ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2018 m. spalio 5 d. Nr. 19 (1299) Kaina 1,20 Eur

Jolita Skablauskaitė nemėgo vidutiniškumo: visą gyvenimą reikia paskirti vien kūrybai ..... p. 4
Nataša iš Maskvos: sugulėm kaip tos žuvys prie pat dugno ..... p. 10
Picasso pasaulyje bulius – tai autoriaus alter ego ..... p. 13

Du pasauliai

SUZANA TRATNIK

Suzana Tratnik (g. 1963) – slovėnų rašytoja, vertėja, LGBT aktyvistė. Šešių novelių rinkinių, dviejų romanų ir kt. knygų autorė. 2007 m. apdovanota garbingiausia Slovėnijoje už meno pasiekimus skiriama Didžiąja Prešereno premija (*Prešernova nagrada*).

Marina su Marina susėdo prie kelio miesto pakrašty. Abi vilkėjo languotus marškinius ir mūvėjo džinsus žemai prisiūtomis kišenėmis. Taigi jos dar turėjo kažką bendro, nors nesimatė jau daug mėnesių. Kol pirmoji Marina, kuri buvo vos dvejais metais vyresnė už antrąją Mariną, dar nebuvo išvykusi į Liublianą studijuoti, jos abi buvo laikomos tokiomis pačiomis – išprotėjusiomis, bjauriomis, agresyviomis ir nieko vertomis. Net ir jų vardai vienodi. Kai pirmoji Marina sutiko antrąją Mariną – klasės draugės Ingridos jaunesniąją seserį, – buvo įsitikinusi, kad tai pati nuobodžiausia mergina pasaulyje. Mažajai Marinai, kuri vos vilkosi profesinėje mokykloje, – o tai pakankamai pasako apie jos nenorą mokytis, – ne taip gerai sekėsi kaip protingesnei ir gerokai įžvalgesnei vyresniajai seseriai Ingridai, kuri puikiai baigdavo semestrus gimnazijoje.

Aš buvau ta pirmoji Marina, kuri su Ingrida mokėsi gimnazijoje, – man visi žadėjo blogą baigtį dėl niekam tikusios draugystės su apleista profesinės mokyklos mokine. Draugystės, kuri dėl šio skirtumo buvo laikoma negarbinga ir dėl kurios aš turėčiau nueiti šunkeliais.

O kai pirmą kartą su mažąja Marina buvome toje pačioje kompanijoje ir nekalbėdamos bei viena į kitą nežiūrėdamos kurį laiką vaikščiojom gatve viena šalia kitos, pasiūliau penktadienį susitikti. Tik jai būdingu šiurkštoku tonu ji atsakė: „Nu jo“, ir aš truputį susirūpinau, kaip mes bendrausime ir pakęsime viena kitą visą vakarą. Bet alkoholis viską sutvarkys, raminau save. Ir tikrai! Nuo tada lankėmės tuose pačiuose pasilinksminimuose, trindavomės tuose pačiuose baruose, abi nešiojome varno juodumo plaukus iki pečių, tik jos buvo dažyti. Vilkėjome striukes, marškinius, džinsines liemenes, žinoma, džinsus ir marškinėlius, ir nieko daugiau. Pamažu visos mūsų dienos atrodė kaip penktadieniai, ir beveik nebuvo vakaro, kurio nepratęstume iki vėlumos. Kartais mums pasisekdavo pasirodyti mokykloje dar prieš priešpiečius. Priverstinai pavalgiusios, tuojau susirasdavome viena kitą. Daugybę kartų bėgdavome iš pamokų kartu. Sėdėdavom parke, rūkydavom, galbūt gerdavom vyną ar vagiliaudavom. Kartais užtekdavo alaus skardinei ir mėgstamai pupelių sriubai be mėsos. Jei neturėdavom pakankamai pinigų, po pamokų neidavom namo, nes visada kildavo problemų, kaip vakare vėl išeiti, nepaisant tėvų įspėjimų ir atmintinai žinomų grasinimų, kad pasieksim patį dugną. Mariną paskutinį kartą prikūlė tėvas, todėl jai atsirado priežastis pabėgti pro vonios langą ir specialiai praleisti visą vakarą ir, žinoma, didelę dalį nakties lauke. Pati gyvenau spaudžiama motinos grasinimų su kažkokiu nematomu, bet neištrinamu antspaudu, kurį gausiu kaip palaidas vienišos motinos vaikas. Žinoma, man tai nerūpėjo. Norėjau tokių pačių ir dar didesnių teisių nei vaikai, kurie turi abu tėvus.

Vėlyvom popietėm mums patikdavo kiurksoti apleistam bare „Submarinas“, mokyklines kuprines nutrenkdavom po stalu, valgydavom pupelių sriubą ir gerdavom alų. Ten mums niekas nekabindavo makaronų – nei kaimynai, nei jos įkyri sesuo, ką jau kalbėti apie motinas ar mokytojus. Niekam net į galvą nešaudavo, kad iš išorės normalios ir dar pakankamai protingos mokinės Marinos galėtų lankytis tokioj skylėj. Bet mes lankėmės.

Pasisėdėjimai smagiausi būdavo šeštadieniais, kai mūsų klasiokai sėdėdavo namie, nes mokinių linksmybių dienos būdavo penktadieniai, o savaitgaliai skirti šeimai ir mokslams. O mes kiekvieną šeštadienį leisdavom kavinėse su trankia muzika, apsvaigusiomis dainininkėmis skardžiomis gerklėmis ir dar labiau degradavusia publika. Susipažinome su daugybe girtuoklių, kuriems nebuvo sunku duoti litrui vyno. Draugavom su vaikinais ir merginom, kurie išvis nežinojo, kas ta vidurinė mokykla.

David Seymour. Vaikai mokosi piešti lentoje. Vengrija. 1948

Vieną šeštadienio vakarą Marina tiesiog dingo. Niekur negalėjau jos rasti. Aplaksčiau visus barus, netgi savo bjaurybei klasiokei Ingridai paskambinau, ši gerai mane aprėkė, kad užsiiminėju tokiom nesąmonėm ir vedu iš kelio jos seserį, kurios jau nuo penktadienio nebuvo namuose. Pajutau pavydą, nes akivaizdu, kad penktadienį Marina nėjo namo tada, kai išėjau aš, ir dar kažkur bastėsi be manęs. Į kavinę nuėjau vėlų vakarą, ir tai buvo vienintelė dar veikianti kavinė šiame mažame miestelyje. Prisėdau prie artimiausio pažįstamo, kurį dar galėjau pakęsti, nes, be Marinos, man tinkamos kompanijos nebuvo.

Kol tuštinau litrą vyno su puse litro mineralinio, užgrojo garsi muzika. *Žalios mano akys, žalios akys kaip saulė spindi...* Pirmos poros jau brovėsi į šokių aikštelę, vyrai trumpomis kojomis ir stambios moterys paraudusiais veidais ir nuo vyno apsalusiomis šypsenomis. Žiūrėdama į juos, nevalingai pagalvojau, kad vis dėlto man šie žmonės patinka. Norėjau būti viena iš jų, norėjau suktis šokių aikštelėje ir meiliai juoktis iki ašarų. Tarp porų kaip du vaiduoklius įžiūrėjau Mariną ir ją apkabinusį Vinį, jauną hipį, kuris jau buvo įstojęs į metalo apdirbimo specialybę. Iš karto pamačiau, kad ji gerai nusilakusi, nes nusišypsojo tingiai, kaip sulėtintam filme, ir tvirtai atsirėmė į šokio partnerį. O jis atsirėmė į ją. Tai buvo vienas gražesnių vaikinų, iš tiesų, kol taip nenusigėrė, kad po akimis atsirado maišeliai, ir nebegalėjo net sakinio sudaryti su bent vienu veiksmažodžiu. Atsistojau ir palengva ėjau prie jų, o jie manęs net nepastebėjo. *Pati nežinau, kodėl juos šitaip myliu, kodėl gi mano laimė nutrūko taip staiga...* Jie vis dar buvo apsikabinę, nors jau nevaidino, kad šoka. Bučiavosi atvirom burnom taip, kad matėsi aptingę liežuviai. Atsistojau už Vinio nugaros ir tada Marina mane pastebėjo. Žinojau, jog, besibučiuodama girta, ji visada būna atsimerkusi, kad nesubloguotų. Kiek prisiminiau, nuo praėjusio penktadienio Vinis buvo pusiau mano vaikinas, aš pati jau prieš savaitę jai pasakiau, kad glamžėmės vienam tūse ir tarėmės, jog tai pakartosim. Nes žmogus negali būti vienas gražiausiais gyvenimo metais. Taigi pagriebiau vaikiną, atplėšiau jį nuo Marinos lūpų, vienu judesiu atsukau į save ir lyg pakvaišusi į jį įsisiurbiau. Nepaisant nuostabos, jis tuoj pat atsakė į bučinį, jo susijaudinimas, prasidėjęs nuo Marinos lūpų, man buvo malonus. Atsigręžiau į Mariną, kuri liko stovėti kaip vandeniu aplieta, tik bejėgiškai pakėlė rankas. Mečiau jai pirštinę. Didžiuodamasi savo akcija, dar stipriau įsisiurbiau Viniui į lūpas, o jis tuoj pat užkišo ranką man už palaidinės. *Žaliosios akys kaip saulė spindi...* Tada mane kažkas stipriai patraukė. Marina atsistojo man už nugaros ir taip patempė už plaukų, kad praradau pusiausvyrą ir kritau ant užpakalio. Tada ji šoko prie Vinio, griebė jį už pilvo ir pritraukė prie savęs. Jie laižėsi ir glaustėsi, o aš vos atsistojau ant girtų linkstančių kojų. Grįžau prie savo staliuko, pyliausi taures ir vienu mauku jas tuštinau. Atrodė, kad nevaldau situacijos. Po poros gabalų grupė pagaliau paskelbė pertrauką, ir mano draugai turėjo atsisveikinti su laižymusi ir grabinėjimusi. Jie pasuko prie mano staliuko, nors Marina nusprendė nueiti į tualetą ir nusiuntė Vinį vieną į liūto nasrus. Atsisėdęs ir nervingai prisidegęs cigaretę, jis manęs paklausė:

– Kas jums, boboms, yra su tuo pavydu? Aš tai prieš jus nieko neturiu...

Pasakiau jam, kad viskas gerai, ir mes vėl pradėjom bučiuotis. Atėjo Marina, prisėdo šalia mūsų ir niūriai pasakė:

– Na ir mėgaukitės.

– Kodėl tempei man už plaukų? – paklausiau jos.

– O kaip tau atrodo? Nes galiu. Nusipelnei.

– Gerai, – pasakiau ir išlenkiau dar vieną taurę. – Tai patempk dar kartą, jei gali.

– Nustokit, o tai eisiu kitur, – užprotestavo Vinis.

Ji priėmė iššūkį ir man stipriai patempė už plaukų. Žinoma, aš to laukiau ir pati su didžiausiu malonumu timptelėjau jos plaukus. Tada mes pradėjom juoktis kaip išprotėjusios, ir mūsų vaikinui net į galvą nešovė eiti kur nors kitur.

Per savaitę vėl bandėme bėgti iš pamokų bent du ar tris kartus, kartais eidavom į jos namus ir išlenkdavom kokią taurelę arba miesto parke kniaukėm pinigus ir trynėmės „Submarine“, valgydamos pupelių sriubą ir gerdamos alų. Žinoma, ištemptom ausim gaudėm kitų komentarus, kad esam palaida bala, kad mums niekas nerūpi ir kad geriam vidury dienos. Visos tos dienos daugiau ar mažiau priminė penktadienius. Kol vieną gražią dieną Vinis sugalvojo šį tą naujo – pakviesti mus į kiną. Jau šimtą metų nė vienas iš mūsų nežiūrėjo jokio filmo dideliam ekrane. Mintis buvo beprotiškai gera. Jis mums nupirko bilietus ir didelėj vidinėj palto kišenėj užsikišo degtinės butelį. Sėdėjom paskutinėj eilėj, ten, kur sėdi vyresni ir protingesni. Vinis atsisėdo tarp mudviejų. Sekmadieniais mūsų miestelyje galima žiūrėti tik du dalykus: šeštą valandą – veiksmo filmus, o aštuntą – erotinius. Gėrėm degtinę į sveikatą, tyliai kikenom ir įsivaizdavom, kokie pašėlę esam paskutinėj eilėj.

Filmas vadinosi „Greitkelis lovoje“, o tai, žinoma, nepaliko jokių abejonių dėl žanro. Žvengėm iš vienišų moterų, kurios erotiniuose filmuose skusdamos morkas staiga prisimena, kad tiek, kiek trunka jų nuobodžios santuokos, kažkam yra be galo reikalingos. Tuoj pat jos numesdavo morkas ir puodus ir išsiruošdavo į miestą, kur iš karto atsitrenkdavo į ne mažiau ištroškusius sporto klubo trenerius, sodininkus ar taksistus. „Ne, taip nebegalima“, – tada pasakė Vinis ir pradėjo glostyti mūsų kelius. Nuo to karto sekmadieniais visada eidavom į kiną. Be visų visiškai vienodų įpročių ir kvailysčių, turėjom dar ir tokį patį vaikiną. Kitaip sakant, tą patį. Kai žiūrėjome filmą „Opapa lovoj“, kuriam pavadinimas tiko tiesiog idealiai, buvo atitraukti mūsų džinsų užtrauktukai, kad tilptų jo rankos. Visada spėliojau, ar ploni jo dešinės rankos pirštai Marinos klitorį trina tokiu pačiu ritmu kaip ir manąjį jo kairės rankos pirštai. Tai mane taip jaudindavo, kad nedrįsau pažiūrėti į Mariną, kol ji mėgavosi,

Nukelta į p. 9 ►

Populizmas: kaip sunkiai juo serga Vakarai?

Britų leiboristų partija, vadovaujama marksizmui prijaučiančio Jeremy Corbyno, žada pateikti pasiūlymą, pagal kurį stambiosios verslo įmonės 10 proc. nuosavybės perleistų darbuotojų fondams. Praeitų metų Prancūzijos prezidento rinkimų pirmajame ture antiimigracinę retoriką įvaldžiusi Marine Le Pen nuo rinkimus laimėjusio nuosaikių pažiūrų Emmanuelio Macrono atsiliko vos keliais procentiniais punktais. Vengrijoje apskritai nemažai populistinių partijų: valdančioji „Fidesz“ ir Vengrijos socialistų partija pabrėžia, kaip svarbu plėsti socialinę rūpybą, o kraštutiniai dešinieji „Jobbik“ vis dažniau savo programose mini nacionalizmą. Populizmas yra įvairiais – kairiaisiais, dešiniaisiais, nacionalistiniais, antiimigraciniais ir kt. – simptomais pasireiškianti liga, kuriai, deja, nėra greitai veikiančių vaistų.

Plonytė ideologija

Populizmas neturi vieno aiškaus apibrėžimo, bet visų šio reiškinio aiškinimų centre – nuolatinė menkai atstovaujamų masių ir jas skriaudžiančio elito kova. Politikai populistai save pateikia kaip vienintelius galinčius šią problemą išspręsti. Populizmas netgi nėra tikra ideologija: jis dažnai apibrėžiamas kaip patologija, politinis stilius, sindromas, netgi doktrina (Ben Stanley, „The thin ideology of populism“, *Journal of Political Ideologies*, 2008, 13:1, p. 95–101). Ne veltui populizmas kartais vadinamas „plona“ arba „siaura“ ideologija, kuri, kitaip negu tradicinės ideologijos, turi atsakymus tik į dalį klausimų, pavyzdžiui: kaip nubausti pernelyg daug pinigų uždirbančius firmų bosus? Kaip atsikratyti imigrantų? Kaip sustiprinti patriotinius sentimentus? Nors terminas „populizmas“ yra itin mėgstamas žurnalistų ir politikos komentatorių, jo analitinė nauda nėra iki galo aiški. Nėra aišku ir kas yra tipiniai populistus palaikantys rinkėjai: politinės elgsenos tyrimai rodo, kad tai toli gražu nėra vien referendumų diktatūrą įvesti siekiantys euroskeptikai, kita vertus, dažnas už populistus balsuojantis rinkėjas bus linkęs nepasitikėti politika (Matthijs Rooduijn, „What unites the voter bases of populist parties? Comparing the electorates of 15 populist parties“, *European Political Science Review*, 2018, 10:3, p. 351–368).

Populizmas Europoje

Ar Europa serga populizmu? Lengviausiai pamatuojami – rinkimų – rezultatai rodo, kad simptomai jau perauga į ligą. 2017 m. Vokietijos Bundestago rinkimuose antiimigracinė „Alternatyva Vokietijai“ laimėjo 12,5 proc. balsų. Šį rugsėjį Švedijoje vykusiuose rinkimuose 17,6 proc. balsų atiteko kraštutiniams dešiniesiems, Švedijos demokratams, nuo ankstesnių rinkimų pagerinusiems rezultatą beveik penkiais procentiniais punktais. Be minėtosios prancūzų Marine Le Pen, populistinės jėgos sustiprėjo ir pastaruosiuose Austrijos bei Italijos rinkimuose. Ar tarp pagrindinių šio reiškinio priežasčių yra „Brexit“ efektas? Pabėgėlių krizės poveikis žemyno šalims? Sunku pasakyti, ar ateityje populistinių jėgų sėkmė didės su kiekvienais nacionaliniais rinkimais, ar ji sumažės klausimams, dėl kurių populistinės partijos mobilizuoja savo rinkėjus, tapus nebe tokiems aktualiems (pavyzdžiui, JK nepriklausomybės partija įvykdė savo pagrindinį egzistavimo tikslą – britai traukiasi iš ES).

„Brexit“ ir Trumpas – priežastis ar simptomas?

Jungtinės Karalystės ir JAV politika pasižymi stabiliomis dvipartinėmis sistemomis, turinčiomis „apsaugoti“ šalį nuo radikalų patekimo į politiką, to daug labiau galima tikėtis daugiapartinėse kontinentinės Europos sistemose (2017 m. „Alternatyvos Vokietijai“ atvejis arba nacionalsocialistų patekimas į valdžią tarpukariu). Ironiška, kad kol kontinentinėje Europoje populistinės jėgos stiprėja pamažu, t. y. su kiekvienais rinkimais jos pagerina savo rezultatus keliais procentiniais punktais, Jungtinės Karalystės ir JAV politinės taisyklės sudarė galimybių populizmui atsiristi it netikėtam cunamiui, sukeltam tylių, nuoskaudų jautusių masių. Britai rinkosi „tautos balso“ – referendumo – metodą sudėtingam tolesnės narystės ES klausimui išspręsti. Politologas Andre Krouwelas teigia, kad referendumo institucija prieštarauja atstovaujamosios demokratijos principui, ir lygina ją su situacija, kai sudėtinga operacija yra patikima mėsininkui, o ne ilgus metus žinias kaupusiam medikui (Eglė Krištopaitytė, „Olandų profesorius A. Krouwelas: „Lietuviai, nebalsuokite už populistus, nes nebegalėsite jų atsikratyti“, *15min*). O JAV yra šalis, kurioje prezidento rinkimus galima laimėti nesurinkus populiariosios daugumos balsų, nes piliečiai nerenka prezidento ir viceprezidento tiesiogiai: jų balsai yra „perfiltruojami“ per Rinkikų kolegiją, XVIII a. reliktą, kuris Konstitucijos kūrėjų buvo įsteigtas kaip atsvara tiesioginei demokratijai, bet gali neproporcingai išpūsti palyginti mažą gyventojų skaičių turinčių valstijų balsus. XIX a. šiuo būdu prezidentais tapo keli politikai; XX a. to buvo išvengta; XXI a. taip buvo išrinkti George'as W. Bushas ir Donaldas Trumpas.

Kas toliau?

Pokomunistinėse Rytų Europos valstybėse, kuriose susiklostė stipri politikų „baudimo“ kultūra, populistinėms partijoms įveikti tradicines partijas visuomet buvo lengviau negu Vakarų Europoje. Lietuvoje kalbama apie ketinimus rengti referendumą dėl Seimo narių skaičiaus mažinimo; artėja ir prezidento rinkimai, bet sunku pasakyti, ar kol kas turime išskirtinai populistinių kandidatų. Grįžtant prie pradžioje iškelto klausimo, ar Vakarai serga populizmu, galima pasakyti, kad nors simptomai pasireiškia daug kur, sunkiai serga tik kelios vietos, daugiausia tos, kuriose to buvo galima tikėtis mažiausiai. Greitų vaistų nuo populizmo nėra, bet esama siūlymų didinti piliečių pasitikėjimą politika, mažinant korupciją ir lobizmą („A. Applebaum: norite nugalėti kraštutinį populizmą – kovokite su korupcija“, *15min*). Švietimo plėtra irgi padėtų, bet, matyt, reikia susitaikyti su tuo, kad populizmas gali pasireikšti įvairiais būdais, įvairiomis formomis ir – svarbiausia – kai to galbūt mažiausiai tikiesi.

– MARIJA SAJEKAITĖ –

Tiltai ir tilteliai

Net popiežiaus Pranciškaus malda ir užtarimas nepakeis to, kas turi ateiti. Ruduo jau tikras, ne kalendorinis. Jo prigimtis būti atsisveikinimu, išsiskyrimais. Dar tebeviešint popiežiui, parapijoje laidotuvės. Paskui iš Sibiro tolybių rusiška *esemeska*, jog pasimirė nuo senų laikų pažįstama moteris. Buvo anuomet jauna rajoninio laikraščio „Leninskaja pravda“ korespondentė. Ten jos dėka įvyko ir mano paties žurnalistinis debiutas legalioje spaudoje, aprašiau moksleivių stalo teniso būrelį. Kartu prisijuokta, prikvailiota kitados naktimis prie minus trisdešimt ir keturiasdešimt. Tą pačią dieną kita žinia apie mirtį, tik jau Vilniuje, irgi draugė kelių dešimtmečių. „Verkite su verkiančiais!“ – apaštalo Pauliaus receptas. Su besidžiaugiančiais jis lieps kartu džiaugtis. Atsakyta į visus rudens ir ne rudens klausimus? Evangelija tik taip darosi?

Šventasis Tėvas svirduliuodamas, bebalsis išėjo iš buvusio KGB kalėjimo. Turbūt ne to daugelis ten susirinkusių laukė. Mes įpratinti Atgimimo uždainuoti tokiose vietose, kelti vėliavas. Būti žvalūs, pilni optimizmo. Gana jau prisitraumuota. Reikia apie dvasios stiprybę, nepalaužtus kankinius, tiesos pergalę, laimingą dabartį. Tam ir yra muziejus: išeini lauk, ir baigta, vėl smagu, norisi gyventi. Pranciškus išėjo sugniuždytas. Nė žodžio apie kokį dvasios triumfą. Buvo kūniškai įmestas į kentėjimų jūrą. Pačius pragarus. Ne pirmą sykį, aišku. O kur Kristus Jėzus, mūsų viltis? Svirduliavime turbūt daugiau Velykų rytmečio negu po vėliavomis, su būgnais ir trimitais. Anksčiau Pranciškus kažkam yra kalbėjęs apie savo pamaldumą kryžiui ir pavadino jį Dievo nesėkmės istorija. Kartu su visa kūrinija tebedūsaujame dėl to. Jeigu nedūsautum, Kristaus vilties neliktų.

Kad viso to mums žūtbūt reikia, kad trokštame, buvo matyti per tas kelias rugsėjo dienas. Nežinau, kaip latviai ir estai. Kaune žmonės jau nuo vidurnakčio šalo nesudėję bluosto, laukdami Santakoje popiežiaus mišių. Prilipę prie televizorių, be perstojo variusių dviem kanalais tą patį. Nepaisant bjaurių vertimo spragų. Net žiniasklaidos tonas buvo taikesnis, švelnesnis. Apie kitą gražų nutikimą išgirdau vėliau, jau po visko. Pasirodo, per sekmadienio mišias Kaune pritrūko Komunijos. Organizatoriai, matyt, įvertinę Lietuvos sekuliarizacijos lygį, esą buvo parengę 30 tūkstančių baltų kvietinių paplotėlių – komunikantų. Paskui dar keliomis kalbomis perspėjo šimtatūkstantinę minią, jog Komunija priimama tik atlikus išpažintį (angliškai to neminėjo). Kažkaip nesumota, jog Kristaus trauka skelbimų nesiklauso. Komunijos neužteko. Organizatoriai tylėjo. Tada įsitraukė Šventoji Dvasia, ji visada panašiu stiliumi. Bičiuliai, kelios šeimos, patekusios tarp tų, kurie liko nepriėmę Kristaus Kūno, su džiaugsmu pasakojo, kaip jie nusprendė nenusiminti ir pasidalinti atsineštais krekeriais, pašlakstė vienas kitą švęstu vandeniu, irgi išsitrauktu iš rankinės. Gaila, kad Pranciškui niekas neperdavė to epizodo. Virš Nemuno ir Neries švystelėjusi vaivorykštė sveikino gyvąją Dievo tautą. Nedažni tokie dalykai Bažnyčioje. Viskas iš tos pačios dieviškos nesėkmės istorijos ir nesiliaujančių atodūsių?

Dūsauti aną savaitę reikėjo besiklausant vienos studentės. Skyrėsi su draugu. Glostinėjusi, mylavusi jį ne vienus metus, bet veltui. Pavargo. „Aš ne Dievas“, – metė man, kai bandžiau pamokslauti, kaip Viešpats mus myli ir atleidžia visas nedorybes. Jos pastaba taikli, nepasigincysi. Tik kažin ar pavyks jai pabėgti. Verčiau nepabėgtų. Svirduliuos tarsi popiežius po KGB, bet gal taps šventąja, giedos aleliuja, darys stebuklus, ženklus danguje ir žemėje. Nesakiau jai to. Reikia melstis.

Skaldymo, susipriešinimo, skyrybų didysis meistras yra žinomas. Jis nelabai ir slapstosi, kai užuodžia grobį. Puola visais frontais. „Aš norėjau pirkti motociklą, o ji man draudė!“ – prisimenu dar iš mokyklos, kaip graži, protinga moteris buvo palikta viena su dviem vaikais. Mes kartu vasarodavome pionierių stovyklose. Nuo to laiko bijau ir nekenčiu teismų. Ir žmogaus teisės kryžiaus perspektyvoje įtartinas daiktas, ne sykį iš ano tamsybių profesionalo kišenės.

Kai Pranciškus čia vėl aukštino tiltus, ryšius, susitikimų vietas, galvojosi ne tik apie religijų, tautų ar kultūrų dialogą, Lietuvos situaciją tarp Rytų ir Vakarų. Mažieji tilteliai ir lieptai tiesiasi tarp mūsų be jokių projektų ir iššūkių, tik dėl to, kad mes – žmonės, triasmenio Dievo paveikslas ir panašumas. „Dievas yra geras; Dievas yra gražus; Dievas yra tiesa“, – tai vėl iš popiežinio repertuaro. Gavome kūnus kaip medžiagą tiltams ir tilteliams. Evangelija daroma kūnu. Pranciškus – šios statybų aikštelės juodadarbis, ne architektas ar užsakovas, nors jo titulas – *Pontifex Maximus* – leistų jam nenusikalti ir pasitaupyti. Matyt, jam visiškai aišku, kas atsitinka Dievo atvaizdui mumyse, kai vietoj tiltų statomi Babelio bokštai, Berlyno sienos, muitinės, kalėjimai, karališkieji sostai.

Ta istorija su krekeriais iš mišių Santakoje taip įstrigo, kad Pilies gatvės „Aibėje“ nejučiomis griebiu tūtelę šokoladinių biskvitų. Jų pavadinimas irgi tinka šiam metui – „L'amore“. Užvalgysiu, kaip apaštalas Paulius po atsivertimo Damaske, ir bus nebaisu nieko? Nei rudens, nei mirties, nei išsiskyrimų. Kristus Jėzus – mūsų viltis.

– JULIUS SASNAUSKAS –

Skaitmeninės gentys

„Kas iš viso gali balsuoti už Bastį / Trumpą / Le Pen / Farage'ą / „Brexit"? Juk niekas iš mano draugų už juos nebalsavo!" – taip fone skambant *trepo* muzikai sako Simonas, išpūsdamas tirštą garintuvo dūmų debesį. Kiekvieną kartą, kai visgi balsuoja, dažnai dėl komplikuotų socioekonominių ir demografinių priežasčių, kai Simono nemėgstami personažai ar idėjos nugali, šokas ir pasipiktinimas laimi socialiniuose tinkluose. Tada pasigirsta šūkių atimti iš senolių balsavimo teisę, nes šie atėmė iš simonų galimybę kurti ateities planus sėdint ant sėdmaišio. Yra dvi šio pasipiktinimo priežastys: kalbantieji pernelyg įlindę į savo kiautus su ribota socialine patirtimi ir į socialinių medijų burbulus, kurie politiškai patogiai suskaidė viešąją erdvę.

Simonas ir jo draugai dažnai yra įstrigę ten, kur gyvenimas patogesnis, ekonomika plaka greitesniu ritmu, šypsenos platesnės ir piniginės pilnesnės. Kažkur už jų erdvės ribų, už tų Hiperborėjos kalnų, slypi ta jiems nepažini *terra nullius*, kurioje žmonių gyvastį palaiko pasipiktinimas.

Joje yra lauko tualetai ir jokios kanalizacijos, o vaikai seniausiai studijuoja Londone arba dirba Trondheime. Ten žmonės dirba ir nerašo projektų sėdėdami sėdmaišių balnuose. Ten beveik neateina jokios investicijos, ir politiniams pokyčiams vietos būti negali, nes klientinė sistema ten valdžią laikys geležiniu kumščiu, kol bus uždaryta paskutinė viešaisiais finansais finansuojama kontorėlė. Ta vieta vadinasi kaimas, provincija, vieta, iš kurios Simonas juoksis ir apie kurią kurs medinukus.

Su Lietuvos kaimu yra viena bėda – vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu jis techniškai yra miręs, ekonomiškai dažnai nebegyvybingas ir demografiškai prarastas. Jokie planai, vizijos, „smegenų šturmo sesijos" nepakeis to, ką su Lietuvos provincija padarė sovietai kolektyvizacijos laikotarpiu. Tačiau tik mes patys kalti, kad po 1990 m. visas pradines smulkių nepriklausomų ūkių idėjas pakeitė situacija, panašesnė į XIX a. Škotijos aukštumų regionus po valstiečių nuvarymų.

Trumpuoju laikotarpiu provincija yra politiškai labai svarbi, nes nors dažnai ateities vaizdas beviltiškas, čia žmonės jaučia pareigą arba pyktį balsuoti. Tereikia prisiminti, kad prieš savo natūralią pabaigą žmonės ir bendruomenės „tūžta, tūžta ir nepriima šviesos mirties" ir stoja į paskutinius, herojiškus mūšius. Tam tereikia postmodernių politinių antreprenerių, kurie numegztų jiems utopinį Lietuvos kaimo vaizdą ir parodytų jį per televiziją. Ir būkime atviri – nėra nieko smagiau negu geras spyris į užpakalį susireikšminusioms personoms, grąžinantis jas ant žemės.

Ar ką nors šie antreprenerai pakeis į gera? Ar sukurs jie utopiją, ar apgins? Be abejonės, ne. Bet naudojantis pasipiktinimu galima tiek daug pasiekti rinkimuose.

Modernybės laikais vietos laikraštis informuodavo bendruomenę, kad ji yra bendruomenė, ką jai reikia daryti ir kokie jos tikslai, dažniausiai formuojami tų žmonių, kurie bendruomenės buvo laikomi elitu. Postmodernybėje akivaizdžių redaktorių socialiniuose tinkluose mažiau, visi esą gali dalyvauti. Taip pat nežinia, ar ta vieta, kurioje kartu tūno žmonės, apskritai yra bendruomenė, tačiau tai joks laisvės ar individualybės triumfas. Zygmuntas Baumanas tokias amorfiškas vartotojiškos visuomenės bendruomenes vadina „spiečiais". Šios skaitmeninės gentys – būreliai, galintys tapti linčo minia, valdomi ryškių, greitų, stiprių ir greitai perduodamų emocijų ir grotažymių, – liudija reakcijos pergalę prieš viską kita. Šiais reakcijos mygtukais išmokta spaudyti visuose politinio spektro kampeliuose.

Skaitmeninės gentys veikia daugiau simpatinės magijos, o ne argumentų kalba. Simono pasipiktinimas yra sukurtas socialinių tinklų. Dėl šios nuolatinės pasipiktinimo būsenos kalta fizinė ir informacinė atskirtis – mes esame atskirti, mes vartojame ilgainiui vis labiau atsietus pasakojimus apie pasaulį. Patogios funkcijos, leidžiančios nebematyti kito žmogaus, ir gudrūs algoritmai, rodantys mums tai, kas patinka, padeda mums neabejotinai jaustis saugiau. Tiesa, turėdami galimybę nebematyti to, kas mums nepatinka, kas mus erzina, mes prarandame galimybę kalbėti ir nugalėti argumentais ir spręsti problemas naudodami politiką.

Sutikęs problemą, kuri nėra išsprendžiama memu ar satyra, kurią norint išspręsti reikėtų ką nors nuveikti (suorganizuoti protestą, parašyti piktą laišką Seimo nariui), Simonas susiduria su egzistenciniu iššūkiu. Išėjus už burbulo ribų ir norint ką nors įtikinti (pavyzdžiui, tą, kuris balsuoja už Bastį ar Trumpą), reikia kalbėtis, o tai sudėtinga, kai esi užblokavęs visą informaciją, kuri tau nepatinka. Be to, satyra yra lengvesnis būdas, nes satyra nieko nekeičia. Visas XX a. 9 dešimtmečio Jungtinės Karalystės medijų pasaulis buvo pilnas Margaret Thatcher dėl kiekvieno jos sprendimo išjuokiančių komikų. Nors jie dominavo viešojoje erdvėje, ne jie rašė Margaret Thatcher istoriją.

Atsiminkite šių metų kovą surengtą protestą „Mes kaltinam" dėl apkaltų Mindaugui Basčiui ir Artūrui Skardžiui. Ar kas nors dar prisimena, kokie reikalavimai buvo keliami mitinge paskelbtoje rezoliucijoje? Ir kas buvo po to, kai Seimas atsisakė pasileisti (taip, buvo ir toks reikalavimas – paskelbti pirmalaikius rinkimus)? Kaip čia taip nutiko, kad mitingai nebevyko, kai Artūras Skardžius buvo paliktas toliau ganytis Seime? Ar tik dėl to, kad buvo vasara, o vasarą burbulo gyventojai nebenori dalyvauti politikoje? Ar iš tiesų vasaros metu galima daryti bet ką ir niekas nesusirinks į protestą?

Burbulo gyventojai išlindo, pasakė, ką mano, ir grįžo. Tie, prieš kuriuos buvo protestuojama, pasidžiaugė pilietiškumu ir laukė, kol viskas nurims. Ir nurimo. Visai kaip Slavojaus Žižeko pateiktame pavyzdyje apie protestus prieš karą Irake – abi dėl karo nesutarusios pusės vertino juos kaip savą pergalę: vieni protestavo, o kiti teigė norintys, kad ir Irake žmonės galėtų tokiu pat būdu išreikšti savo nuomonę. Nes spiečių arba skaitmeninę gentį kamuoja dėmesio stokos problema, kantrybės problema, informacijos pertekliaus problema ir galiausiai – įsipareigojimo tikslui problema. Niekas iš dalyvavusiųjų į protestą „Mes kaltinam" nežiūrėjo rimtai, niekas jokio Seimo paleisti nenorėjo. Tai buvo performatyvus aktas, labai būdingas radikalesnei kairei senosiose Vakarų valstybėse, kur protestas siekia ne tikslų ar rezultato, o paties protesto, kurdamas „protesto kultūrą".

Skaitmeninės gentys yra tokios išsiblaškiusios, kad joms nuraminti reikia kito skandalo ir tolesnio stimulo išblaškyti – kaip mažam vaikui, prisigėrusiam cukringų energinių gėrimų. Kitas stimulas, kitas dirgiklis verčia pamiršti prieš tai buvusį.

Skaitmeninės gentys ir socialiniai tinklai prisideda prie vis spartėjančio viešosios erdvės, kaip idėjų rinkos ar mūšio lauko, fragmentavimosi ir nykimo. Netgi egzistuojančios ir lengvai skandalizuojamos „diskusijos" ilgainiui įgauna absoliučiai nuspėjamą scenarijų – priešininkai vaikšto poromis ir kartu sunaikina bet kokios įmanomos diskusijos žodyną. Piktindamiesi liberalai kapojasi su tradicionalistais, Gražulis savo temas plėtoja tandeme su LGBT teisių gynėjais, nevykę režisieriai trypia viską, kas kam nors gali būti sakralu, kad išreikalautų reakcijos, kuri būtina jų skaitmeninėms gyvybėms palaikyti. Ir taip iki kitos reakcijos. Iki kitos antraštės.

Išblaškyti, mes praradome savybes, kurios praeityje visuomenėms leisdavo identifikuoti problemas ir rasti sprendimus, – kantrybę, ištvermę, gebėjimą suvokti tekstą ir pajusti niuansus. Atrodo, kad užstrigome, nesprendžiame dažnai teisėto pasipiktinimo priežasčių. Provincija iš lėto miršta, problemos niekas net nepripažįsta, politiniai antreprenerai toliau siūlo piešti šlovingos ateities, kurios būti negali, paveikslus, o į tai jų liberalūs priešininkai tegali atsakyti dar vienu memu, nes neturi sprendimų (o jų ir nėra).

Skaitmeninės gentys yra problema ne dėl to, kad sujungia panašiai mąstančius ar jaučiančius žmones. Jos kuria problemą, blokuodamos nepatrauklią ar nepriimtiną informaciją. Jos siūlo saugumą. Viešoji erdvė negali būti saugi. Viešoji erdvė nėra skirta tam, kad jaustumeisi gerai ar patogiai. Viešoji erdvė yra mūšio laukas. Jei ji tapo saugi, vadinasi, niekas, kas joje yra sakoma, nebėra svarbu.

Tad mums telieka laukti dar didesnių sukrėtimų. Baisiausia tai, kad tada Simonas galbūt turės rinktis – jaustis patogiai ar siekti demokratijos. Ir aš nebesu tikras, ką jis pasirinks.

– LAURYNAS ŠEDVYDIS –

Konferencija apie Degutytę

Apsidžiaugiau, kad LLTI surengtas seminaras, skirtas Janinos Degutytės 90-mečiui (organizavo Jurgita Žana Raškevičiūtė-Andriukonienė): rašytojai turėtų reguliariai lankyti tokius seminarus, kad bent šiek tiek praplėstų intelektualinį akiratį. Mokykloje įpratau mąstyti apie Degutytę kaip apie Salomėjos Nėries poetinio kalbėjimo tęsėją, o Rita Tūtlytė savo pranešime paneigė šią klišę: Degutytės kalbėjimas santūresnis, mažiau emocionalus. Ankstyvoji poezija – maksimalizmo deklaravimas, kurį Tūtlytė lygino su Mieželaičio kūryba. Tai vadinamajai kosminei epochai būdinga retorika, bet duoklės sistemai ten nėra. Užsiminta apie poezijos tapybą – kas maždaug tai būtų, kokiais įrankiais apie tai būtų galima kalbėti. Aušra Pažėraitė kalbėjo apie mitiškumą Degutytės kūryboje: mitą suvokiant kaip priešpriešą racionaliam mąstymui, akcentuojant liminalumą (ribiškumą), atkeliavusį dar iš vokiečių romantikų. Būdingos Degutytės eilėraščių situacijos – šaltis, naktis, lietus – išreiškia tą liminalinę situaciją. Poezijoje besikartojančios spalvos – raudona, juoda, balta; spalvos dažnai kartojamos dėsningomis sekomis. Degutytės intencionalumui apibūdinti pasitelkta Haroldo Bloomo metafora: kai indai sudūžta, menininkė kuria iš skeveldrų.

Labai įdomaus būta Giedrės Šmitienės pranešimo apie poetės santykį su motina alkoholike: ji iškart įspėjo, kad jį rengti nebuvo lengva, veikiausiai nebus lengva ir jo klausytis. Degutytė visą gyvenimą rūpinosi savo mama, net tada, kai nuo pastarosios nusigręžė visi artimieji – vyras, giminės; Degutytei artima mokytoja ir ją ragino palikti mamą. Tas santykis, sprendžiant iš daugybės likusių laiškų ir amžininkių liudijimų, visą gyvenimą išliko rezervuotas: poetė mamai neatsiveria, bet depresyvios mamos būsenos ją labai išbalansuoja. Apie motinos asmenybę žinoma nedaug: manoma, kad būta trauminių karo įvykių. Bene daugiausiai informacijos esama atsakymuose į klausimus profesorei Viktorijai Daujotytei: pati poetė juos buvo išmetusi į šiukšlių dėžę, radusi draugė paprašė pasilikti.

Dalia Satkauskytė, kalbėdama apie Degutytės poezijos socialumą, rėmėsi Theodoro Adorno teorija. Degutytės recepcijos stereotipas – gamtos poetė, dramatinė lyrikė, dramatizmas asmeninio pobūdžio, ypač sustiprėjantis vėlyvojoje lyrikoje. Tačiau jos eilėraščiuose reiškiasi ir tarpsubjektyvumas; ankstyvojoje poezijoje, kuri laikoma „poezijos atnaujinimu" (dėl intymesnio, nei įprasta, santykio su gamta – adresatas, kuris gali būti ir asmuo, ir augalas), tvyro prieglobsčio ieškojimas, abstrakti gamta – kaip priebėga nuo vienatvės. Ieškant poezijos socialumo, Adorno siūlo atsigręžti ne į tematiką, o į formą, poetiką. Ieškoti, kokiu būdu meno kūrinys peržengia visuomenės reprezentaciją. Kalbėdama apie asmeninę patirtį, Degutytė ją peržengia, kalbėjimas tampa universalus, bet socialinių interesų neieško. Mes, skaitytojai, išgyvename lyriką kaip kažką priešiško visuomenei, visiškai individualaus, bet tai jau socializacija – kuo labiau socialinė situacija slegia, tuo individualiau tai prasiveržia eilėraštyje. Socialumo reiktų ieškoti pagal tai, kaip literatūra reaguoja į sociolektinę situaciją. Donatas Sauka „Fausto amžiaus epiloge" yra minėjęs, kad stebina Degutytės eilėraščių pasaulio šviesumas – veikiausiai tai reiškiasi kaip psichoanalitinė kompensacija.

Rinkinyje „Purpuru atsivėrusi" prabylama apie santykį su motina kaip apie problemišką, bet jau po jos mirties. Degutytės bendrakarčiai kalba apie idealizuotą motiną, dominuoja toks kultūrinis stereotipas. Gamta tampa prieglobsčiu nuo šio komplikuoto socialinio ryšio. Sovietmečiu poetas buvo suvokiamas hierarchizuotai, kaip tautos vedlys. Vėlyvojoje Degutytės lyrikoje tas socialinis modelis apverčiamas; poetė turi balsą ir lenkiasi prie tų, kuriuos veda.

-gk-

Žolynų giesmės Jolitai

Jolita Skablauskaitė Užutrakio dvaro parke. 2008 m. balandžio 26 d. Autorės nuotrauka

Rudens pradžia, paskutiniai buvusios vasaros atspindžiai, vis stiprėjantis brandinančių sėklas augalų kvapas. Vis dar norisi išvykti už miesto ir pasislėpus laukų platybėse stebėti kylančius laukinių morkų žiedynus, tokius trapius tarsi didžiuliai pienių pūkai, ir įsivaizduoti, kaip iš jų gimsta Jolitos Skablauskaitės personažai, tos iš augalijos, gamtos stichijų išsilukštenusios būtybės. Nors Jolitos jau nėra gyvųjų pasaulyje, liko jos romanai, apsakymai, eilėraščiai ir galbūt autentiški ar išgalvoti jos buvimo pėdsakai mūsų atmintyje. Nėra paprasta vėl vartyti atminties lakštuose įstrigusių pokalbių nuotrupas, nes rizikuoji aprėpti paviršutiniškai. Kai atmintis grasina išblukti, susilieti su pramanais, pagalvoji, o gal verta įtvirtinti tą bendravimo tikrumą. Juo labiau nemažai kalbėtasi su Jolita, net gyventa tame pačiame rajone, kartais kartu keliauta.

Pamenu, susipažinau su Jolita per „Poezijos pavasarį“, plaukiant garlaiviu iš Rumšiškių liaudies buities muziejaus į Kauną. Ji pati mane užkalbino, tuo metu pasirodė tokia paslaptinga, ilgais tamsiais drabužiais vilkinti moteris. Mėgo juodą spalvą, kuri dar labiau išryškindavo jos įgimtą liesumą ir odos blyškumą. Kalbėjo tyliu balsu, sakė, kad patiko mano poezija. Iš tikrųjų ji nebuvo linkusi į dirbtinai rodomą bičiuliškumą, gebėjo kalbėtis atvirai, niekam nepataikaudama. Iš kitos pusės, jei kieno nors kūryba jai patikdavo, ji buvo geranoriška, nuoširdi.

Pirmasis kartas netapo paskutinis, vėliau buvau pakviesta į svečius jos bendrabutyje Skroblų gatvėje. Ten ji laikė pirmąjį šuniuką – mišrūnę, Anglijos karalienės Elžbietos II korgį primenančią kalytę. Jos bendrabučio kambarys buvo ankštas, mažutėlis, apsuptas lentynų su knygomis, toji buitis niekaip nederėjo su Jolitos aristokratišku polinkiu savo kūryboje keliauti į rūmų erdves, į vaizdingus miškų, laukų peizažus, mėgautis rafinuota gamtos ir kultūros samplaika. Jos personažai galėjo gyventi senoviškose erdvėse, kurios priminė muziejus, apsupti prabangių daiktų, arba priešingai – įsikurti niūriose, apleistose vietovėse, net pelkėse. Dėmesys estetikai, detalėms jos kūryboje užėmė svarbią vietą. Jolita buvo baigusi menotyros mokslus, bet prisipažino niekuomet nenorėjusi tapti tik menotyrininke, jos gyvenimo tikslas buvo rašyti, o ši specialybė, supažindinanti su dailės paveldu, tam palanki. Ji ėjo vienu keliu, neužterštu prieštaravimų, jokių vidinių kovų dėl pasirinkimo.

Tiesa, šiame mažame kambarėlyje Jolita visuomet jautėsi įkalinta, netgi pažeminta, bet vis dėlto išdidi, nepardavusi savęs dėl geresnio buities kampo ar buto. Niekam nepataikavusi, kaip pati sakė, neįgriuvusi į kokio gašlaus sekretoriaus lovą, norėdama gauti anuo metu rašytojams skiriamą butą. Todėl net jos šuniukai elgėsi karališkai, o ši laikina kalėjimo vienutė su kone popierinėmis sienomis ir perpučiamais kiaurais langais, kaimynais, nuolat atveriančiais laiptinės langus vidurnaktį, negalėjo pakeisti jos vidinių nuostatų. Tiesa, iš šios kančios – gyventi mažame dvylikos kvadratų bendrabučio kambarėlyje – ji išsivaduodavo tik vasaromis, kai išvažiuodavo į paveldėtą iš tėvų sodybą netoli Joniškio. Ten, vaikštinėdama laukų platybėse, ji subrendo kaip kūrėja. O čia, Vilniuje, ją supo tarsi priešingas pasaulis su besitrainiojančiais aplink girtuokliais, asocialia bendrabučio publika. Tai buvo kone mitiniai požemiai, tamsybių laikas, tremtis, į kuriuos iš vešlios augalijos laukų pusmečiui sugrįžta Persefonė. Tiesa, ir sodyboje ji negyveno tarsi rojuje, sugrįžus tekdavo kai ką tvarkyti, kartais rasdavo išdaužtus langus ar ką nors išvogta, o ir sveikatos niekuomet nebuvo. Kol karšino kaime tėvus, tempdama vandens kibirus, rankų sąnariai išsiklaipė, paliesti artrito, todėl jos nuolatinis palydovas buvo skausmas, daugybė tablečių ir kova su savo ligotu būviu vis mankštinantis, darant jogos pratimus. Ir dabar matau ją sėdinčią, laikančią ant kelių antrąjį šuniuką – mažą pinčerę Mulę – ir kalbančią apie romanų siužetų užkulisius. Pamenu, kaip ji ištraukia krūvelę savo iliustracijų: piešdavo norėdama atsipalaiduoti, kartais geriau įsivaizduoti vieną ar kitą personažą. Piešdavo pieštukais, net tušinukais ant plonų lapų, juodraščių, net žurnalų iškarpų ar laikraščių skiaučių. Piešiniuose susijungusios linijos, žmonių figūros kaip siūlų raizginiai. Jolita, regis, gyveno su savo romanų veikėjais, nors ne visi jai patiko, jos kūryboje buvo daug blogio. Sakė, analizuodama blogio šaknis, taip bandanti išgyventi blogį, patirtą realiame gyvenime.

Jolitos asmenybėje slypėjo kažkoks teatrališkas užtaisas, nors ji nerašė pjesių teatrui, atrodo, nebuvo didelė spektaklių gerbėja, labiau mėgo žiūrėti kiną – subtilius, poetiškus, o kartais ir baugius filmus. Pamenu, 2008 m. balandžio 26 d. nuvykome į Trakus, jai reikėjo nuotraukų knygoms ir publikacijoms. Aš vairavau, sustojome prie Trakų pilies, ji segėjo kaip visuomet ilgą sijoną, diena buvo saulėta, aplinkui šmirinėjo pulkai vestuvininkų. Fotografavau ją prie ežero, kai už nugaros almėjo raudonomis suknelėmis vilkinčios pamergės, balta nuotaka, o Jolita, tokia liesa, išblyškusi kaip pamėklė, juoda ir niūri jų erotiškame gyvybingame fone, tarsi priminė, kad mūsų gyvenimas nėra vien tik šventė. Ji pati save įvardino kaip kokią simbolinę negandą, pamėklę, juodvarnį, mirties pranašystės simbolį. Net juokavome, kad taip niūriai įsiveržd amos į saulėtą džiaugsmą trikdome jų šventišką pozavimą. Ilgokai pasivaikštinėjusios, pavalgiusios kavinėje, nuvykome į Užutrakio dvarą, kuris tuo metu dar nebuvo tvarkingai restauruotas: akmeninės parko taurės, skulptūros, suoleliai, laiptai aižėjo, trupėjo, skilinėjo gaubiami skaudžios laiko griūties, tačiau ši aplinka labai tiko Jolitos asmenybei. Apleisti parko plotai su senais suoliukais, baliustradomis tarsi priminė tuos keistus jos romanų peizažus, tą aplinką, po kurią plevena jos efemeriški personažai.

Buvo pavasaris, ryški, kone akinanti saulė, skleidėsi lapija, kuri Jolitos veidą pavertė dramatiškesniu, aštresniu, išryškindama net smulkiausias raukšles. Pamačiusi nuotraukas, nebuvo labai patenkinta. Tai labai moteriška, natūralu. Nenorėjo rodyti kitiems savo ligos, savo negalios, negražių rankų ar giliai įsismelkusių veide raukšlių. Pažadėjau, kad šias nuotraukas paretušuosiu. Gal dėl to vengė eiti į viešumą, labai jaudindavosi dėl savo išvaizdos. Jai patikdavo nuotraukos, kur veidas išblukęs, kur ji tarsi parodyta iš tolo, lyg rūke. Jaunystėje buvo trapi gražuolė, primenanti baleriną.

Yra rašytojų, kurie mažai arba visai nesifotografuoja, tarsi viską palikdami kūrybai. Pastaruoju metu per daug pabrėžiamas asmeniškas rašytojo potyris, jo išgyvenimai, o feisbuko erdvėje kartais dūsti nuo akimirksnį ištikusių išpažinčių. Jolita negeidė atsiverti, norėjo išlikti ori ir stipri ir byloti tik savo kūryba, žinoma, kartais nepavykdavo atsilaikyti, jos nuoširdumas per interviu ir nemokėjimas apsiginti tarsi išduodavo šį jos nusistatymą.

Ji norėjo keliauti, tačiau jėgų ir sveikatos neturėjo. Bet jos kelionės vykdavo vaizduotėje. Rašydama romanus remdavosi meno istorijos žiniomis, kartą paprašė paskolinti knygą apie Romos miestą. Skaitydama jos paskutinį romaną „Žiežulės“ prisiminiau šį faktą, čia ji gana detaliai mini Romos aikštes, pastatus, net ten aidinčius garsus. Su šio romano rašymu susijęs ir kitas epizodas. Kelis kartus lankėmės vaizdingoje Vilniaus vietovėje – Belmonte, atsimenu, vaikštinėjome palei Vilnelę, ėjome link įspūdingiausios šiose apylinkėse Pūčkorių atodangos, perėjome per tiltelį ir ten stovėjo seni namai, kažkokie buvę ūkiniai pastatai, kelios trobos. Pamačiusi vieną namą, ji pasakojo, kad jis primena jos romane aprašytą vietovę. Tuo metu rašė paskutinį romaną „Žiežulės“, norėjo pavadinti „Juodosiomis glicinijomis“, kurių botaninis pavadinimas – visterijos. Viename iš panašių namų jos personažas išgirsta garsus ir išvysta mėnesienoje šokančias figūras, viena būtybė panaši į Michaelą Jacksoną. Jolita pasakojo, esą kai tai aprašiusi, netrukus buvo paskelbta apie Michaelo Jacksono mirtį. Jolita tikėjo tokiais sutapimais, mistinėmis patirtimis, kurios racionaliau žvelgiančiam keltų abejonių, bet tai buvo viena iš kūrybinę vaizduotę brandinusių jos asmenybės savasčių. Rašydama šį romaną ji sielojosi neturinti muzikinių gabumų, o norinti girdėti pasaulį muziką gebančio kurti žmogaus ausimis, nes tokį talentingą veikėją buvo sugalvojusi. Taigi tos gimstančios figūros, tas vizualus garso įprasminimas jai padeda įkūnyti muziką. Ji abejojo, ar teisingai tą daro, nes jos vaizduotėje dominavo vizualus poetinis pradmuo. Vis dėlto skaitydama paskutinį jos romaną suvokiau – kūrinyje skamba, veriasi garsinės haliucinacijos, gamtos, pastatų, gyvų būtybių šiugždėjimas, šnarėjimas. Akustinis pasakojimas čia ne mažiau svarbus nei siužeto linija. Jolitos Skablauskaitės kūrybos grožis – ne tiesioginiame pasakojime, o vaizdinguose aprašymuose, detalėse, spalvose. Kartą ji sakė, kad jos proza – tai gryna tapyba, tik čia ji tapanti žodžiais. Atskirais jos romanų ir apsakymų epizodais galima grožėtis kaip paveikslais, įsijaučiant į vienokių ar kitokių atspalvių erdves ir detales. Išties, jei reikėtų sugretinti jos literatūrinę vaizduotę su dailės srove, nedvejodama pasirinkčiau siurrealizmą, tačiau aprašinėdama atspalvius ji galėtų būti ir impresionistė.

Poeziją Jolita mylėjo labiau nei prozą. Gailėjosi, kad išleista tik viena jos poezijos knyga. Nors jos prozoje poezijos tikrai daug, toks kone perregimų vaizdų srovenimas. Rašydama ji tarsi nutoldavo nuo savo pagrindinio siužeto ar veikėjo, todėl jos romanuose daug šalutinių linijų, personažų, kurie pasirodo tik akimirksnį, išnyra ir vėliau dingsta lyg sukurti iš žolės, dulkių, molio, pelkių dumblo ar rytmečio rūko. Tokios egzistencijos, gyvybės nuotrupos.

Kartais kaip didžiausią paslaptį ji pasakydavo, iš ko sukūrė vieną ar kitą personažą, kas buvo jo prototipas, kas sieja ją ir jos personažo slaptąją istoriją. Dažniausiai ją jaudino talento prigimtis, genialumas. Ji nemėgo vidutiniškumo, kaip rašytoja sau kėlė didelius reikalavimus, buvo iš tos kartos atstovų, kurie manė, kad visą gyvenimą reikia paskirti vien kūrybai ir menui ir nedalinti jo buičiai ar tarnybai. Tame rafinuotame jos individualume slypėjo ir vienatvė, ir kančia.

Niekuomet nelankiau jos mitinės sodybos Kuisių kaime, tik kartą buvau nuvykusi į Joniškį, kai Jolita ten šventė savo šešiasdešimtmetį. Dalyvavau jos literatūriniame vakare, apie ją pasakojau ir ją kalbinau. Tai buvo jauki ir kartu iškilminga šventė, salė buvo papuošta šermukšniais, o Jolitai įteiktas iš šermukšnių sukurtas skėtis. Ji sėdėjo kaip kokia karalienė: pasipuošusi, pasidažiusi. Vėliau, nors buvo nufilmuotas jai skirtas dokumentinis filmas, ji vengė rodytis viešumoje, tiesa, dar buvo keli interviu, žiniasklaida pateikė jos kaip suvargusios, nelaimingos, neturinčios normalių buities sąlygų įvaizdį. Bet tas skurdus socialinis jos gyvenimo aspektas nublanksta prieš turtingą vidinę erdvę. Juk mes galime būti visiški beturčiai, bet naudotis pačiu prašmatniausiu dalyku – vaizduote. Gaila, kad visuomenė, sutapatindama tik su buitimi ar socialine padėtimi, taip pažemina asmenį. Ir kai išgirsdavau pašalinių samprotavimus apie Jolitos gyvenimo vargus, norėdavau piktai atšauti – pažvelk į savo varganumą. Palik ją ramybėje, jos turtas – romanai, jos talentas. O kai numirsime – visi kiti turtai mums nieko daugiau nelems.

Beje, paskutiniai mano pasimatymai su ja vyko nelinksmose vietose – iš pradžių Žalgirio klinikoje, vėliau Palaimintojo Mykolo Sopočkos hospise. Pastaroji vieta jai tiko labiau. Erdvus žydintis senamiesčio kiemas, lauke – šv. Faustinos skulptūra, o už tvoros – apleistos Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios kupolas. Į šį kiemą šv. Faustina ateidavo pėsčiomis iš Antakalnio pas dailininką Eugenijų Kazimirovskį, čia jis tapė garsųjį Gailestingojo Jėzaus paveikslą. Dabar šioje vietoje įsikūręs hospisas, o name, kur tapytas paveikslas, įrengta vienuolių koplyčia. Gydytojų prognozės Jolitai buvo įvairios, bet po patirtos komos ir operacijos ji nebevaikščiojo, buvo nusilpusi, nepajėgė skaityti. Todėl jos kūrybinis pradas įsismelkė į ištisinį kalbėjimą: ji pasakodavo apie įvykius, kurie tarsi prasilenkdavo laike, painiojosi tikrovė ir išgalvoti dalykai. Ant stalo pamerktos gėlės, pro langus vėrėsi senamiestis, palatos jaukios, papuoštos šventais atvaizdais. Ne visuomet ją aplankydavau, nebuvau labai rūpestinga bičiulė, bet čia ją mačiau paskutinį kartą. Vėliau savo noru ji buvo perkelta į gimtinę, į Joniškio parapijos globos namus. Ten dar spėjau jai nusiųsti Kalėdų atviruką, kuriuo, kaip man sakė ją lankiusi bičiulė, Jolita džiaugėsi. Tik tiek. Po kiek laiko ji išskrido su savo mistiškais paukščiais. Beje, dar gulėdama hospise, užsiminė norinti, kad ją palaidotų Antakalnyje, menininkų kalnelyje, su visais... Bet atgulė kitur. Kažkada man yra sakiusi, jog norėtų, kad jos kapas būtų ne kapinėse, bet kokioje nors gražioje vaizdingoje vietoje ant upės kranto.

– JOLANTA SEREIKAITĖ –

GREGOR STRNIŠA

Gregoras Strniša (1930–1987) – vienas svarbiausių XX a. 2-osios pusės slovėnų poetų, taip pat – dramaturgas, dainų autorius. Lietuvių skaitytojus galėtų sudominti kai kurios jo biografijos detalės. Būdamas 19 metų drauge su motina ir tėvu knygų paaugliams rašytoju Gustavu Strniša buvo teisiamas už pagalbą politiniams pabėgėliams ir neištikimybę Tito režimui. Buvo nuteistas dvejų metų laisvės atėmimo bausme, atimtos pilietinės teisės ir skirti ketveri metai priverstinių darbų. Tuo metu jis rimtai užsiėmė literatūra, o atgavęs laisvę įstojo į Liublianos universitetą, kur studijavo anglų ir vokiečių kalbas, mokėsi senųjų šumerų ir akadų kalbų pagrindų. Baigęs studijas neįsidarbino – visą gyvenimą buvo nepriklausomas rašytojas, laikėsi atokiai nuo viešojo literatūrinio gyvenimo, pragyvenimui užsidirbdavo rašydamas populiarių estradinių dainų tekstus. Įdomu tai, kad beveik niekuomet nėra išvykęs iš Liublianos, keliauti apskritai nemėgo, o 1985 m. gavęs Fulbrighto stipendiją vykti į Jungtines Amerikos Valstijas išvykimą atidėliojo ir galiausiai neišvyko. Prieš mirtį buvo apdovanotas Didžiąja Prešereno premija. Kūrybos temos – esatis, kančia, mirtis, gyvenimas prieš pražūtį, dažnos aluzijos į antikinius mitus, viduramžių pasakas, pasakų herojus. Priskiriamas prie postsimbolizmo kūrėjų.

Vertėja

Čia buvo tigras

I.

Šviesūs pavasario lašai kapsėjo visą dieną.
Nuo šakų krito, takelių smėlis vis dar šlapias.
Pragiedrėjo. Iš lėto žengi per parką,
jame lyg dvasia gąsdina vakaro saulė.

Apšviestoj tamsaus medžio viršūnėj
juodasis strazdas užčiulba. Vakaras labai tylus.
Saulės šviesa pasausta lyg vynas.
Tarp medžių iš bronzos statula sužvilga.

Tada prieš save žemės drėgmėj tu įžiūri
įspaudus plačius, aštrius ir gilius.
Parkas didžiulis, saulėtais lapais ir šešėliais užlietas:
suvirpi, žengi į priekį ir žinai: čia ėjo tigras.

II.

Ir vis dar pameni tą dieną,
kai pirmąkart stebėjai tigro žingsnius.
Vis tiktais prabudęs tu juos pamatei.
Rytas priminė vakarą, užlietą šešėliais.

Nuo to karto prabėgo labai daug laiko.
Visą naktį iki aušros gulėjai tamsoj atvirom akim,
tada kritai į giliausią sapną, lyg žvelgtum pro langą,
o lauke ir toliau tyliai snigtų.

Gyveni, lyg nebūtų didžiulių pokyčių.
Po to ryto greitai atėjo ruduo,
tada buvo ilga, šlapia žiema,
tamsų miestą užgulęs šlapias sniegas.

III.

Sėdi rankas ant stalo sudėjęs, žvelgi pro langą,
vėlyva popietė, greitai jau tems.
Jokio garso dabar kambary nesigirdi.
Galvoji: lauke užgęsta žiemos diena.

Matai tiktai dangų ir stogą, raudoną,
tikriausiai tai sniegas popiečio saulėj nuslydo nuo jo.
Begęstančioj šviesoj kaminas meta paliegusį šešėlį.
Vakaras švino mėlio bus, galvoji, ir kiek ūkanotas.

Žengi lango link. Gatve eina moteris balta suknele,
kitoj pusėj, smėly, vaikas žaidžia,
vasaros diena žūsta medžių tamsoj.
Lyg didelis debesis spindintis užlietų vasaros dieną.

IV.

Galbūt nebuvo didelių pokyčių.
Tiktai kambariuos, kur buvai kadaise,
dabar nerandi ant sienos matyto paveikslo,
ten liko tiktai keturkampis atspindys šviesus.

Ir vis dažniau pažįstamuos keliuos tave
sutinka aukšti, dulkėti raiteliai.
Kraštuos, kur vaikščiojai kiekvieną dieną,
staiga pasirodo sunkios bronzos statulos.

Ir kartais, žengdamas į žinomus namus,
nusileidi į rūsius, žemus ir drėgnus,
kurių anksčiau nebuvo. Kiemuose urzgia,
didžiuliai šunys nuo grandinių nutrūksta.

V.

Šitaip gyveni, žengi tolyn į pasaulį,
ūkanotose jūrose, snieguotose viršukalnėse,
matai daug naujų, nepažintų miestų,
kur tykiose mažose aikštėse mėgsti prisėsti.

Net ir tenai kartais nutrintam grindiny,
leidžiantis saulei, nutįsta šešėliai ilgi ir siauri.
Suimi akmenį, rankose jį spaudi
ir atsainiai šnabždi: čia buvo tigras.

Tačiau dar jo paties nesutikai.
Pažvelgusysis į tigrą greitai numiršta.
Visada žengia link tavęs pro tamsius vasaros vartus,
per baltus gruodžio miglos rūmus.

VI.

Saulė leidžiasi. Spinduliuos paskutiniuos
paklydęs juodasis debesis.
Jis primena didelį laivą,
kuris plaukia kiton pusėn pasaulio.

Danguj plevena jauni paukščiai,
žuvys plaukioja vandeny.
Miškuos apmiršta kirvio aidas,
namo sėjėjas eina per laukus.

Kaip gedulas juodas dūmas liejas
virš namų stogų. Saulė nusileido.
Debesis pradingo, danguje pavasario
dienon Orionas sušvinta.

Iš: Gregor Strniša. Zbranepesmi. Ljubljana: Beletrina, 2007
Vertė Kristina Tamulevičiūtė

TIM PARKS

Kas negerai su Nobelio literatūros premija

Pasaulyje garsiausia ir prestižiškiausia Nobelio literatūros premija šiemet nebus skiriama, siekiant „atkurti visuomenės pasitikėjimą“ Švedijos akademija po šių metų pavasarį visuomenę ir pačius akademikus sukiršinusio skandalo, kai vienos iš premijos skyrimo komisijos narių sutuoktinis buvo apkaltintas seksualiniu priekabiavimu, akademijos lėšų švaistymu ir informacijos apie išrinktus laureatus nutekinimu. Kad dėl šių peripetijų nenukentėtų niekuo dėti rašytojai, 2019 m. žadama paskelbti du Nobelio premijos laureatus. Čia skaitytojų dėmesiui siūlome aktualumo nepraradusius anglų rašytojo ir vertėjo Timo Parkso kritiškus pamąstymus apie patį Nobelio premijos kandidatų atrankos ir vertinimo mechanizmą (*What's Wrong With the Nobel Prize in Literature* pirmąkart paskelbtas žurnalo „The New York Review of Books“ internetinėje svetainėje 2011 m. spalį, vėliau įtrauktas į 2015 m. išleistą šio autoriaus straipsnių rinkinį „Where I'm Reading From: The Changing World of Books“).

Taigi švedų poetas Tomas Tranströmeris pelnė Nobelio literatūros premiją. Be kelių ilgų internete prieinamų Tranströmerio eilėraščių, daugiau nesu jo skaitęs, bet neabejoju, jog tai – visokeriopai sveikas sprendimas. Ir visų pirma pačiai Nobelio premijos komisijai. Leiskit paaiškinti.

Komisiją sudaro [visi] aštuoniolika institucijos, vadinamos Švedijos akademija, kuriai XIX a. pabaigoje buvo deleguota užduotis skirti Nobelio premiją, narių. Tuomet du iš jos narių teigė, kad akademijai prisiimti tokią užduotį buvęs klaidingas žingsnis. Akademija 1786 m. įsteigta keliant tikslą skatinti „švedų kalbos grynumą, galią ir didybę“. Ar tai suderinama su bet kurios pasaulio šalies rašytojo „idealistinės krypties“ kūrybos rinkimais?

Visi akademijos nariai yra švedai ir dauguma jų eina profesorių pareigas Švedijos universitetuose. Tik vienas iš jos narių yra gimęs po 1960 m. [šiuo metu tokie yra du – *vert. past.*]. Iš dalies taip yra todėl, kad iš Švedijos akademijos negalima atsistatydinti. Tai – įpareigojimas iki gyvos galvos. Todėl retai įliejama šviežio kraujo [šių metų gegužę pakeitus taisykles akademijos nariai gali atsistatydinti arba būti atstatydinti, jeigu dvejus metus nedalyvauja institucijos veikloje – *vert. past.*]. Per pastaruosius penkerius metus vis dėlto būta dviejų narių, kurie atsisakė dalyvauti kandidatų svarstymuose dėl ankstesnių nesutarimų: vienas dėl reakcijos – ar jos stygiaus, – kai Salmanui Rushdie buvo paskelbta fatva, kitas – dėl premijos suteikimo Elfriedei Jelinek, kurios kūryba, jo nuomone, „chaotiška ir pornografiška“.

Kaip šie žmonės nusprendžia, kas yra iškiliausi nūdienos prozininkai ir (ar) poetai tarptautiniu mastu? Jie šaukiasi pagalbon daugybę literatūros ekspertų daugybėje pasaulio šalių ir moka jiems už tai, kad šie pasidalintų pamąstymais apie galimus premijos laimėtojus. Šie ekspertai turėtų likti nežinomi, tačiau, kaip ir reikėtų tikėtis, yra išaiškėję atvejų, kai ekspertai buvo geri savo nominuojamųjų pažįstami.

Pabandykim įsivaizduoti, su kokiu skaitytinos medžiagos kiekiu susiduria komisija. Tarkim, kad kiekvienais metais premijai pristatoma šimtas rašytojų, – tai nėra neįtikėtinas skaičius, – ir komisija, galimas daiktas, pasistengia perskaityt bent po vieną nominuotųjų autorių knygą. Bet juk premija skiriama už visą rašytoją kūrybą, todėl darykim prielaidą, kad, dalį autorių atmetę, likusiųjų skaito po dvi knygas, paskui – atitinkamai po tris, keturias ir t. t. Visai tikėtina, kad akademijos nariai kasmet turi perskaityti apie du šimtus knygų (neskaitant savo tiesioginio – akademinio darbo krūvio). Iš šių poros šimtų veikalų tik keli bus parašyti švediškai ir dar mažiau – išverstų į švedų kalbą; dauguma jų bus sukurti angliškai arba prieinami angliškų vertimų pavidalu. Bet kadangi anglai ir amerikiečiai liūdnai garsėja savo itin negausiais literatūros vertimais iš kitų kalbų, švedų akademikams teks skaityti prancūziškus, vokiškus, o gal ir ispaniškus egzotiškesnių originalų vertimus.

Atminkit, kad kalbam apie iš viso pasaulio kampelių suplaukiančius eilėraščius ir romanus, kurių dauguma glaudžiai suaugę su kultūrinėmis ir literatūrinėmis tradicijomis, apie kurias Švedijos akademijos nariai, savaime suprantama, išmano labai nedaug. Taigi šie profesoriai kiekvienais metais turi sudoroti, suvirškinti ir palyginti margą nevienalyčių knygų šūsnį. Atsakydamas į kritiką, kad pastaruoju dešimtmečiu dauguma premijų yra atitekusios europiečiams, Nobelio komisijos pirmininkas tvirtino, jog akademikai yra puikiai įvaldę anglų kalbą, bet patiria daug vargo susidūrę, pavyzdžiui, su indonezietiškais veikalais. Sąžiningas prisipažinimas.

Trumpam stabtelkim ir įsivaizduokim švedų profesorius, pašauktus puoselėti švedų kalbą, lyginančius indoneziečio poeziją, tiksliau, turbūt jos anglišką vertimą, kamerūniečio romanus, greičiausiai prieinamus tik prancūziškais vertimais, afrikanų kalba rašančio, bet tik vokiškai ir olandiškai leidžiamo autoriaus kūrybą ir, tarkim, tokios pasaulinės įžymybės kaip Philipas Rothas prozą, kurią jie, žinoma, skaito angliškai, bet gali pasiduoti pagundai (vien nuovargio dingstimi) paskaitinėti ir švediškai.

Ar mes pavydim jiems tokios užduoties? Ar šis darbas itin prasmingas? Tiedu akademijos nariai, kurie prieš šimtą metų būtų mielai atsisakę jiems įbruktos taurės, nerimastavo akademiją tapsiant „kosmopolitišku literatūros tribunolu“. Juodu instinktyviai užčiuopė problemą. Ir neklydo.

O dabar įsivaizduokime, kad esame pasmerkti iki gyvenimo galo metai iš metų priimti sunkų ir vargiai įmanomą sprendimą, kuriam pasaulis teikia vis daugiau sveiku protu sunkiai paaiškinamos svarbos. Kaip suksimės iš keblios padėties? Ieškosime paprastų, veiksmingų ir plačiai priimtinų kriterijų. O kadangi, kaip yra pažymėjęs pats Jorgė Luisas Borgesas, estetika yra sudėtingas dalykas, reikalaujantis ypatingo jautrumo bei ilgos refleksijos, o politiniai saitai – daug lengviau ir sparčiau sučiuopiami, susiieškome tuos pasaulio kraštus, kurie jau yra prikaustę visuotinį dėmesį – dėl politinės suirutės ar žmogaus teisių pažeidimų; čia aptiksime autorių, jau pelniusių didžiulę pagarbą ir galbūt net savo šalies pagrindinių literatūrinių premijų ir tiesmukai pasirinkusių „teisingą“ politinio susipriešinimo pusę, ir pasirinksime būtent juos.

Nukelta į p. 7 ►

FRANCISCO LÓPEZ

Francisco Lópezas (g. 1964) – ispanų avangardinės eksperimentinės muzikos ir garso menininkas, daugiausia kuriantis aplinkos garsų įrašų pagrindu. Jo kūrybos jungtis su garsaus prancūzų kompozitoriaus eksperimentatoriaus Pierre'o Schaeffero (1910–1995) garsinio objekto konceptu yra esminė. Menininkas savo kūrinių atlikimą organizuoja taip, kad auditorija kuo intensyviau patirtų akusmatinę redukciją – kai garsas nebėra subordinuotas jį sukėlusiam šaltiniui ir instrumentinėms reikšmėms, kai pasirodo kaip atskiras objektas su visomis savo materialiomis ypatybėmis. Francisco Lópezo kūryba yra nuolat veikiama meno kūrinio imanencijos problematikos.

Vertėjas

Šizofonija prieš *l'objet sonore*: garso peizažai ir kūrybinė laisvė

Garso peizažo sąvoka plėtojosi pastaruosius 20 metų. Tiksliau, tai daugiau terminas nei sąvoka, nes „garso peizažas" apima ne tik skirtingų tipų darbus bei akustines sistemas, bet ir antagonistines sąryšio tarp meno ir gyvenimo koncepcijas. Paliekant nuošalyje grynai instrumentinę šiuo terminu įvardijamą veiklą, jis dažniausiai nurodo susirūpinimą realiomis garsinėmis aplinkomis. Būtent šio dalyko apibrėžimas yra skirtumo tarp įvairių garso peizažo sąvokų priežastis.

Kanadiečių kompozitoriaus R. Murrayaus Schaferio tekstas „The Tuning of the World"[1], pirmą kartą publikuotas 1997 metais, daugelio yra laikomas garso peizažų biblija. Ten kruopščiai išdėstyta daugybė problemų ir idėjų, susijusių su realiomis šiuolaikinio pasaulio garsinėmis aplinkomis, taip pat ir labai aiški estetinė bei filosofinė pozicija, kuri davė pradžią ir pagrindinius mąstymo principus visai vadinamajai akustinės ekologijos mokyklai (pirmiausia minėtinas 8-ojo deš. „Pasaulio garso peizažo projektas" (*The World Soundscape Project*) ir praėjusio amžiaus paskutiniu dešimtmečiu įsteigtas „Pasaulio akustinės ekologijos forumas" (*The World Forum for Acoustic Ecology*)), kurią būtų galima pavadinti Schaferio sekėjų vardu.

Mano galva, Schaferio teiginių esmė gali būti sutraukta į du glaudžiai susijusius punktus:

(i) „Dermė" yra tiesiog „nutildymas", lyg „triukšmingas" būtų blogis savaime, išskirtinis postindustrinio, žmonių paveikto pasaulio bruožas (dėl pastarojo, mano manymu, klydo net Russolo). Tokį požiūrį puikiai atspindi nesenas pavyzdys – Karališkosios Švedijos muzikos akademijos„Geresnės garsinės aplinkos manifestas"[2], kuriam siūlyčiau tikslesnį pavadinimą: „Manifestas prieš triukšmingas garsines aplinkas". Schaferis šią tariamai blogą tam tikrų triukšmų ir triukšmingų aplinkų būklę bando patvirtinti niekuo nepagrįstais asmeniškais teiginiais, tokiais naiviais ir nuostabiais, pavyzdžiui, jog „ūžesys muzikoje... yra antiintelektualus narkotikas" arba (kalbant apie motorų garsus) „nepaisant jų ūžesio stiprumo, jų bylojamos žinios yra pasikartojančios ir galų gale nuobodžios"[3]. Keblumas tas, kad sveikatos arba komunikacijos aspektai painiojami su estetiniu sprendimu. Be to, daug natūralių garsinių aplinkų yra gana triukšmingos (kriokliai, jūros pakrantės, kai kurios atogrąžų džiunglės...), o pastovi garso būklė yra dažnas gamtos bruožas (nepriklausomai nuo to, ar aplinka triukšminga, ar tyli). Šiauriečiams, kaip ponui Schaferiui ar Karališkosios Švedijos muzikos akademijos valdybai, dauguma Vidužemio jūros arba Afrikos miestų tikriausiai būtų nepakenčiamai triukšmingi, tačiau garsinių aplinkų sampratos nėra vienarūšės, ir garso slopinimas *per se* irgi gali būti blogai. Dar svarbiau tai, jog toks žvilgsnis yra klaidinantis ir pernelyg supaprastinantis, kad galėtume suprasti ir vertinti garso peizažus.

(ii) Šizofonija kaip galimybės izoliuoti garso savybes nuo aplinkos ir naudoti jas – vien tik jas pačias – bet kokiems žmogaus mėginimams, pavyzdžiui, kūrybiniams, neigimas (arba bent jau opozicija tokiai galimybei). Pierre'o Schaeffero išplėtota garsinio objekto (*objet sonore*)[4] idėja apibendrina konkrečiosios muzikos pasiekimus: įrašyto garso kaip autonomiško, nepriklausomo nuo savo šaltinio esinio, fiziškai galėjusio atsirasti tik vystantis garso fiksavimo ir atgaminimo elektromechaninėms priemonėms, samprata. Kaip taikliai pabrėžė Michelis Chionas[5], tai, o ne aplinkos garsų naudojimo faktas nusako „konkretumo" idėją. Schaferiui ši garso atskirtis nuo jo šaltinio – kurią jis vadina šizofonija – yra nenormalus dvidešimto amžiaus vystymosi efektas. Taigi *šizofonija* ir *objet sonore* yra priešingos to paties fakto sąvokos.

Visai neseniai ši Schaferio ir Schaeffero požiūrių konfrontacija, kurią čia mėginu paaiškinti, konkretizavosi muzikos kūrimo klausimu. Darrenas Copelandas[6] griežtai kritikavo modernų konkrečiosios muzikos palaikymą Chiono veikale „Art des sons fixes", nes jis mano, jog elektroakustinis abstrakcionizmas, radęsis dėl šaltinio-garso skilimo, užveria duris į pasaulius, esančius patirtiniame pasaulyje. Panašiai šį skilimą kvestionavo Barry Truax[7], teigdamas, kad garso peizažo kompozicija visų pirma charakterizuojama nesutikimu visiškai atskirti garsą nuo jo šaltinio bei konteksto, ir tvirtindamas, kad galutinis jos tikslas yra klausytojo ir aplinkos reintegracija harmoningame ekologiniame santykyje.

Čia kalbėsiu glaustai ir būsiu aiškiai Schaeffero sekėjas. Esu ekologijos profesorius, o įrašinėti ir komponuoti pradėjau prieš penkiolika metų. Nors puikiai suvokiu akivaizdžius ryšius tarp visų realios aplinkos ypatybių, manau, kad esminė žmogaus savybė yra bet kurį šios realybės aspektą naudoti meniškai. Mano manymu, čia yra kvestionuojamas kūrybinės laisvės laipsnis kitų mūsų realybės suvokimo aspektų atžvilgiu. Motyvas išlaikyti priežasties ir objekto ryšį darbe su garso peizažais gali būti tik dokumentinis / komunikatyvinis, tačiau niekuomet – meninis / muzikinis. Aš netgi įsitikinęs, kad kuo labiau ryšys yra palaikomas, tuo mažiau muzikalus bus darbas (tai glūdi mano įsitikinime, kad absoliučios muzikos ir *objet sonore* idėjos yra tarp svarbiausių ir revoliucingiausių muzikos istorijoje). Fiksuotų garsų meno „abstrakcionizmas" yra būtent „muzikalizacija" ir – šiame sugretinime gana paradoksaliai – visiška abstrakcijos muzikoje priešingybė, t. y. konkretizacija. Akivaizdu, kad, kalbant apie patirtinį garsų ir jų šaltinių apibrėžimą, tai gali užverti duris, tačiau taip atsiveria naujos meninės kūrybos durys; žmogaus būklei pastarasis veiksnys, man atrodo, kur kas svarbesnis ir aktualesnis nei anas. Muzikinė kompozicija (nesvarbu, ar paremta garso peizažais, ar ne) turi būti laisvas veiksmas, t. y. neatsisakymas iš realybės išgauti bet kurį elementą ir absoliuti teisės į savireferenciją, nepajungtą pragmatiniam tikslui (kaip antai tariama, nepagrįsta klausytojo reintegracija su aplinka).

Manau, šioje diskusijoje pravartu sugretinti aptariamą situaciją su vizualinės kūrybos padėtimi, kur laisvė naudoti panašius nuo realybės atskirtus elementus yra ne tik akivaizdi bei plačiai paplitusi, bet ir gerokai didesnė nei muzikoje. Kokia būtų lygiavertė kritika tam, ką, pavyzdžiui, van Goghas darė su peizažu? Schaferio sekėjai, leiskite mums, Schaeffero sekėjams, turėti tapytojo laisvę.

1997 m. sausis

„Autentiškumo" aplinkos garsų įrašuose klausimu (atsakant į Tobiaso Fischerio klausimus)

„Autentiškumo" sąvoka aplinkos garsų įrašų kontekste man atrodo gana nereikšminga. Žinoma, galima imtis svarstyti skirtingiems žmonėms tariamai įvairialypes jos reikšmes. Vis dėlto man susidaro įspūdis, kad nėra tiek daug priežasčių, kodėl – iš visų įsivaizduojamų klausimų – kažkas imtųsi svarstyti aplinkos garsų įrašų „autentiškumą". Išties tai pasikartojantis ir įkyrus klausimas, nuolat užduodamas nuo pirmosios garso įrašymo mašinos išradimo laikų. Dar svarbiau, kad tai, rodos, yra beveik esminis klausimas, su visomis savo variacijomis užduodamas daugumos žmonių, besiklausančių garso įrašo. Būtinai į tai įtraukiamas kanoninis vadinamųjų „lauko įrašų" specialistas.

Taigi, kalbant tiksliau ir teisingiau, svarstoma problema yra ne tiek bendras klausimas *per se* – potencialiai labai reikšmingas ir euristinis, – tačiau tai, kaip jis paprastai užduodamas ir kas juo netiesiogiai pasakoma. Šio klausimo šerdyje glūdi manymas, kad garso įrašas yra garso „šaltinio (-ių)" reprezentacija – ar tai būtų paukštis, atogrąžų miškas, kovinis lėktuvas, žingsniai, gitaros stygos ar kalbantis žmogus. Iš čia ir susirūpinimas autentiškumu. Nepaneigiama, jog garso įrašas, kaip ir paradigmatinė fotografija, gali tučtuojau suveikti kaip vadinamosios „realybės" reprezentacijos įrankis. Tačiau esminis klausimas, ar tai vienintelis arba svarbesnis dalykas, kurį garso įrašas daro ar turi.

Mano požiūriu, prigimtinės garso įrašų reprezentacijos, atkūrimo, simuliacijos etc. galimybės yra akivaizdūs, numatyti, paviršutiniški, manęs nedominantys šalutiniai efektai. Taip yra dėl gryno palyginimo su kitu *turiniu* ir *atskleidimais* (atsiradusiais dėl garso įrašo), kuriuos tikriausiai galima apibendrinti kaip (i) sunkiai pasiekiamos spinduliuojančios fenomenologinės substancijos iškilimą ir (ii) masyvų pasaulio išplėtimą ontologine lygybe. Abu prieš mūsų akis (na taip, ausis) vyksta dėl garso įrašo.

Garso buvimas *kažkieno* garsu („varlės garsu") arba *tik dalimi* visumos („vieta / ekosistema yra daugiau nei *tik* jos garsai") yra dvi vienos monetos pusės, du sistemingai besikartojantys simptomai: reprezentacinis garso įrašų supratimas ir neegalitarinis pasaulyje egzistuojančių esinių suvokimas. Rodos, šiuo atveju mes tik pakeitėme seną gerą nekenčiamą antropocentrizmą tiek pat šališka nauja pasaulio, besireiškiančio kažkuo panašiu į būtybių centrizmą arba ekocentrizmą, versija (t. y. „mes negalime atskirti garsų nuo jų būtybių-šaltinių, „percepcinės ar informacinės tos visumos dalys yra nepakankamos" etc.).

Garsai yra kažkieno kito ypatybės ar dalys tik reprezentacinėje paradigmoje. Anapus jos mes įsitraukiame į visai kitą žaidimą, ir dalykai ten klostosi ne įprastai. Mano požiūrį apibendrinti nesunku: *garsai yra daiktai taip pat kaip ir visa kita*. Tariama jų subordinacija šaltiniams, rodos, logiška ir natūrali, yra nepagrįsta ir neteisinga. Tikrai dėmesingam klausytojui – giliaminčiam, ikonoklastui, pirmapradžiam, nesiremiančiam *a priori* idėjomis – garso įrašas atskleidžia ir sustiprina garsų ontologinės lygybės statusą, būdingą šaltiniams. Pagaliau nėra tiesiog taip, kad „tik nuaidėjęs kvarkimas jau nebepriklauso varlei" (senoka mano citata), bet kad varlė irgi turi *šaltinį*.

Šioje perspektyvoje, šiame naujame žaidime daugybė pagrindinių savaime suprantamų koordinačių apvirsta aukštyn kojomis. Pavyzdžiui, garsas pagal prigimtį yra laisvas nuo savo šaltinio; matuojant rezoliucija ar kaina, garso įrašas ir įrašymo technikos „kokybė" nebūtinai bus geriausia; įrašymo / redagavimo kanonai (kaip trukmė, įvairovė, perspektyva ar erdviškumas) suyra, atskleisdami savo tikrąją reliatyvią estetinę prigimtį; kas garso įraše turėtų būti, o ko – ne, tampa asmeniniu nekvestionuojamu pasirinkimu.

Mano tvirtinimas nėra nuolaidusis klasikinis, suponuojantis, kad įrašinėti garsus galima *taip pat* ir muzikiniais / meniniais tikslais, taip suteikiant autentiškumui išskirtinį leidimą suskliausti. Išties šis švelnus ribotas tvirtinimas vis vien nesaugo, nes dogmatinė akustinė ekologija ir lauko įrašų fundamentalizmas rūsčiai kritikuoja ir tokios išimties galimybę. Mano teiginys griežtas ir juo sakoma, kad autentiškumas, reprezentacija, simuliacija, patikimumas, nemanipuliavimas etc. yra kasdieniški ir svarbūs tikslai tik išskirtinėmis aplinkybėmis, pavyzdžiui, įrodymų teisme ar identifikavimo atvejais. Tokių reikmių painiojimas ir nekritiškas brukimas į galingas kūrybines, egzistencines ir dvasines sritis, manau, yra nepateisinamas aktas, ardantis tikrai svarbų ir transcendentalų garso patyrimą.

Kalbama ne apie „abstraktų" garsą arba garsą egzistenciniame vakuume, o priešingai – apie patį garso konkretumą ir jo egzistavimą ontologinėje lygtyje *kartu* su kitais esiniais. Nei daugiau, nei mažiau. Tai išties prasmingesnis būdas būti „autentiškam".

2017 m. lapkritis

www.franciscolopez.net
Vertė Ignas Gutauskas

[1] Schafer, R. M. 1980. The tuning of the world. University of Pennsylvania Press, Philadelphia (paperback edition).
[2] Royal Swedish Academy of Music, 1996. Manifesto for a better sound environment. Publication of the RSAM, Stockholm.
[3] Schafer, R. M. 1986. The thinking ear. Arcana Editions, Toronto.
[4] Schaeffer, P. 1966. Traite des objets Musicaux. Editions du Seuil, Paris.
[5] Chion, M. 1991. L'Art des sons fixes. Editions Metamkine / Nota-Bene / Sono-Concept, Fontaine.
[6] Copeland, D. 1995. Cruising for a fixing in this "art of fixed sounds". Musicworks, 61: 51–53.
[7] Truax, B. 1996. Sound and sources in powers of two. Towards a contemporary myth. Contact! (Canadian Electroacoustic Community), 9.2: 48–55.

TAČIAU NORĖČIAU...

(beveik esė)

Pažįstu Malviną daug metų... Kas ji ir kuo užsiima?

Sunku apibrėžti – prieš dailės studijas gilinosi į filosofiją, po dailės mokslų – į menotyrą. Dirbo su vaikais mūsų mokykloje, dabar – savo namų palėpėje. Fotografuoja, rengia parodas, mąsto, išleido kelis nuotraukų albumus. Netrumpą laiką buvo Algirdo Š. asistente (darbine šio žodžio prasme). Dar, tiesa, studijavo Švedijoje, moka kelias kalbas. Augina įdomią dukrą. Jai jau 12. O Malvinai – 42. Didesnių nuopelnų Malvina neturi, nebent keletą giliamintės fotomenotyrininkės dr. A. Narušytės komplimentų. Netgi spaudoje. Todėl, perfrazuodama A. Šliogerio mintį „kieno reikalas esame mes“, jaučiu neišvengiamybę pristatyti ją paprastuoju būdu, nes parodoje, įvykusioje „Artifex“ galerijoje rugsėjį, apie Malviną nieko neradote, nebent mažą ryškiaspalvio drugelio nuotrauką šalia gesintuvo logotipo ir elektros paskirstymo punkto neapšviestame kampe.

Jaukiausioje Vilniaus galerijoje Malvina įgyvendino viziją, apsidraudusi neapibrėžtu pavadinimu „Tačiau norėčiau“. Hmm – pagalvojau – gudruolė gi! Iškart atsitraukia saugiu atstumu nuo kokio niurzglos kritiko ar sutrikusio atklydėlio. Žinokitės! Tokie dabar laikai – darau, ką noriu (arba darau, ką nežinau, ko noriu), o jūsų reikalas – daryti su tuo, ką jūs manotės žiną arba pasirengę sužinoti už mane. Žodžiu – rojus potencialiems kuratoriams, kuria aš, beje, išsyk ir pasijutau įsijautusi į su(si)žinojimo procesą. Pati Malvina tuo metu irgi šmėžavo parodoje stulpu stovėdama man už nugaros pačia nepatogiausia žiūrovui poza – ir nebuvo kur jos padėti, kaip tik priimti tą fizinį dalyvavimą, kaip rišamąją ekspozicijos funkciją. Kitaip nei tuos „mokyklinius“ „bet kaip“ sukabintus itin švelnaus debesėlio portretus, išskydusius padidintos rezoliucijos fotokopijose. „Pro juos būtina praeiti“, – girdžiu užnugario nuorodą. Mat jie sudaro lyg ir koridorių, kurio antroji siena – lengvi, puikūs, estetiški, balti, švarūs kvadratėliai iš buitinių kiniškų šluosčių rinkinio, subtiliai nuleisti nuo lubų dangaus ir metantys elegantiškus debesėliškus šešėlius anų debesėlių sienos pusėje. Valio! Galvoju – ideali išeitų edukacinė pamoka apie du būdus pavaizduoti amžinuosius dangaus gyventojus: vienas – jie tikri ir nuobodžiai atpažįstami, kitas – jie netikri, todėl dar tikresni už anuos, nes primena debesiškumą savo pačių esme. Panašų principą, prisimenu, Malvina yra panaudojusi pamokoje – pasiūlė vaikams įsižiūrėti į dailės klasėje ant sienos statybininkų paliktą broką – nerišlią, neužglaistytą, grubią, iš pirmo žvilgsnio beformę aptrupėjusią dėmę. Reikėjo matyti, kokių tik katinų, dramblių, šunyčių ir krokodilų ten buvo atrasta! (Nuoširdžiai gaila buvo tą broką pašalinti – klasės galėjo irgi panašiu principu „kūrybiškai vystytis“ gerokai sutaupius lėšų dažams ir popieriui.)

Bet kodėl jie (tie abu būdai), grįžtu prie parodos, turi sykiu dalintis ir taip jau itin maža – pačia minimaliausia Vilniaus erdve? „Taip reikia“, – ataidi nė kiek nesutrikęs Malvinos stulpas. „Tačiau visgi norėčiau...“ – įsiaudrindama imuosi kuratorystės. Tiek to.

Einam į kitą salę, ten KITA istorija, nors autorė sako, kad TA PATI. Ant sienų – puikios kokybės fotomontažai (tiksliau – vienas). Automodelis tas pats (Malvina), o įspūdingi raštuoti mezginiai ant jos (ne)apsirengusio torso – ornamento, kaip autorės tyrimo objekto, iliustracija.

Lėtam akių žvilgsniui slenkant pasieniui „užkliūvu“ už portreto. Čia – Patti Smith, dainininkė, girdžiu: „Tokią maikę turiu.“ Na, gerai, bet kaip ir kodėl ta egzotiška gražuolė pateko į ornamento laboratoriją? „Norėčiau, kad ji manęs netrikdytų“, – pareiškiu kuratorės tonu. „Taip jutau ir tiek“, – sušnarena ore.

Man lieka centras – kvadratinė „Artifex“ vinis. Čia, paprastai visoms ekspozicijoms tinkamoje tamsoje, – judanti medituojanti pavasariškai apsigėliavusi lubinų, smilgų, ramunėlių pieva vos įžiūrimos liaudiškos audinio skiautės fone. Už jos (tiems, smalsiausiems) vos įžiūrima lubinų ir aguonų lauko fotografija – nebylioji anos pievos draugė pašnekovė. (Gal suokalbininkė?) Atsisėdu ant peržiūrai paruošto krėslo. Malvina – ant kito. Mums akompanuoja tyliai burzgiantis projektoriaus mechanizmas. „Sugaunu“ save nebeturint klausimų. Beveik nė abejonių. Nė noro čia ką nors pastumdyti... Išgirstu įsakmiai susikaupusią kaimyninės kėdės tylą.

Kuratorystės ambicijos išnyksta tame nuoširdaus vaiskumo lauke kartu su aguonomis, debesėliais ir mezginiais... Nieko daugiau ir nebenoriu. Nusiperku mažą debesėlį už 10 Eur ir ieškosiu jam vietos savo danguje.

– JŪRATĖ STAUSKAITĖ –

Malvinos Jelinskaitės fotoinstaliacija

TAČIAU NORĖČIAU...

(pirma miniatiūra apie fotografiją, kuri labiausiai įstrigo)

Skirtingai nei kitos fotografijos, kuriose medžiagiškumas pavaizduotas ant žmogaus silueto, šioje iš arti nufotografuotos tiesiog tam tikros medžiagos klostės. Blizgančios, su tamsiais ornamentais ir juostomis, paslaptingai raibuliuotos. Puikiai perteikia sąsają tarp tekstilės ir fotografijos meno. Nevaizduojanti jokio konkretaus objekto, ji yra ir daug pasakanti, ir tuo pat metu paslaptinga. Judri savo klostėmis ir sustingusi dėl to, kad joje parodyta tik viena akimirka. Kadangi užfiksuotas audinys yra blizgus, pati fotografija atrodo nežemiška, labai traukianti akį, paslaptinga. Atrodo, medžiagos klostės ką tik sujudėjo ir nurimo, tad taip ir norisi pažiūrėti, sužinoti, kas už jos slepiasi, kas ten vyksta.

Šioje fotografijoje atsispindi ir tai, kas būdinga Malvinos Jelinskaitės kūrybai apskritai: didelis dėmesys detalėms, spalvingumas, gebėjimas sukurti paslaptingą nuotaiką ir intrigą tarp žiūrovo ir to, kas pavaizduota nuotraukose.

Man patinka, kad kūrinys nėra pretenzingas. Būtent paprastumas, o ne dirbtinės meniškumo paieškos patraukia dėmesį, moko pastebėti detalę, pasidžiaugti tuo, kas, rodos, yra kasdieniška, o kai geriau įsižiūri – nuostabiai gražu.

– AUŠRA AROŠIŪTĖ-KANDOLA –

TAČIAU NORĖČIAU...

(antra miniatiūra apie debesis)

Norėčiau, kad nustebtum, jog nieko daugiau nesimato, jog nieko daugiau nerodau, tik to paties debesies skirtingas variacijas.

Norėčiau, kad užeitum tarp melsvų fotodebesų ir baltų medžiaginių debesų su išryškėjusiais pliuso ženklais priekyje, užeitum į slaptą koridoriuką tarp stabilios ir judančios sienos, kad pereitum juo savo ritmu ir į nieką konkrečiai nežiūrėtum, kad matytum išsklaidytu žvilgsniu.

Norėčiau, kad išėjęs iš koridoriuko susilietum su dviem dideliais debesimis kitoje sienos pusėje. O tada sustotum ir labai paprastai apžiūrėtum tą mažą debesėlį, į kurį tau būtų jauku žiūrėti, nes regimoji informacija neberūpėtų. Tam tos baltos medžiagėlės, beje, ir yra: kad pridengtų, trukdytų, kurtų įtampą. Kai kabinau debesis, užsiiminėjau dvasios geometrija. Man pačiai nematomais siūlais raišiojau kažką ore ir būdavo net silpna nuo to koncentruoto žiūrėjimo į debesų kampučius, nematomas ir matomas jų linijas: ar tiesu, ar tiksliai pasikartoja. Gludinau savo žvilgsnį iki silpnumo ir tikėjau, kad spalva šviečia, o šviesdama pakylėja...

Taip, norėčiau, kad pasimatuotum debesis, tačiau pati pasimečiau prožektoriaus lempų paliekamuose šešėliuose, kurie kaip švelnūs puslapiai iš šventųjų knygų angelų liturgijos savaip skamba.

Todėl siūlau gesinti šviesą ir laikytis pliuso ženklo, kuris pabrėžia jungtį tarp dangaus ir žemės.

TAČIAU NORĖČIAU...

(trečia miniatiūra apie lubinų ir aguonų lauką)

Kažkoks melsvas lubinų ir aguonų laukas šviečia melsva projektoriaus šviesa ant melsvo kilimo. Norėčiau, kad pasijustum ypatingai, tačiau besikeičiančių gėlių brūkšniai ir dėmės vilioja tave į savo hiperpseudorealybę: kviečia šifruoti kažkokį gamtos ir kultūros trapų manuskriptą, kol projektorius veikia, kol kažkada išaustas ekranas kabo. Norėčiau, kad tai būtų sėkmingas laimės raštas tau, tačiau suteikiu tik galimybę pačiupinėti susidėvėjusį audeklą su pinavijomis pakraščiuose, atrasti paveikslą už kampo ar nusifotografuoti besikeičiančių ir besikartojančių žolių fone... Norėčiau, kad tas melsvas grožis išliktų tavyje kaip meditacija, tačiau tai laikinas kūrinys, kurio po parodos neliks.

TAČIAU NORĖČIAU...

(apie ornamentą)

Taip, parodoje ieškojau ornamento, kurį norėčiau apsivilkti. Ieškojau jo gamtoje, istoriniuose artefaktuose, taip pat savo rūbų spintoje... Tačiau ne drabužis ar ornamentas parodoje buvo svarbiausias, o pats pasimatavimo aktas kaip susitapatinimo su ornamentu ritualas. Todėl keisdama drabužius matavausi gotiką, renesansą, modernizmą ir postmodernizmą, fotografavau debesis ir pievas, kad tik tu ką nors iš jų pasimatuotum, o pasimatavęs taptum kuo nors daugiau negu asmenybe... Kad atsispindėjus ornamentui tavyje aukštesnė jėga reflektuotų ir išeitum iš parodos pakylėtas ar bent jau nuščiuvęs...

– MALVINA JELINSKAITĖ –

Kas negerai su Nobelio literatūros premija

►Atkelta iš p. 5

Taigi būta laikotarpio, kai premija keliaudavo Rytų bloko disidentams, prieš diktatorius nusistačiusiems Lotynų Amerikos ar prieš apartheidą pasisakiusiems Pietų Afrikos rašytojams, ar – visų nuostabai – antiberluskoniškam dramaturgui Dario Fo, kurio pergalė sukėlė sumaištį pačioje Italijoje. Tai – gana kilni formulė, bet kadangi, deja, ne visi karštieji pasaulio taškai gali pasigirti iškiliais rašytojais disidentais (Tibetas, Čečėnija), o premijos skyrimas, pridurtina, paprastai suvokiamas ir kaip šalies, ne tik rašytojo, pagerbimas, kyla nemenkas galvosūkis, negalint dvejus metus iš eilės apdovanoti rašytojo iš tos pačios neramumų krečiamos šalies.

Kartais komisija neabejotinai nusvyla nagus. Daugybę pagrindinių Vokietijos ir Austrijos literatūrinių prizų susižėrusi kairuoliška feministė Elfriedė Jelinek atrodė patikimas pasirinkimas 2004 m. Bet jos kūryba atgrasi, kartais sunkiai suprantama (ji nė karto nepremijuota, tarkim, Italijoje ar Anglijoje), o jos romanas „Geidulys“, išleistas prieš pat Nobelio laurus, yra tikrąja šio žodžio prasme nepaskaitomas. Žinau, nes ne kartą bandžiau skaityti. Ar komisijos nariai šį romaną skaitė? Labai abejoju. Nenuostabu, kad po šios kontroversijos Nobelio premija kurį laiką buvo skiriama mažiau ginčytiniems autoriams – primirštam, bet politiškai priimtinam Haroldui Pinteriui ar Mario Vargasui Llosai, kurį, maniau, buvus apdovanotą jau prieš daugelį metų.

Todėl koks palengvėjimas retsykiais pasiųsti viską velniop ir paskirti premiją švedui, šiuo atveju – geriausiu gyvu tautos poetu laikomam aštuoniasdešimtmečiui, kurio visa kūryba, žavia komisijos pirmininko formuluote, sutilptų į vieną poezijos tomelį minkštais viršeliais. Trumpai tariant, tai – laureatas, kurio kūrybą visa komisija gali perskaityti originalo ir gryniausia švedų kalba vos per kelias valandas. Galimas daiktas, akademikams reikėjo metinių atostogų. Jau neminint šiais – finansų krizės – laikais ne tokio nereikšmingo fakto, kad solidi piniginė premija liks Švedijoje. Bet šis sprendimas, kurio, kaip visi suprantam, nebūtų priėmusi, tarkim, amerikiečių, nigeriečių ir, kas be ko, norvegų komisija, naudingiausias tuo, kad aiškiai parodo esminį šios premijos paikumą ir mūsų kvailumą, kad taip rimtai į ją žiūrim. Aštuoniolika (ar šešiolika) švedų neabejotinai būtų patikimiausi arbitrai sveriant švedų literatūros veikalus, tačiau kas pajėgtų aprėpti tokią begalinę skirtingų tradicijų literatūrinę įvairovę? O ir kodėl turėtų?

Vertė Andrius Patiomkinas

MONIKA STAUGAITYTĖ

•

Krantas, vanduo ir meldų tankynė
Šiandien čia radome upę
Čia radom paviršių ir dugną šiame vandeny
Iškalbėtam per tūkstančius metų sėdim

Tarp dumblo ir smėlio, plaunam save
Saujom žodžių įtrinam jais savo kūnus

Visada yra tai, ko nepasiekia žodžiai
Kas bijo kalbos mūsų išvirkščios pusės

Tavo priešpilnis veidas priešais mano
Priešpilnį veidą

Upėj nėra kur laikytis, čia esam
Savo pačių atspindžiai, jokio raibumo

Akių nenusuk – stos pilnatis

•

paukštis skrenda virš upės
upė aplenkia paukštį
paukštis krenta į upę
upei nerūpi paukščio skendimas
paukščiui nerūpi upės tekėjimas
lyja

•

laimingasis numeris dvidešimt šeši
išplautas meilės į krantą
išplautu skrandžiu
stropiai plaunamomis mintimis

įvertinkite savo nerimą skalėje
nuo vieno iki dešimt
įvertinkite savo nuotaiką
vakar ir šiandien
kodėl taip padarėte

kodėl aš taip padariau?

mes neturime rozečių ir užraktų
bet turime rugius prie bedugnės
kad užsimirštume ir kristume
gilyn gilyn

mes neturime veidrodžių
bet turime spalvotus plastikinius puodelius
triskart dienoj kaip žąsiukai eilutėn
oranžinis žalias mėlynas

tabletės baltos rožinės gelsvos
„nuo miego“

jie prašo paaiškint kuo
skiriasi kiaulė nuo karvės
karvės akys liūdnesnės ji
žiūri į tolį tarsi ilgėdama

aš stengiuosi į akis nežiūrėti
dar pastebės
kad manęs čia nėra

•

dabar aš esu lėta ir sunki forma apsitraukus oda
kurią susikaupę baksnoja ir maigo

dabar aš esu dvi rankos ištiestos į priekį
įvertinti kurioje šiandien ryškiau mėlynuoja

dabar aš esu ta raudona dėmelė kurią
spjaunu kriauklėn ir aptemsta pasaulis

dabar aš vėl penkerių šešerių ir daugiau
kai tėvams buvau vienas didelis paroksizmas

dabar aš tik forma be jokio turinio
būtinumo keltis privalomų pasiaiškinimų

dabar išspjaunu save kad pažiūrėčiau kas liko
ir užsimerkiu

Mariaus Samavičiaus piešinys

užkalbėjimas gyvasčiai

ateik mirtele
ant mano rankų

kad suptumei
ir siaustų vėjai

kad suptum mane
ir kaulai byrėtų

tuos kaulus kapotų
paukščiai

aš pati būčiau paukštis
kuris save kapoja

tada mirtele
nurimtų žemė

sniegu
samanomis ir seilėm

sulipdytum mane
pastatytum ant kojų

be vardų nemylimų
minčių karščiuojančių

ateik mirtie
gimdytoja

•

Ši progresija ne aritmetinė
Iš tikrųjų net ne progresija
Budėjimas niekada nesibaigsiantis

Uolus mokymasis pastebėti
Susikertančias linijas
Kritinius taškus

Pastebėti mudviejų kontūrus
Ribas, kur kreivės užlūžta
(Į brėžinius stengiuosi nebežiūrėti)

Ši progresija nuolat didėjanti
Suprask, greit jau pajėgsiu
Nupiešti tau kvepiantį vėją
Žydintį sodą ir vidury
Tavo nuogumą
Žiedais apipiltą

•

visa ką susapnuoju
turiu pašnabždėt
tau į ausį suberti
į švelnią geldelę

nieko tokio jei kartais pabyra
kartojas iš naujo

(visi sapnai kurių
negaliu prisiminti yra
visi eilėraščiai
kurių niekaip nepabaigiu)

niekas taip paprastai neišleidžia
iš atvirkštinio pasaulio
į gerąją pusę

ten purvinos gatvės senukas
vaiko kūne kuris
prieš pabundant atims man gyvybę

saujos pripildytos kraujo
ir pieno taip plaunu
šio pamiršto miesto nuodėmes

prieš pabundant senukas atneša veidrodį –
gramdau savo purviną kūną

įtariu jog yra mechanizmas
kurio geriau neardyt nesukiot
net nežiūrėt į tą pusę nes
rasi basilisko akutę kuri
pažvelgs tau į vidų

tada nieks neišleis
būsi priverstas viską
suprasti todėl

atsuk savo švelnią geldelę
subersiu tau viską
kas po nakties

lieka iš mano miego

•

Aš senas purvinas kaukas
Oloj neberandantis vietos
Vaikams pažiūrėti ištrauktas
Kai šitokie lietūs
Kai šitokie lietūs

Aš grubus šiaurės vėjas
Vis nudraskomas šašas
Amžina samsara
Be noro be valios
Be šventų vėliavėlių

Aš akmuo kurį meta į vandenį
Ir tie ratilai aplink jį
Šitas sušiktas ratas
Jis niekada nesibaigia

Mano sode pilna vyšnių
Aš esu vyšnios kauliukas
Įvairios jų kombinacijos
Jas surenka vėjas

Kartais vėjas nurimsta
Mano sodą išpjauna
Tokio lietaus neregėjom
Žemė mūsų vienintelis maistas

Kemšu ją į vidų
Kad save pasodinčiau iš naujo

Du pasauliai

►Atkelta iš p. 1

nes tai reikštų, kad šį tą prisipažįstame, nors nė sekundės ar dviejų iš akių nepaleidau jo galvos šešėlio prietemoj. Kartais man atrodydavo, kad kol trunka trumpas šviesos pliūpsnis iš ekrano, matau jos pravertas lūpas, tai, kaip ji atmeta plaukus ar neramiai perkelia koją ant kojos.

– Kaip tau patinka? – kartą valgant mūsų tradicinę pupelių sriubą, pradėjau temą, kuria dar nekalbėjome.

– Kine sekmadieniais?

Iš pradžių ji į mane pažiūrėjo su nepasitikėjimu, o tada gūžtelėjo pečiais.

– Ką aš žinau? Man tinka. Kad nereikia visko pačiai.

O tada ji pradėjo juoktis tokiu švelniai tvirtu tonu, kuris visada įspėdavo, kad jai nerūpi.

Tokia pašaipi ji buvo ir tada, kai girta man pasakė, kad parke ją išprievartavo draugas, kuris lydėjo namo. Blaiviai paklausiau, kas nutiko vėliau, o ji beveik su neapykanta į mane pažiūrėjo ir išrėžė, kad nieko tokio nenutiko, nes buvo per girta, kad labai skaudėtų.

Padėjau šaukštą ir nurijau seiles.

– Kad tau nereikia visko pačiai?

– Nu jo, gi supranti, apie ką aš čia. – Ji bandė kalbėti įprastai. – Juk tu irgi pati, ar ne?

– Aš tai ne. Man neįdomu.

Neprotingu melu tik užmušiau ir taip netvirtą jos pasitikėjimą, tad pokalbis buvo baigtas.

Manau, kad tai buvo paskutinis sekmadienio filmas, kurį žiūrėjom kartu. „Socialinio draudimo ginekologas“. Į paskutinę eilę, kur jautėmės gerokai išdykusios, įsibrovėm jau nusilakę. Ginekologas gydė ir klausėsi vargšių ponių. Jei verkdavo, jas išdulkindavo.

– Jūs jau niekam netinkat, – sušnibždėjo Vinis, ir mes vėl pradėjome juoktis.

Nors iš tiesų buvo daugybė priežasčių verkti. Mokslo metų vidurys artėjo taip greitai, kad man buvo aišku, jog visų neigiamų pažymių nespėsiu išsitaisyti. Marina turėjo daugybę problemų dėl be priežasties praleistų pamokų, todėl beveik nustojo lankytis mokykloje, nes nebebuvo, kaip taisytis. Pati semestro pabaiga buvo siaubas, kurio dar nepajėgėme įsivaizduoti. Žiūrėdama „Ginekologą“, buvau arti orgazmo. Pabandžiau susilaikyti, nes nežinojau, ar Marina kine kada nors jautė tą patį, o aš jausčiausi nejaukiai, būdama pirma. Tiksliai nežinojau, kas vyksta kitoje Vinio pusėje. Prieblandoje man atrodė, kad Marina linktelėjo, ir tuomet jai išsprūdo trumpas atodūsis, nors tai galėjo būti ir kokios nors ginekologo pacientės atodūsis ekrane. Tada jo pirštai mano džinsuose tapo reiklūs ir greiti. Nebegalėjau susilaikyti. Pasilenkiau ir pamačiau, kaip ištroškusiai jis tenkina Mariną, kuri lankstėsi kėdėje, o jos tarpkojis trankėsi į jo delną. Ir jos orgazmas per Vinį staiga persidavė man.

Nuo to karto į kiną nebėjome. Per žiemos atostogas mudvi su Marina buvome prievarta atskirtos viena nuo kitos. Jos tėvai, sesuo, auklėtoja ir artimiausios susirūpinusios kaimynės buvo nusprendusios dėl vieno: pamišėles reikia atskirti vieną nuo kitos. Už bausmę ją išsiuntė atostogų pas pusseserę į kaimą, o aš pati visada buvau užrakinta bute ir turėjau kuo dažniau apsimesti, kad mokausi. Bet nesimokiau. Šitam semestre buvo per daug neigiamų pažymių, kad tai mane dar kiek domintų. Nekantraudama laukiau, kada prasidės pamokos, vėl gausiu buto raktus, eisiu linksmintis ir – nebebūsiu viena. Bet dabar Mariną visada lydėjo sesuo, todėl dar ilgai niekur negalėjom kartu pasiplauti. Tai truko iki penktadienio renginio mokykloje, į kurį Marina galėjo ateiti kartu su seserimi, o aš namie pamelavau, kad einu į kiną. Šokių aikštelėje slapta susimojavom ir susitikom tualete.

– Kaip ilgai tavęs nemačiau! – Marina švelniai pabučiavo mane į lūpas.

– Man jau užtenka to kalėjimo, – atsakiau. – Užkniso mane tas gyvenimas apskritai.

Ji atsakė, kad sutiko Vinį, ir jis dabar namuose vienas.

Pasiplovėm iš šokių ir nuėjom pas jį. Sėdėjom prieš televizorių ir ragavom gėrimus iš šeimos baro, esančio svetainės spintelėje. Vinis, gražiausias daugybės nebaigtų profesinių mokyklų vaikinas, gulėjo ant sofos ir vilkėjo džinsinę liemenę bei mūvėjo apatinius. Jis gėrė alų ir kalbėjo apie dalykus, kurie jam atrodė juokingi. Pirmą kartą pamaniau, kad jis kvailas, bet nė viena iš mūsų nesam skyrusios pakankamai laiko jo klausytis.

Marina šoko man į glėbį su viskio buteliu rankoje. Ji spaudė mane prie savęs, kažkaip per stipriai, kaip tai daro girti žmonės. O tada man sušnibždėjo:

– Ei, mane išmetė iš mokyklos.

– Baik tu, – kvailai pabandžiau ją guosti.

– Nu tikrai, – atsakė.

– Bet kaip tavęs namie neužmušė?

– Užmuštų, jei pasakyčiau. Vaidinu, kad einu į mokyklą, nes ta debilė sesė visada mane lydi. Kai tik nusisuka, aš pabėgu.

– O kur būni, jei ne mokykloj?

– Pas Vinį. Ar taip, ar taip, jis visada namie.

Pajutau dūrius krūtinėj. Kas jiems suteikė teisę, tą didžiulę galimybę, bendrauti, kol manęs nėra? Ir jie glamžosi, kol aš vargstu mokykloj?

– Ką darysi, kai seniai sužinos, kad išlėkei? – paklausiau. Turėjau nugalėti pavydą.

– Ką darysiu? Nieko! Socialiniam manęs atiduot nebegali, aš jau per sena.

– Gerai juos apknisai.

Tada mes juokėmės. Visada taip, lyg tyčiotumės iš savęs pačių. Tai mums patiko. Vinis užsnūdo ant sofos.

– Aš beveik nė vieno kuolo neišsitaisiau, – pridūriau norėdama atrodyti taip pat blogai kaip ir ji, nors man iki to buvo toli.

– Tai dar turi laiko, – tvirtai man atkirto. – Tu visada išsikapstai iš mėšlo.

Supratau, kad mano problemėlės jos nė trupučio nedomina. Be žodžių nuėjau prie baro ir paėmiau naują viskio butelį.

– Įpilk ir man, – pasakė Marina. – Tu čia ne viena.

Ji niekada nepamiršdavo bent kiek įgelti.

– Ir man, – akimirkai atsigavo Vinis.

Padaviau jam pilną taurę, o kitą atkišau Marinai. Kai norėjo paimti, patraukiau ranką.

– Ką čia išsidirbinėji? – piktai paklausė.

– Einam. Į miegamąjį. Noriu paaiškint, ką reiškia nebūt vienai.

Ji pavartė akis, prisidegė cigaretę ir tingiai mane nusekė. Mūsų taures padėjau ant naktinės spintelės, apkabinau ją ir įsisiurbiau į lūpas. Laisva ranka užrakinau duris, lyg tai nuolat darytume jau nuo pradinės mokyklos. Marina atsakė į mano bučinius, tikriausiai galvodama, kad tai yra geriausia, ką šiuo metu gali padaryti.

Švelniai prispaudžiau ją prie lovos ir užkišau ranką už palaidinės.

Jai išsprūdo atodūsis.

– Ko tu nori? Nepagaunu kampo?

– Permiegot su tavim, – atsakiau.

Ji palinksėjo galvą ir pradėjo mane nurenginėti.

Miegamajame buvome kokią valandą. Vinis bandė belstis, bet vėliau akivaizdžiai užmigo ir paliko mus ramybėj. Tikriausiai abi sutiktume, kad seksas buvo visai nieko. Buvome per girtos ir per daug sutrikusios, kad galėtume užsiimti savo malonumais. Mus tikriausiai jaudino žinojimas, kad galime nusirenginėti ir tyrinėti be įsipareigojimo kažkam kažką grąžinti. Žinojau, kad ji neatsisakys, kai paprašiau leisti įkišti pirštą. Klausiau jos, ar skauda, o ji tik sušvokštė, kas čia skaudės. Nevarginom viena kitos sentimentalumais, nesikuklinom, nesišvaistėm meiliais žodžiais ar švelnumais – netgi tarpusavyje. Neprisipažinau, kad ji buvo pirmoji man laižiusi, kad išpildė mano svajonę, su kuria kovojau beveik kaip su košmaru. Kai baigiau, delnu ji man trenkė per užpakalį, nes tą matė kažkokioj pornuškėj. Tai manęs nė kiek labiau nepatenkino, bet pats faktas, kad tai padarė dėl manęs, privertė pajusti begalinį pasididžiavimą.

– Ei, bobos, jūs dūros, atidarykit, kažkas rūksta iš kambario! – sustaugė Vinis už durų kaip tik tada, kai intensyviai galvojau apie kokią gerą sekmadieninių erotinių filmų sceną, į kurią įtraukčiau savo naujai atrastą meilužę.

Kai kritome ant lovos, pamiršom, kad Marinos rankoj buvo cigaretė.

Susėdom prie kelio miesto pakrašty, kur prieš daug mėnesių gėrėm, rūkėm ir svaigom, kad neverta gyventi ir kaip gerai mirti jaunam. Abi vilkėjom languotus marškinius ir mūvėjom džinsus žemai prisiūtom kišenėm. Taigi dar turėjom kažką bendro. Bent jau man taip atrodė, nors persikėliau studijuoti ir nutolau nuo laukinės mažo miestelio nekultūros, o vietiniai pikti liežuviai plakė, kad išsikapsčiau iš mėšlo. Marina, kuri nebaigė vidurinės mokyklos palengvinta programa, nes tai ar taip, ar taip nesąmonė, kaip kalbėjo pati sau, dabar plovė kažkokios firmos biurą. Pamaniau, kad dabar jos gyvenimas tikriausia nesąmonė, bet jai to nepasakiau. Norėjau jai gerai išreklamuoti Liublianą ir gyriausi, kad susipažinau su gera chebra, nuo pankų iki jaunų Komunistų sąjungos narių. Atsakė, kad visi žmonės yra geri, nepriklausomai nuo to, kuo užsiima. Tokios banalybės Liublianoj niekas nepasakytų. Vakare sėdėjom kavinėj su vietiniais hipiais, kurie per kiekvieną šventę linkėjo „laimės, kad plaukai iki kelių augtų!“ Kalbėjau nedaug. Mane nervino pritildyta iš kolonėlių sklindanti roko muzika. Tie dalykai manęs nebedomino. Mus kvietė gert toliau, kitoj kavinėj, kitam tūse, į parką, kaip senais gerais laikais. Bet mes tik sėdėjom ir mažai kalbėjom. Marina tam ilgaplaukiui pasakė, kad šįvakar mes liksim vienos. Ir paėmė mane už rankos lyg mylimąją. Jie juokėsi iš mūsų, atseit, lesbės, bet ji nepatraukė rankos.

Kai uždarė kavinę, mes nuo jų pasiplovėm. Vienos pasukom į parką, pasėdėt ant suolo atramos, ko padorūs žmonės niekada nedaro. Neturėjom nieko gert. Tik cigaretes. Prieš tai kavinėj girdėjau, kad Vinis iš kariuomenės grįžo pirma laiko, nes buvo pripažintas netinkamu, nors net ir kariuomenė nebūtų jo galėjusi išgelbėti nuo bukumo. Bet man nesinorėjo kalbėti apie jį ir brangias akimirkas su Marina gaišti gaivinant priblėsusius prisiminimus apie jo namuose sudegusią patalynę, kaip mes nuogos atidarėm jam duris, kad galėtume visi trys užgesinti degančią lovą. Tada pamatėm, kad čiužinys nevisiškai sudegė, ir tęsėm vakarėlį. Dar Vinis pasakė, kad dabar jam galas, kai seniai sugrįš, bet tai nė vieno iš mūsų nedomino. Apsirengiau ir nuėjau į svetainę surinkti butelių iš šeimos baro. Ką dar radau, supyliau į didelį puodą ir nešiau į miegamąjį. Koja pastūmiau privertas duris. Visų pirma pamačiau tik nuogą Vinio nugarą. Klausinėjau savęs, kur galėjo dingti Marina. O tada po juo įžiūrėjau jos galvą. Tvirtai pastačiau puodą ant grindų, išbėgau į koridorių, pagriebiau savo paltą ir išėjau. Mane lydėjo jos paskutinis žvilgsnis, kaip man atrodė, pilnas neprotingo keršto, nes ant jos jau buvau ne aš.

Tada prie draudimo bendrauti, taip griežtai atskiriant pamišėlius, prisidėjo ir Vinio tėvai: jie žadėjo apie gaisrą nepranešti policijai su sąlyga, kad mes trys nustosim matytis. Man tai jau nerūpėjo. Nebenorėjau girtauti su Marina. Nusprendžiau, kad ji yra nevykėlė ir kad man labai pasiseks, jei kitų mokslo metų pradžioje persikelsiu į Liublianą. Tuo tada popietėmis ir vakarais tupėjau namuose, taisiausi pažymius ir siunčiau dokumentus į fakultetą, kiekvieną dieną vaikščiojau į mokyklą ir savanoriškos vienatvės metu visiškai pamiršau apie veiksmo filmus šeštą valandą ir erotinius – aštuntą.

– Ar žinai, kad Vinis pirma laiko grįžo iš armijos ir dabar... – Marina netikėtai nukirto mano minčių tėkmę ir grąžino į neseną praeitį.

– Girdėjau, – atsakiau, nors girdėjau ne viską, ir tai manęs visai nedomino. Galvojau apie ką kita. Nešiojau tą mintį nuo tada, kai paskambinau jai iš Liublianos, kad šį savaitgalį pagaliau susitiktume.

– Žinai, visą tą laiką, visus tuos mėnesius, kai nesimatėm, noriu tavęs kai ko paklausti, – valdingai pakeičiau temą.

Marina gūžtelėjo pečiais. Aišku, ji net nenumanė, apie ką aš.

– Žinai, ta naktis pas Vinį... – pasakiau ir nurijau seiles.

– Aha! – ji ir vėl atgijo. – Ta nesąmonė, kai padegėm patalynę. Juk visai nebuvo blogai. Tik kas dar šiandien tą prisimena?

– Maniau, tai, kad mes... buvom kartu, – pagaliau pasakiau.

– A, apie tą. Juk nebuvo blogai, – ji trumpai nusišypsojo, neaišku, ciniškai ar bandydama išsisukti.

– Ar kada pagalvojai, kad galėtume tai pakartoti?

Marina iš kišenės išsitraukė naują cigaretę ir prisidegė ją nuo tos, kuri dar nebuvo užgesusi. Man atrodė, kad jos pirštai dreba, bet neišdrįsau į ją pasukti galvos.

– Nes aš galvojau, – pridūriau greitai.

Kol truko tyla, bandžiau suskaičiuoti sekundes, kurias ji delsia. Kai suskaičiavau iki penkiasdešimt, supratau, kad Marina kovoja su atsakymu.

– Nesuprantu – ką pakartotume? – ji bandė laimėti laiko. Bet aš buvau nuėjusi per toli, kad pradėčiau kalbėti apie ką kita.

– Na... kad būtume kartu.

– Mes visada buvom kartu. Visada laikėmės kartu. Net ir tuos mėnesius, kai nesimatėm.

Manyje augusi įtampa po truputį pradėjo virsti į įžeistą pyktį.

– Lyg nesuprastum, apie ką aš.

Marina nepasidavė. Žinojau, kad žodinis bandymas išsisukti gali tęstis valandų valandas. Žinojau, kokia ji, ir kad intymiose situacijose ji nežengs net antro žingsnio, ką jau kalbėti apie pirmąjį.

– Galvojau...

Norėjau, kad ji nubrauktų visus tuos perteklinius žodžius nuo lūpų ir mane pabučiuotų.

– Sakyk, – melagingai mane skatino, lyg tai būtų mano išpažintis geriausiai draugei.

– Na, ar būtum mano mergina?

Taip. Pasakiau. Ir suvokiau, kaip ilgai jau žinau, kad šią akimirką tarp mūsų viskas nutrūks.

– Žinai...

Man atrodė, kad Marina tiesė ranką manęs link, o tada įkišo ją į savo palto kišenę. Bet nesiryžau pažvelgti. Pajutau šaltį, nors dar nebuvo tikros žiemos ir temperatūra naktį laikėsi apie nulį.

– Mes... – pradėjo Marina. Jutau, kaip sunku jai, blaiviai, kalbėti apie tai, ką jaučia. – Mes esam... du pasauliai.

Ji gulėjo lovoje po dideliu ventiliatorium lubose, kuris jai visada primindavo patetišką jausmą iš filmo „Kasablanka“. Kambarys buvo kuklus, pilnas nereikalingo kičo ir baisiai tuščias, jei vidury dienos galėjai gulėti jame esančioje senoje lovoje. Kaitino tropinė saulė, kuri degino oranžinėmis keraminėmis plytelėmis dengtoje terasoje, – ten rūkė ir tyliai iš savo kvailysčių juokėsi jos bendrakeleivės. Kaip kokioj mokyklos išvykoj, pagalvojo Marina, kai vieni linksminasi dėl to, kad kiti yra atstumti.

Nukelta į p. 16 ►

Nataša

Nataša nesikeitė. Buvo tokia pat mažutė, užsispyrusi kaip ir jaunystėje, kai atvažiavo iš gimtojo Kansko į Maskvą stoti į institutą. Veidas neįsimintinų, išplautų bruožų, akinukai ir visada žvilgsnis kiek pasilenkus, dar įdėmiau, iš arčiau žvelgiant į sąsiuvinį, į savo laibus pirštus, į tai, kas yra šalia ir ne toliau. Sakoma, mato ne toliau savo nosies.

Dabar, po daugelio metų, papilnėjusiu liemeniu, išretėjusiais plaukais, taip pat lenkėsi prie lėkštės, pavalgiusi duonos gabalėliu ją išvalydavo. Virtuvės stalas buvo nedidelis ir Nataša kiekvieną mielą dieną nesunkiai iki pat kraštų apkraudavo jį indeliais su įvairiausiu maistu. Kažkaip taip japoniškai-rusiškai. Žiupsnelis burokėlių su riešutais, kąsnelis kalakutienos, šaukštas šiltos avižų košės, būtinai daug duonos, būtinai perpjautas obuolys prieš valgant. Kompotas ir tirpi kava su pienu. Kitokios kavos irgi buvo, bet ją saugojo dėžutėje – greta kitų neatplėštų užsienietiškų dėžučių su arbata, kurias jai nuolat dovanojo studentai iš Azijos ir Afrikos už tai, kad ruošdavo jų dokumentus, bardavo ir siųsdavo į kitus kabinetus.

Nataša dirbo tame pačiame institute, kuriame ir mokėsi. Į kurį stojo tris kartus, o dabar nenorėjo nė prisiminti, bet vis tiek prisimindavo, nes daugiau nebuvo ko. Nuo pirmo kurso mylimas dėstytojas, toks pats negražus ir apsiskaitęs kaip ir ji, kartą apskundė Natašą viršininkei, kad pernelyg dažnai užeina į jo skyrių ir pati lotyniška mašinėle imasi spausdinti raštus, užuot palikusi skyriaus merginoms. Kodėl apskundė?! Kai dėstytojas, atleistas iš pareigų, netikėtai numirė, ji net nenuėjo į cerkvę *na otpevanije*. „Įsivaizduok, jis į galą ėmė tikėti ir Dievu, ir Putinu.“ Nataša buvo vadinamoji karinga ateistė.

Bet labiausiai, žinoma, Nataša mylėjo mamą, kaip tame sename liūdname filme, prisegusią dukrą prie sijono. Mama pamojuodavo pro langą išeinant ir laukdavo skambučio „jau einu namo“. Mama jautė, kad kažką daro negerai, bet negalėjo užgniaužti besiliejančios meilės ir atstumti vaiką kaip kiti. Įstumti į baisų gyvenimo srautą už lango. Grįžusi Nataša išpasakodavo visas darbo dienos smulkmenas, visas savo skyriaus dramas, piktindavosi kasdieniais netikslumais popieriuose. Kalbėdama įsijausdavo, plonos lūpos raudonai paburkdavo – taip pat kaip mylimo dėstytojo, pasiekus temos kulminaciją.

Nataša žinojo apie visus įvykius savo šalyje ir nekentė tų įvykių kaltininkų. Valdžios. Ji klausėsi „Svobodos“, Svanidzės ir Šenderovičiaus. Televizorių po mamos mirties išjungė ir apdengė *cerata*, ir jis tapo bevardžiu antkapiu, nes išmesti buvo gaila, o parduoti neįmanoma. Tiesa, pianiną šiaip taip, už nieką pardavė.

Kadaise, vieną vienintelį kartą, Nataša nuėjo į mitingą, bet grįžtant ją sustabdė vyrukai su raiščiais, kažko paklausė, ji nesugebėjo įžūliai atsakyti, maldavo paleisti, vos parėjo namo ir tą reikalą užrišo amžiams. „Sugulėm kaip tos žuvys prie pat dugno.“ Ji buvo bailė ir užsivedusi apie politiką šaukdavo vis garsiau. Buvo gaila energijos, kuri sklinda ne minioje ir ne aikštėje.

Ta neapykanta Nataša apkrėtė ir jaunesnį brolį, šis galiausiai ėmė atitarti jai bosu. Broliui irgi nenusisekė jo – gryno mokslininko – gyvenimas ir dabar, palankiai susiklosčius socialinėms aplinkybėms, atsiradus aiškiam kaltininkui, palengvėjo. Dėl visai visko kalta valdžia. Ir tai buvo tiesa, bet ir melas, jei drauge tą visai viską sudėsi.

Nataša nenukabino nuo sienų kilimų. Suprato, kad nemadinga, bet jai buvo jaukiau. Niekas juk neužeidavo ir nematydavo. Už ilgos sekcijos stiklų stovėjo armija naminių figūrėlių: pradedant porcelianine storašlaune tarybine balerina, baigiant šuneliu iš IKEA. Seną čekišką krištolinę *liustrą* verkiant reikėjo parduoti, nes pasidarė aišku, kad ji ne žemalubiams butams. Tačiau tai, ką parsinešdavai, ką įsileisdavai, buvo gaila atiduoti, išmesti. Kaip vaikystėje išmokė tėvai, Nataša surašydavo ir suskaičiuodavo sumas iš kvitų. Baltus padėklus nuo mėsos ar daržovių išplaudavo ir suguldydavo vieną į kitą, šiugždančias popierines pakuotes sulankstydavo ir suveržadavo, o polietileniniams maišeliams brolis sukūrė gudrų stovą-eglutę su skylutėmis. Taigi, ji stropiai rūšiavo šiukšles, kurias, deja, vis tiek reikėdavo išmesti į namo vamzdį, nes valdžia Rusijoje nepastatė atskirų konteinerių. Žinoma, pačias gražiausias tuščias dėžutes Nataša kolekcionavo.

Abiejuose įstiklintuose balkonuose laikinai, bet tvarkingai buvo apgyvendintos buitinės šios vartotojos atliekos. Namas stovėjo triukšmingoje Maskvos mikrorajono sankryžoje ir jį jau beveik siekė vienos metropoliteno atšakos paskutinė stotelė. Dar po metų kitų pasieks visiškai ir namas taps didžiausio Europos miesto patogaus požeminio tinklo dalimi.

Palyginti anksti, 55 metų, išėjusi į pensiją, Nataša niekur nedirbo, net nebandė užsikabinti, nes tūnoti namie buvo taip gera, kaip seniai nebuvo. Nebent sibirietiškoje vaikystėje, kai prie veltinių mama pririšdavo pačiūžas ir ji išeidavo į gatvę. Užsiėmimų namie ji vis tiek turėjo galybę, kruopščiai ruošdavo pusryčius ir vakarienę tebedirbančiam broliui (jis liko šalia jos!), apeidavo parduotuves savo rajone, metro nemėgo, jame užstrigdavo ir brolis bardavosi. Dažniausiai jiedu kalbėdavosi apie tetos palikto buto remontą, kuris judėjo lėtai. Jie norėjo gražiai sutvarkyti ir tik tuomet išnuomoti geriems žmonėms. Bet nesitvarkė, o už butą reikėjo mokėti.

Nataša lankėsi poliklinikoje už kampo – daktarai prieš keletą metų nutarė nupjauti krūtį, bet dabar viskas vėl buvo gerai. Ji darė tokią mankštą, kad kas nors pamatęs būtų nustebęs. Kovojo už gyvenimą. Iš tiesų ji buvo kovotoja.

Atsipūsdama nuo darbų ir žinių per radiją Nataša žiūrėdavo dailųjį čiuožimą ir braziliškus serialus. Čiuožė ir gyveno kartu su japonų auksiniu berniuku Hanyu. Išsiversdavo, ką tik radusi, apie jo suskaudusį raumenį iš anglų kalbos, vis norėjo ir nesiryžo imtis japonų. Portugalų mokėsi džiaugsmingai, nes serialuose greitai viską ėmė suprasti.

Kartą per metus nuvažiuodavo į centrą, į *Tretjakovkę*. Peržiūrėjusi atvežtas naujienas, visada užeidavo į nuolatinę ekspoziciją ir stovėdavo prie XVIII a. moterų portretų. Sakydavo, kad veidai vis dėlto mažai pasikeitė.

– JŪRATĖ VISOCKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Ištrūkę demonai ir kiti malonumai

Joseph Campbell. ***Mitai, kuriais gyvename.*** Iš anglų k. vertė Laimantas Jonušys. V.: Tyto alba, 2018. 312 p.

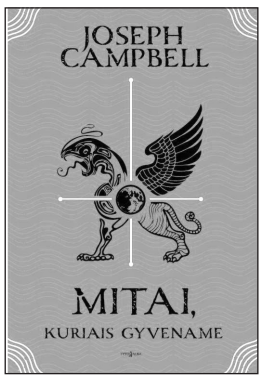

Galėtų būti verčiama ir „Mitai, kuriais maitinamės“. Dar vienas žodžio „mitas“ prasminis sluoksnis siejamas su maistu, išsimaitinimu, pragyvenimu. Turtinga knyga. Vien tik iliustracijų – aštuonios dešimtys. Campbellas apžvelgia pasaulio literatūrą, filosofiją, psichologiją, religiją, mitologiją ir net mokslą. Pasitelkęs dievus bizonus, Kecalkoatlius, budas ir Fėjų karalienes, primena, kad mirties nėra, o namai – antra gimda. Kviečia vaišintis Leviatano, Begemoto ir paukščio Zizo mėsa. Skelbia apie penkias meilės pakopas, kuriomis maldininkas kopia tarnaudamas savo Dievui ir jį pažindamas. Neužmiršta Evangelijos pagal Tomą ir Withmano poezijos. Šioje knygoje Campbellas leidžiasi į abipusiai pamokomus pokalbius. Abipusiai – nes rinkinį sudaro paskaitos apie mitologiją, skaitytos 1958–1971 m. Niujorke, Cooperio sąjungoje.

Labai patogu skaityti: imi vieną iš dvylikos skyrių, paskaitai pusvalandį ar ilgiau ir jau kito nebegriebi – taupai kitam kartui. Galima skaityti ir kaip atskiras temas ar problemas („Karo ir taikos mitologijos“ , „Rytų ir Vakarų religinė priešprieša“), ir kaip naratyvą, kaip nuoseklų tekstą, vedantį link atomazgos. Nors ir negrožinė literatūra, Campbello pasakojimo būdas pasižymi neužbaigtumo estetika, kai daugiau nepasakoma, nei pasakoma.

Jungianti, o ne skirianti knyga. Kad ir skyrius „Šizofrenija – kelionė į vidų“, kuriame šizofreninį pakrikimą Campbellas interpretuoja kaip kelionę į praeitį siekiant atgauti kažką praleista ar prarasta ir šitaip atkurti gyvybinę pusiausvyrą. Bendrakeleiviais tampa eskimų šamanai, LSD vartotojai, vėžliukai iš animacinių filmų, indų pasakų personažai ir Odisėjas. Kaip apibendrina Campbellas, „mitologinio herojaus, šamano, mistiko ir šizofreniko vidinės kelionės iš principo yra tokios pat; o sugrįžimas arba remisija patiriami kaip atgimimas“ (p. 257).

Kas šiame rinkinyje svarbiausia? Kaip rašo Campbellas, tinkamai veikiančios mitologijos įprastai atlieka keturias funkcijas. Pirmoji – sužadinti ir palaikyti individualų nustėrimo ir dėkingumo visatos slėpiningumui jausmą ne tam, kad gyventume apimti baimės, o kad suvoktume dalyvaujantys jame. Kita gyvosios mitologijos funkcija, anot Campbello, turėtų atliepti ir pateikti visatos vaizdą, atitinkantį nūdienos žiniją, žmonių, kuriems ši mitologija skiriama, mokslą ir veiklos sritis. Trečiąją mitologijos funkciją autorius apibrėžia kaip tai, kas pagrindžia, palaiko ir įdiegia tam tikros moralinės sanklodos, tiksliau – visuomenės, kurioje individui reikės gyventi, normas. Ir ketvirtoji stadija – žingsnis po žingsnio vesti sveiką, stiprų ir dvasiškai darnų žmogų per visą įsivaizduojamą naudingo gyvenimo laiką.

Ypač iliustratyvus paskutinis knygos sakinys, kuriame Campbellas skelbia, kad tol, „kol egzistuos žmonija, – senoji, nemarioji, amžinoji mitologija savo „subjektyviąja prasme“, poetiškai atnaujinama nei pagal atmenamą praeitį, nei pagal įsivaizduojamą ateitį, o pagal dabartį: skiriama ne, taip sakant, tautoms išaukštinti, o tam, kad pažadintų individų savižiną, ne tik kaip gausybės ego, kovojančių dėl vietos šios gražios planetos paviršiuje, bet ir kaip Didžiosios Sąmonės centrų, kurių kiekvienas yra savaip kartu su visais ir be horizontų“ (p. 298).

Taigi, daug dėmesio skiriama mitologiniams simboliams ir jų poveikiui pažadinti ir nukreipti gyvybinę energiją, kuri skatina asmenį funkcionuoti tam tikru būdu, palankiu paties asmens dalyvavimui funkcionuojančios socialinės grupės gyvenime. Tačiau kai socialinės grupės pateikti simboliai nebeveikia, o simboliai, kurie veikia, yra ne šios grupės, individas palūžta, tampa atsijęs ir praranda orientaciją. Susiduriame su tuo, ką vadiname simbolio išsigimimu (p. 111).

Campbellas klausia: ką galime pasakyti apie Biblijos simboliką? Paremta senųjų šumerų astronominiais stebėjimais, atliktais prieš penkis ar šešis tūkstančius metų, ir nebeįtikinama antropologija, vargu ar ji šiandien tinkama kam nors „vežti“. Ir, galime nuspėti, Biblija ir krikščionybė, taip pat ir judaizmo pasaulis – ne itin gajus ir gyvybingas. Campbellas gyvumą randa Rytuose. Ypač daug hinduizmo, budizmo, dzenbudizmo ir kitų Rytų religijų lyginimo su vakarietiškomis mitologijomis. Keista, tačiau šioje knygoje Campbellas „silpnokas“ kalbėdamas apie islamo religiją, kuriai veik nelieka vietos – išskyrus tuos negausius atvejus, kai jis svarsto apie sufijų mistikus.

Laimantas Jonušys vertime įskiepijo žodį „patybė“, taip pat „kuduliavimas“, „moklinimas“ ir „gydūnas“. „Mitai, kuriais gyvename“ – ne tik lyginamoji mitologija ar religijotyros studija. Campbellas prisimena kartą išgirstą japonų posakį apie penkis žmogaus augimo tarpsnius: „Dešimties – gyvūnas, dvidešimties – pamišėlis, trisdešimties – nevykėlis, keturiasdešimties – sukčius, penkiasdešimties – nusikaltėlis. Ir pridurčiau, kad šešiasdešimties (jau visa tai perėjęs) imi patarinėti draugams, o septyniasdešimties (suvokęs, kad viskas, ką sakei, buvo ne taip suprasta) prikandi liežuvį ir esi laikomas išminčiumi. Aštuoniasdešimties, – sakė Konfucijus, – aš buvau pažinęs žemę po kojomis ir tvirtai stovėjau“ (p. 258).

Marius Povilas Elijas Martynenko. ***Be penkių pasaulio pradžia: tekstai malonumui sužadinti.*** V.: Tyto alba, 2018. 224 p.

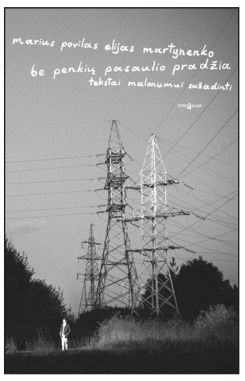

Marius Povilas Elijas Martynenko Mariaus Krivičiaus fotografijose. Lyg ir urbanistinis peizažas su aukštos įtampos stulpais, geležinkeliu, lyg ir kaimo ar apleistų sodybų vaizdai. Galiausiai knygos pabaigoje Martynenko Krivičiaus fotografijose visai išnyksta, lieka tik peizažo fragmentai. Tiesa, galėtume spėti, kad ne jie čia svarbiausi, o Martynenko kepurė ir odinis švarkelis. Kepurėlė? Odinė aviatoriaus kepurė? Smalsu, kas gi kada ir užsimaudavo odines kepures? Martynenko galvos apdangalas lyg ir primena 1930 metų sklandytojo-lakūno kepurėlę. Vadinasi – skraidybos specialistas; lakūnas taigi tas, kuris skraido ir skraidina. Tai galėtų patvirtinti ir prasegta odinė striukė ar švarkelis. Sklando, bet kad ant žemės stovi kažkaip labai, o kur Martynenko lėktuvėlis? Tiesa, pasitaiko lakūnų ir ant žemės. Svarstant toliau, aiškėja, kad Martynenko – tai visai ne lakūnas, o ta jo kepurėlė primena tarpukario automobilistų kepures. Kaip ir turėtume nusiraminti bei nesirūpinti, kad nėra lėktuvo, bet kad ir automobilio nėra nei jokio autobuso, tiesa, esama geležinkelio bėgių. Tarkime, kad Martynenko moka ir be papildomų priemonių keliauti laiku.

Tai šen, tai ten – 60 tekstų. Simbolinis skaičius. 60 maršrutų. Tiesa, kai kurie labai trumpi, visi labai trumpi, per du ar tris puslapius. Keliauja ne vienas, keliauja ir diedukas, endokrinologas, motina, lenkiškai besikeikiantis bendradarbis, močiutė, pensininkė turguje, čigoniukas iš vaikystės kiemo, A ir B, „mano meilė“, psichiatrai, vėžiu sergantis vienuolikmetis, tėvas, brolis, draugas, hipotetinis sūnus, Tolikas ir kiti. Skaitytojas irgi.

Kaip galima spręsti iš kartu keliaujančių personažų, kelionės trikryptės: dabartis, praeitis, ateitis. Vadinasi, iš tiesų laiku keliauja. Keliaujant kartu kažkaip norisi pasišnekėti, negi tylėsi, nejauku. Martynenko kviečia, ragina: „Kai kurie rabinai sako, kad Jahvė pasaulį sukūrė kalbėdamas. Tad ateik, pasikalbėkim, pažiūrėsim, kas iš to išeis“ (p. 47). Būna, kartais vairuotojui norisi pramankštinti kojas ir tada jis kviečia tiesiog pasivaikščioti: „Eik su manimi ir einant papasakosiu tau istorijų apie vietas, iš kurių atėjau“ (p. 51). Vadinasi, ne tik apie laiką. Ką gi reiškia „apie vietas, iš kurių atėjau“? Apie ką ir kokias vietas jie ten kalbasi? Apie prasmę ir ne prasmę, nes „prasminga net tada, kai prasmė atrodo beprasmis dalykas“ (p. 31). Apie reakciją į išgirstą prieš dvidešimt metų anekdotą, apie bučiuoklius, gerkliavimus, nujodymus iki pūslių, radinėlius ir, aišku, būtinai apie šunšūdžius. Dar apie įautuves (vaišes naujus batus apsiavus) ir apie kramtomųjų gumų lipdukus, kaip dar vieną folkloro formą (p. 121).

Ar tikrai būtent tokie pokalbiai vyko, ar ir čia kaip Platonas dialoguose apie Sokratą? Skaitytojas tegu pasvarsto. Labai dažnai randame klausimą „ką aš čia veikiu“, ir „aš“ dažnokas – trijuose puslapiuose surasime aštuoniolika „aš“ (p. 210–212), ir tas „aš“ lyg ir dėkoja už viską. Recenzijose turėtų būti ir esminė ar svarbi citata? Tikriausiai šita: „Juodžiausiais momentais pagalvoju apie gyvūną tinginį. Tinginiai krisdami iš medžių kartais griebia už savo pačių letenų, manydami, kad tai šakos, taip nukritę ir miršta. Manymas, kad nesi toks kaip tinginys, kartais paguodžia. Bet krisdamas į tamsybę išties griebiu sau už rankos ir rėkiu: „Rašyk, padla, rašyk!“ (p. 112) Ar daug tokių tekstų, kurie būtų kilę iš imperatyvo „rašyk, padla, rašyk“? Kai kurie tekstai, manytume, labiau primena kūrybinio rašymo pratimus ir užduotis, tekstai, kuriuos reikėtų auginti, puoselėti, aptarinėti, taisyti ir pan. Ir tai nebūtinai negatyvu, kad ir „Instruktažas – sukurti žmogų“ (p. 108), simpatiška ir kai tiražuojama kokia nors frazė ir pan.

O skaitytojas? Martynenko tekstais, skirtais malonumui sužadinti, lyg ir laukia, kad ir skaitytojas tartų „aš irgi“ ar „man irgi taip buvo“, „atrodė, maniau“. „Norėčiau būseną pavadinti „abilobyste“. Šį žodį sugalvojau apibūdinti jausmui, kai pasibaigus vienam pokalbiui abu pašnekovai jaučiasi pralobę“ (p. 197). Abilobystė gali virsti daugialobyste? Vargu ar dar kartą skaityčiau. Nors ir skaičiau kelis kartus. Klausimas – ar tas malonumas dar kartą, antrą kartą perskaičius irgi sužadinamas? Kai ką nugirsti, kai ko įdėmiau pasiklausai, visai kaip autobuse, – nugirsti pokalbiai ar anekdotai tuo metu atrodo prasmingi ir juokingi, bet ar dar kartą... Tiesa, dar kartą į tą patį autobusą ir neįsėsi, ir su tais pačiais keleiviais tų pačių istorijų ir anekdotų nenugirsi. Ir kažin ar reikia. Nebent pavyktų gauti paslaptingą kepurėlę.

Maz Evans. ***Eliotas ir ištrūkęs demonas, arba Kaip Olimpo dievai gelbėjo pasaulį.*** Romanas. Iš anglų k. vertė Jūratė Dzermeikaitė. V.: Tyto alba, 2018. 360 p.

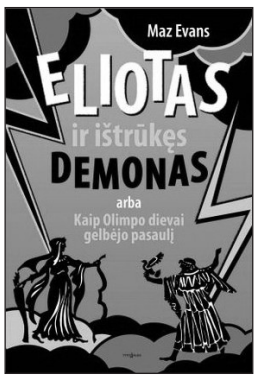

Graikijos dievų gyvenimas Olimpe truputį primena politikų kasdienybę. Rūpesčių ir reikalų gausybė. Kadenciją trunkanti pauzė, kai laimėta kova (Dzeuso ir koalicijos pergalė prieš titanus) ir galima pasidžiaugti, tiesa, Seimo nariams bent jau ketverius metus, bet Olimpe įsikūrusiems dievams šis limitas lyg ir negalioja, kaip ir atskaitomybė rinkėjams. Tiesa, tarp tokios pauzės, arba *status quo*, tiek vieniems, tiek kitiems pasitaiko netikėtų rūpesčių. Kad ir kaip būtų paradoksalu, galingiesiems graikų dievams prireikia mirtingųjų pagalbos. Romane pasakojama apie įkliuvusią į kebeknę Zodiako tarybos narę, Dzeusą ir jo šeimos narius bei Anglijoje gyvenantį dvylikametį berniuką. „Eliotas ir ištrūkęs demonas“ – pirmoji į lietuvių kalbą išversta garsios britų dramaturgės knyga vaikams (ir ne tik).

Taigi, ne tik vaikams, įdomu skaityti ir kai triskart ar gerokai daugiau nei 12 metų. Tiesa, iš pradžių tekstą ir rašymo manierą reikia prisipratinti. Nektarčinus, snargliamurglius, nuoperdas, žemkelius, Tvinkalą, Vadink Mane Greihamu ir kitus Jūratės Dzermeikaitės verstus britiško humoro pliūpsnius. Lyg ir netikėta paralelė tarp Graikijos dievų ir šiandieninės Anglijos. Atsakymą Dzeuso žodžiais pasiūlo Maz Evans: „Mums reikėjo vietos, kur būrelis ekscentrikų, turinčių keistų įpročių, per daug neišsiskirtų iš kitų. [...] Mums pasirodė, kad Anglija tam labiausiai tinkama.“ Vyrams derėtų įsiminti Dzeuso patarimą, kad „moteris reikia priimti su visais jų trūkumais“ (p. 183), nes priešingu atveju „nuo tokio žvilgsnio, ko gero, ir karpos galėtų nukristi“ (p. 187). Pasirodo, filosofų išsvajota ir apdainuota „aletėja“, kaip atvertis, nepaslėptis, tai, kas regima, akivaizdu, neuždengta, iš tiesų yra pavaldi tiesos demonei, kaip ir kitos, iš pirmo žvilgsnio ne visai demoniškos būsenos, tokios kaip viltis, liūdesys, senatvė, pabėgimas, užmaršumas, viltis, turi savo demoniškus globėjus. Riba tarp dievų ir žmonių pasaulių menka, išskydusi ir nelabai aiški. Jau Talis iš Mileto teigė, kad visur pilna dievų. Prekybos centras – pragaro rūšis ar karalystė. Pieštinis Pegasas, vartant knygą, kaip mintis skraido puslapio apačioje ir mėgsta mineralinį vandenį. Dėmesio verta ir programėlė „Veritas“, suteikianti galimybę parodyti „tikrąjį“ veidą. Evans demaskuoja Trampingtoną, kuris iš tiesų yra Hipnas. „Iš pirmo žvilgsnio atrodė, kad jam aplink galvą tarsi kokia išskydusi aureolė plaikstosi balti plaukai. Bet atidžiau pasižiūrėjęs Eliotas suprato, kad ten visai ne plaukai, o plunksnuoti sparnai“ (p. 199).

Ne tik fantazijos šėlsmas, bet ir šeimos svarbos akcentavimas. Tiesa, skaitydamas nejučiomis svarstai, ar iš tiesų dvylikamečiui svarbiausi dalykai, kaip deklaruojama romane, – serganti mama ir namai. Kartu Eliotas kovoja su Tanatu ir Hipnu, atstovaujančiais graikiškai mirties ir miego paralelei. Ir nors romane beveik nieko nesužinome apie Elioto tėvą, Dzeusas tam tikra prasme įvaikina ar įsūnija berniuką. Nuojauta kužda, kad Eliotas ne visai paprastas dvylikametis berniukas, vėliau, kitoje Maz Evans knygoje, turėtų dar daugiau paaiškėti... Lauksime tęsinio.

– VIDAS DUSEVIČIUS –

Nesufalsifikuotų dienoraščių fragmentai: 2005

Tęsinys. Pradžia Nr. 18

Sausio 22, šeštadienis. Šį rytą labai aiškiai suvokiau (nors puse sąmonės tai buvau suvokęs seniai), kad gėda – tai puikybės forma. Juk iš tiesų patirdamas gėdą graužiesi dėl to, kad sugriovei savo imidžą, kad pasirodei, koks iš tikro esi, kai tuo tarpu buvai sudaręs kitokį įspūdį. Gailestis, kad atlikai blogą darbą kaip blogą darbą, manau, neturi su gėda nieko bendra.

Sausio 23, sekmadienis. Baigiau Tournier knygą apie Kasparą, Melchiorą ir Baltazarą. Patiko. Aišku, tai nėra aukščiausios klasės knyga. Tiesiog – gera, ir tiek. Vis dėlto mane daug kur erzinęs įvaizdžių prašmatnumas gale įgyja prasmę. Labai nebloga dalis apie Sodomą ir druskos kasyklas. Beje, kai apie penktą [vakaro] išėjau pasivaikščioti, buvo dar prieblanda ir snigo smulkutėlėmis snaigėmis. Oras buvo pilnas sniego kristalų (kaip druskos kasyklos – druskos [kristalų]). /.../ Gera knygos pati pabaiga.

Kovo 8, antradienis. Dabar 17.15. Sninga „muselėm“. Labai gražu. Neišpasakytai lygi ir drauge neišpasakytai niuansuota šviesa. Daugybė pilkų atspalvių ir atšešėlių. Sniego purumą jaučiu visu kūnu. Šviesos akvatintą – ne akimis, o kažkuo sąmonėje, galvoje. Taip ir artėja mirtis. Aišku, kad baisu. Baisu ir to, kaip bus, ir to – kas po to bus. Vėl svyruoju tarp gailesio dėl savo gyvenimo susiklaipymo ir mėginimo džiaugtis juo kaip specifiniu ornamentu.

Kovo 13, sekmadienis. Vakar „Š. A.“ perskaičiau Tomo V. pokalbį su Jurga I. Patiko. Solidarizuojuosi su juo dėl šiokio tokio poezijos gimininguimo religijai (blyksteli transcendencija), dėl pertrūkio determinuotume (nors jis, regis, pervertina laisvę), dėl vertimo kaip eilėraščio kūrimo kita kalba. Bet kai kur pasižiūrėjau su šypsniu – pavyzdžiui, į budizmo supratimą.

Rytas aušta (jau išaušo) gražus. Aušros oranžas pasklidęs migloto dangaus pilksvume. Čia ir visas grožis. Nėra tiesiogiškumo. Nors ir šis kartais būna labai gražus.

Kovo 24, ketvirtadienis. Vėl bloga naktis. Užtat rytas – labai skaistus. Atsikėliau 6.10.

Prie budizmo, prie budizmo... Reikia greičiau grįžti prie budizmo. Štai šiandien galvoju, kad puikybė – prisirišimas. Ir pasidaro labai paprasta: nebūčiau prisirišęs prie to ir to – neturėčiau puikybės; tuomet – nereikėtų būgštauti, kad ji bus pažeista. /.../ Aišku, kad iš bičiulystės su budizmu mane išbloškė, be kita ko, ir tos dvi pernai bei šiemet išleistos mano knygelės.

Kovo 26, šeštadienis. 7.10. Pilka. Rūkas. Bet be dulksnos. Vakar suformulavau [sau], kad didžiosios religijos siunčia žmogui žinią, jog jo paskirtis – kentėti. Krikščionybė tai daro bene įtaigiausiai, nes čia kenčia pats Dievas. Žodžiu, kančia – fundamentaliausias pasaulio struktūros elementas, sandas.

Gegužės 4, trečiadienis. Kambaryje – tik šešiolika laipsnių šilumos. Dangus šviesiai pilkas. Aptrauktas, pasak Girčio, sieninio debesio.

Šiandien – paskutinis susitikimas su pirmokais. Turėsiu jiems ištarti jų pažymių vardus. Ne visiems bus malonu. Bet stengiuosi būti teisingas iš visų jėgų. Taip tenka stengtis kiekvieną pavasarį.

Blogos kai kurių Frosto eilėraščių pabaigos. Kvailai ir senoviškai skamba tos moralizuojančios reziumės. Jos subanalina eilėraščius.

Gegužės 7, šeštadienis. Vėl pilka, lynoja. Kambaryje apie šešiolika laipsnių. Vakar nusipirkau Hessės „Kurortininką“ ir „Kelionę į Niurnbergą“. Man malonu jį skaityti. Jo ryšiai su kitais pasauliais panašūs į manuosius, svajojimas – irgi panašus.

Gegužės 17, antradienis [kaime]. Tebesergu. Baigiau Hessę. „Kelionė į Niurnbergą“, aišku, aiški tik rašantiesiems (kuriantiesiems). Man buvo labai įdomu. Ypač apie veido, kuriam kalbi, susiradimą salėje. Ir apie dvejones dėl savo vertės. Ir apie puikybės impulsą skaityti savo kūrybą.

Eidamas mišku pirmą kartą taip įspūdingai pamačiau apatines sausas pušų šakas. Atrodė, kad pušys prikalinėtos didžiulių susilanksčiusių vinių.

Gegužės 18, trečiadienis [kaime]. Šiandien ryte, gulėdamas ant nugaros ir žiūrėdamas į šiaudinį Malvinos nupintą sodą, pirmą kartą suvokiau, kad javai, iš kurių šiaudų jis padarytas, turėjo sudygti iš kitų javų sėklų (grūdų), o šie iš dar ankstesnių, o šie – iš dar... Ir taip iki tų laikų, kai Lietuvoje javų dar nebuvo. Bet juk tuo viskas nesibaigia. Javai, kurie, tarkim, pirmą kartą buvo pasėti čia ir galų gale virto Malvinos sodu, kažkur taip ėjo karta iš kartos dar anksčiau, iki kažkokios neįsivaizduojamos pradžios neįsivaizduojamoje vietoje. O aš dabar štai žiūriu į iš ten mane pasiekusį auksaspalvių šiaudų sodą. O ar ne tas pat galioja pačiai (jau mirusiai) Malvinai? O argi kažkas panašaus negalioja sodų pynimo tradicijai? O aš štai guliu ir žiūriu į tą auksinių šiaudų sodą. Bet ir tai dar toli gražu nėra viskas. Argi tai negalioja man pačiam?

Šaltas šio pavasario oras sustabdė, užkonservavo tą trapų žalumą, kuris paprastai taip greit praeina.

Gegužės 21, šeštadienis [kaime]. Kažkada pradėjau, bet neradau pabaigos. Šiandien manau, kad viskas turėtų atrodyti šitaip: „O ta gėlė, kuri geltoną veidą / pavasario žolėj paslėpt mėgino, / dabar jinai ir vėl, dabar ir vėl ji...“

Beržų lapeliai tokie maži, kad pro juos puikiai persiregi kamienai ir šakos. Medžiai atrodo kaip išsiuvinėti erdvėje.

Gegužės 25, trečiadienis [kaime]. Alyvų pumpurai dar labiau pasistūmėjo žydėjimo link. Norėčiau, kad jie išsiskleistų rytoj, nes rytoj [pasak kai kurių šaltinių] – Budos gimimo diena. Galėčiau jam padovanoti visas žydinčias Mančiagirės alyvas.

Gegužės 26, ketvirtadienis [kaime]. Šiandien Budos gimimo diena. Alyvos jau truputį vis dėlto pražydo. Kai kurie žiedeliai jau išsiskleidę, jau kvepia. Skambinau Vytautui B. į Vilnių, norėdamas jį pasveikinti ta proga. Bet ryšys buvo blogas, atrodo, jis nesuprato, su kuo jį sveikinu. Irgi gražu. /.../

Sudėjęs delnus, nusilenkiau pražydusioms alyvoms, dėkodamas joms ir Budai.

Gegužės 28, šeštadienis [kaime]. Sapnavau, kad pievoje siautėjo palšas jautis. Bijojau, kad jis manęs nesubadytų. Tad atsiguliau ant nugaros ir į jį nežiūrėjau. Jis pribėgo ir atsigulė greta. Ištiesęs ranką, pačiupau jį už rago ir ėmiau glostyti galvą. Jis visai nurimo ir buvo patenkintas.

Birželio 20, pirmadienis. Dar vienas pirmadienis. Už lango jau yra ne tik raudonų, bet ir violetinių bei baltų gėlių. Dabar 6.30. Dieną pradėsiu nuo „Bhagavadgytos“. Dangus vėl labai grynas. „Šilko palapinė“, kaip sakė kažkuris arabų poetas. O aš – joje.

Birželio 21, antradienis. Mėlyno šilko palapinė tebestovi. Aš joje tebesu.

Kartais pagauna džiugesys, kad būtent taip viskas yra: gendančios balso stygos, dusimas, stuburo reikalai, neaiškios vertės tekstai apie dailę, neaiški mirties valanda, silpnėjanti atmintis, kitos visokios grėsmės... Pagauna tuomet, kai suvoki tai kaip Jėgų žaidimą, kai persiimi tuo suvokimu. Tuomet tampa džiugu. Bet kolei kas tai trunka labai neilgai.

Lapkričio 3, ketvirtadienis. Ketinu spausdinti „Š. A.“ trylika eilėraščių ir taip pasveikinti save savo gimimo dieną. Eilėraščių kokybė man absoliučiai neaiški (gal tik vieno kito aiškesnė), bet pasitarti neturiu su kuo. Vėl atliksiu savęs pagerbimo ritualą.

Baigiau [Schulzo] „Cinamonines krautuves“. Gera knyga (turiu galvoje ne visą lietuvišką knygą, o taip pavadintą pirmą dalį sudarantį kūrinį). Mano galvai sakinių džiunglės pernelyg painios, bet malonumas vis vien susidaro. Ypač, manau, jam sekasi kalbėti apie anomaliją tiek žmonių, tiek gamtos pasaulyje, tiek materijoje.

B. d.

– ALFONSAS ANDRIUŠKEVIČIUS –

Keturios apie muziką

ANA MARÍA MATUTE

Muzika

Dvi Didžiojo Kompozitoriaus dukros, šešerių ir septynerių metų, buvo pripratusios prie tylos. Namuose nė sekundės negalėdavo pasigirsti triukšmo, kai tėtis dirbdavo. Mergaitės tipendavo pirštų galais, su šlepetėmis, ir tylą retkarčiais sudrumsdavo tik tėčio pianino garsų proveržiai.

O tada – ir vėl tyla.

Kartą tėčio darbo kambario durys netyčiom liko pravertos, ir mažiausioji patyliukais prisėlino prie plyšio, pro kurį galėjo matyti tėtį, vis palinkstantį prie popieriaus lapo ir kažką jame pasižymintį.

Tuomet mažoji pasileido ieškoti vyresnėlės ir sušuko, pirmąkart sušuko po šitokių tylos įžadų:

– Netikėk tėčio muzika!.. Jis ją išgalvoja!

EDUARDO GALEANO

Muzika

Jis buvo tikras arfos burtininkas. Visose Kolumbijos lygumose nebuvo šventės, kurioje jis nedalyvautų. Tam, kad šventė būtų tikra šventė, Mesė Figeredas privalėjo ten dalyvauti su savo stebuklingais pirštais, kurie visiems įkvėpdavo geros nuotaikos ir išjudindavo kojas šokti.

Vieną naktį, bekeliaujantį atokiu takeliu, jį užpuolė plėšikai. Mesė kaip tik jojo iš vestuvių asilu, tiksliau, dviem – ant vieno jis pats, o ant kito – arfa. Užklupę vagys muzikantą sumalė į miltus.

Kitą dieną Mesę užtiko kažkoks praeivis. Buvo išsitiesęs ant kelio ir priminė purviną, sukruvintą skudurą. Nelaimingasis netgi atrodė jau miręs, kol paskutiniais balso likučiais ištarė:

– Nusivedė asilus.

Ir pridūrė:

– Pavogė arfą.

O tada įkvėpė ir nusijuokė:

– Bet nepajėgė pasiimti muzikos!

MARGARITA SCHULTZ

Muzikos galia. Istorija apie vieną ypatingą klausytoją

Tai prasidėjo antrą mano atostogų dieną. Visa kas aplinkui man tvirtino, jog neklydau pasirinkdama šią vietą ir laiką: gamta, turistų stoka, tyla, neaprėpiamas dangus. Anksti ryte išėjau pasivaikščioti, taip pat ir mano mintys galvoje klajojo palaidos. Staiga už nugaros išgirdau piktą lojimą. Šiek tiek pasukusi galvą išvydau šunį, ne itin didelį, gražų, balto su rudomis dėmėmis kailiuko. Atrodė pernelyg švarus, kad būtų benamis, tačiau slampinėjo vienas ir be šeimininką nurodančio antkaklio.

Jo žvilgsnis nebuvo draugiškas. Mano blauzdos šiek tiek virpėjo, tačiau žinojau, jog tokiais atvejais nevalia parodyti baimės. Tęsiau savo žygį žvyrkeliu, lydima to gąsdinančio lojimo, skrodžiančio aplink tvyrančią tylą.

Po kurio laiko šuo apsigręžė, ir mane vėl užliejo pasivaikščiojimo malonumas.

Kitą dieną istorija pasikartojo. Toje vietovėje tai buvo vienintelis taip besielgiantis šuo. Trečią dieną nusprendžiau, kad reikia paieškoti būdų, kurie padėtų tą lojimą nutildyti. Pabandžiau saldžiu balsu šunį meiliai pakalbinti, vengdama žvilgsnio. Nepadėjo.

Tuomet, kažkokio magiško ir nepaaiškinamo įkvėpimo apimta, ėmiau garsiai dainuoti. Tai buvo pietietiško tango melodija. Ir ta magija suveikė. Šuo ir toliau mane sekė, tačiau dabar tyliai. Eidama jaučiau, kad jis ten, man už nugaros, žinojau net neatsigręžusi pasižiūrėti.

Dar kitą rytą vėl nutiko tas pats stebuklas. Lojimas, daina, tyla. Nežinojau ir jau nežinosiu, ar jis lojo, prašydamas manęs padainuoti, ar ta melodija jį taip ramino. Gali būti, kad teisingi abu variantai.

Nukelta į p. 16 ►

Morituri te salutant

– Nužudyk jį! – sušuko iš viršaus.

– Nužudyk jį! – pritariamai riktelėjo iš priešingos pusės.

Netrukus skandavo visa minia. Arena ošė pasipiktinimo bangomis. Pasigirsdavo pavieniai švilpimai, keisdami paniekos ir nusivylimo intonacijomis užtaisytus šūksnius. Bulius stovėjo beveik nejudėdamas, iš pražioto snukio karojo liežuvis, tarsi gyvuliui neliko jėgų jo įtraukti. Nuo sprando, kuriame styrojo kelios įsmeigtos banderilės, per juodus šonus driekėsi glitnūs krešančio kraujo ruožai. Kraujas it sirupas blizgėjo saulės spinduliuose ir nuo papilvės tiško pavieniais lašais į aukso geltonumo smėlį, tada ypač ryškiai pamatydavai jo raudoną spalvą.

Taip negalima! Minia piktinosi toreru*. Gyvulys atrodė leisgyvis, nepuolė. Daugių daugiausia tik pasisukdavo paskui įkyriai mosuojamą muletą. Tuo tarpu toreras stengėsi iš paskutiniųjų išpešti ką nors, kas apgintų jo garbę ir įtikintų publiką jo drąsa. Įmantriai stojosi į grakščias stovėsenas, prieš plačius it ylos smailėjančius ragus atidengdamas ir į priekį atstatydamas krūtinę, lyg stengdamasis visus įtikinti, kad čia nugalėtojas – jis.

– *Hey! Toro! Hey!* – toreras provokavo apatijos ir artėjančios baigties sukaustytą gyvulį.

Šie šūksniai veikė tik publiką. Netoli manęs sėdintis senyvas vyras pašoko ant kojų ir į dangų iškėlęs tarp pirštų spaudžiamą cigarą paleido tiradą bene visų jam žinomų keiksmažodžių, įterpdamas torero beigi jo artimųjų paminėjimus. Galiu lažintis, rapyra būtų smigusi žmogeliui tarp šonkaulių, jeigu toreras būtų nugirdęs bent dalį jam skirtų keiksmų. Tačiau dabar anas nieko, išskyrus juodąjį gyvulį, negirdėjo ir nematė. Pasirodymo metu jis niekuo nenustebino žiūrovų, neatliko nė vieno pavojingo manevro. Tiesa, bulius iš pradžių įnirtingai puolė torerą, tačiau šis vis niekaip nesuspėdavo grakščiai, atvirai ir pavojingai stabtelti tose vietose, kur moterų širdys suspurdėtų iš išgąsčio, o vyrai pritariamai sugriaudėtų: „Ole!“ Vienu metu net kažkaip nevykusiai pametė skraistę ir ją teko negrabiai pastverti bėgant nuo ragų. Blogiausia buvo tai, kad jis pavėlavo žudyti. Ir štai dabar vis tiek tai turės padaryti, deja, minios paragintas. Niekas nebenorėjo stebėti apverktinų bandymų išprovokuoti puolimą. Publika pradėjo ne juokais gailėti buliaus. Dabar vienintelis teisingas sprendimas – pribaigti gyvulį.

Toreras priėjo prie arenos tvoros. Padėjėjas padavė kitą rapyrą. Iš lėto grįžo prie buliaus. Kaip įprasta paskutiniam kovos etapui, atsistojo tiesiai prieš bulių, dešine ranka nutaikė ginklą kiek aukščiau galvos – į sprandą, smeigiant į šią vietą perduriami plaučiai, gyvybinės arterijos, o jeigu gerai pataikoma – gyvulio širdis. Kaire ranka atkišo ryškiai raudoną skraistę į priekį – kviesdamas mirčiai. Akimirka, į kurią vedė visas procesas. Štai žingsnis į priekį, dar vienas ir ginklas sminga iki pat rankenos. Šįkart dūris taiklus ir stiprus. Bulius, buvęs vangus ir bejėgis, staiga pasisukęs ragu smeigia torerui į kirkšnį, publikos nuostabai, iškelia vyrą į orą ir sviedžia ant smėlio. Kovos instinkto vedamas, nors ir mirdamas, vėl puola prie besiridenančio matadoro, bandydamas ragais prismeigti jį prie žemės. Tribūnos suūžia garsu, panašiu į tą, kurį skleidžia maži vaikai, išvydę kažką neįtikėtinai keisto, nepažinto ir gąsdinančio. Senasis kaimynas vėl šokteli ant kojų, šįkart negaliu girdėti, ką jis burba gerokai ramesniu balsu, bet iš veido išraiškos galima spręsti, kad jis nevalingai bando atsiimti visus prieš tai išsakytus prakeiksmus, juk tokios atomazgos jis, Dievas mato, nelinkėjo...

Išpuolę banderiljerai skraistėmis stengiasi atbaidyti bulių. Gyvulys, pamatęs, kad atsirado daugiau priešininkų, puola nuo vieno prie kito, tačiau tai trunka neilgai, jo gyvastis lyg paskutinės smiltys smėlio laikrodyje nenumaldomai baigia išbyrėti, po akimirkos judesiai apsiriboja vos matomais žingsneliais į šonus ir mosavimu ragais. Galiausiai gyvulys susmunka ant užpakalinių kojų, priekines pakiša po savimi priguldamas taip, tarsi aplink būtų žalia pieva, o jis ruoštųsi ilsėtis atokaitoje atrajodamas žolę. Vyrai dar kurį laiką mosuoja rožiniais apsiaustais, bet bulius į juos nebekreipia dėmesio. Ateina keista mirties ramybė. Gyvulys netrūkčioja, nedreba ir nedejuoja. Jis guli ramiai vis dar oriai iškėlęs galvą. Stebiu ne sužeistąjį torerą, kurį neša bendražygiai, mano dėmesį prikausto mirtį pasitinkantis gyvulys. Niekada nebūčiau pagalvojęs, kad akistata su mirtimi gali būti tokia išdidi. Nė valanda nepraėjo nuo to momento, kai dar kupinas gaivališkos gyvybės ir įsiutęs bulius it skruzdėliukus po areną gainiojo banderiljerus, kojomis įnirtingai kasė smėlį, ragais badė medinę tvorą atskeldamas jos atplaišas, regis, ką tik nuo smūgių dundėjo visa aikštė, o minia iš susijaudinimo ūžė ir vis šūkčiojo: „Po velnių, koks stiprus! Koks piktas! Kokia jėga! Koks *toro bravo*!..“ Ir štai dabar – vienas iš vyrų išsitraukia durklą, atsargiai priėjęs buliui smeigia į pakaušį. Gyvulys nevalingai trukteli ir jo ragai nusvyra į smėlį. Sunkaus ir jau negyvo buliaus kūną per areną išvelka mulų trikinkė. Smėlyje lieka kruvina šliūžė. Išbėgę darbininkai ją užlygina.

Sėdžiu kiek suglumęs. Aplinkui žiūrovai, pagauti emocijų, nepaliauja kalbėti apie sužeistą torerą. Vieni užjaučiamai piktinasi, kaip jis taip neatsargiai, kiti tvirtina, kad tiesiog ne jo diena, nuo pat pradžių tai matėsi... Stengdamasis nuvyti mirštančio gyvulio vaizdą dairausi aplinkui – kai kas iš plastikinių stiklinaičių gurkšnoja džiną su toniku, kiti iš vynmaišių užsiverčia vyno, treti gliaudo saulėgrąžas. Kiek įmantriau atrodo į renginį atėjusios damos, jos plazdena vėduoklėmis, tarsi jų rankose būtų margaspalviai drugiai, ir vis primena Dievui, kad šiandien joms velniškai karšta. Saulė iš lėto rieda dangumi stumdama šešėlį iš vienos arenos pusės į kitą... Pristatomas antrasis bulius.

Pirmą kartą stebint koridą, įkyriai lenda mintys, kad tai beprasmis ir brutalus gyvulių kankinimas bei žudymas. Tačiau akivaizdu, kad į Madrido *Las Ventas* aikštę susirinkę veik dvidešimt keturi tūkstančiai žiūrovų mano priešingai. Galų gale, jei tikėtume, ką pasakojo pažįstamas iš vieno Andalūzijos ūkio, mirtis koridoje – *toro bravo* veislės išlikimo garantas. Mėsai jie ne itin tinka, ganosi dideliuose plotuose laukinėmis sąlygomis, jų, ypač tų, kurie numatyti kovoms, sąlytis su žmogumi yra minimalus. Koridos bulius – laukinis gyvūnas. Jei būtų prijaukintas, kova būtų kitokia. Lyginti *toro bravo* su naminiu raguočiu – tai tas pats, kas palyginti vilką su šunimi.

Žvelgti giliau verčia ir tai, kad ši tradicija įkvėpė ne vieną ispanų meno grandą. Malagoje gimęs ir nuo mažens tėvo į koridą vedamas Pablo Picasso visą kūrybinį gyvenimą naudojo bulių kautynių motyvus. Kartą dailininkas prancūzų romanistui ir meno teoretikui Andre Malraux koridą apibūdino kaip ispaniškumo išraišką sakydamas, kad „ispano gyvenimas susideda iš mišių ryte, bulių kautynių pavakary ir viešnamio naktį. Ką bendro visa tai turi? Liūdesį.“ Picasso pasaulyje bulius – tai menininko *alter ego*, kupinas simbolizmo, tiesa, dažnai dviprasmiško. Jis gali būti skirtingų žmogaus elgsenos formų – agresijos, erotiškumo, meilės – metafora, gali reikšti ir nuožmų žudiką, ir vargšę auką.

Ne vieną atsakymą į kylančius klausimus gali pateikti ir prisiekęs koridos gerbėjas amerikiečių rašytojas Ernestas Hemingwayus. Artimai bendravęs su matadorais, paskui juos keliavęs po visą Ispaniją ir rengęs tekstus apie bulių kovas. Apybraižoje „Mirtis per popietę“ amerikietis teigia, kad korida nėra sportas, kaip jį supranta anglosaksų pasaulis, greičiau tai tragedija, kurią vaidina bulius ir žmogus, pastarajam joje yra pavojinga, tačiau gyvuliui ji visada baigiasi mirtimi.

Matadorai taip pat žūsta koridoje. Po šiai dienai. Parašyta galybė istorijų, sukurtas ne vienas filmas apie legendinį Ispanijos torerą Manoletę (Manuelį Laureano Rodríguezą Sánchezą) – 1947 metų rugpjūčio popietę nužudęs penkis bulius jaunasis kordobietis paskutinio iš jų buvo sužeistas į šlaunį, nukraujavo ir auštant kitos dienos rytui mirė. Kaip byloja pasakojimai, šalį, sužinojusią apie vos trisdešimties sulaukusio matadoro mirtį, ištiko šokas. Tuo metu Manoletė laikytas geriausiu iš geriausių tiek Ispanijoje, tiek Pietų Amerikoje. Buvęs visuomet pasitempęs, misterijos, liūdesio ir skausmo kupinu žvilgsniu. Pasižymėjęs neįtikėtina ramybe – buliui puolant sugebėdavęs išstovėti vietoje, tartum kojos būtų įkastos į žemę, ir tik meistriškai mosuodamas muleta priversdavęs įtūžusį gyvulį sukti ratus aplink jį. Manoletės stilius tūkstantinei žiūrovų miniai atimdavo žadą, žmonės sulaikę kvėpavimą stebėdavo pasirodymą, nuo kurio šiurpuliai lakstydavę po kūną. Matadorui užbaigus seką, publika atsiplėšdavo nuo sėdimų vietų ir sprogstančia euforija sveikindavo savo herojų. Vertikali jėga, gebanti pasitikti ir suvaldyti horizontalią jėgą, – tokiais simboliais savo legendą pristato koridos tyrinėtojai.

Per bulių kovas savo bičiulio neteko ir Federico García Lorca. Šią netektį poetas aprauda eilėmis „Rauda dėl Ignacio Sánchezo Mejíaso mirties“. Matadoras, taip pat rašytojas, dramaturgas, na ir nepataisomas meilės nuotykių ieškotojas Sánchezas bulių arenoje ieškojo triumfo, tačiau rado mirtį. Nepaisant to, Lorca nesiliovė žavėtis korida, jo mintis ir eiles iki šiol cituoja žurnalistai ir rašytojai. Sykį ispanų poetas yra pasakęs: „Bulių kovos yra Ispanijos poetinis ir gyvybiškai svarbus turtas, neįtikėtinai ignoruotas rašytojų ir menininkų, matyt, pirmiausia dėl švietimo stokos. Tvirtai tikiu, kad bulių kovos yra kultūringiausia šventė, kokią galime rasti pasaulyje.“ Nenuostabu, kodėl Lorcos dėka tiek flamenkas, tiek korida buvo pakylėti į aukštesnius Ispanijos, o vėliau ir pasaulio kultūrinius sluoksnius. Tačiau žmogui, pirmą kartą atėjusiam į koridos aikštę, kirba klausimas: kurgi, po galais, čia kultūra? Visgi būtų sunku atrasti kitą tokią meno rūšį ar tradiciją, kuri taip ryškiai atskleistų gyvybės ir mirties susitikimą. Ir taip, tai šokiruoja, kai, gyvendami saugiame buities kokone, apsčiai prisižiūrėję smurto ekranuose, atėję į areną prieš savo akis staiga pamatome mirtį – tokią tikrą, kokia ji ir yra.

O kaip gyvūnų teisės? Nori nenori, šis klausimas taip pat kyla. Jį aršiai kelia ir mūsų laikų bulių kautynių tradicijos skeptikai. Airių kilmės britų dailininkas Francis Baconas, nutapęs ne vieną paveikslą paveiktas Picasso, stebėjosi koridos kritikais: „Kai nueini pas mėsininką ir pamatai, kokia graži gali būti mėsa, ir kai apie ją mąstai, tuomet gali galvoti apie visą gyvenimo siaubą – kaip vieni gyvi padarai gyvena iš kitų. Ir visi tie kvaili dalykai, kurie išsakomi apie bulių kautynes. Žmonės valgo mėsą ir skundžiasi dėl bulių kautynių, jie piktinasi apsigaubę kailiniais ir plunksnomis...“

Patirti koridos kultūrinį šoką Ispanijoje galima daug kur, tiesa, kai kuriuose regionuose, pavyzdžiui, Katalonijoje, ši tradicija jau uždrausta. Tačiau atvykęs į Siudad Rodrigą, nedidelį miestelį šalia Portugalijos sienos, supranti, kad yra vietų, kuriose tokie draudimai tiesiog neturi nė menkiausios perspektyvos. Užgavėnių laikotarpiu miestelio gyventojai žiemą išvaro ne kaip kitaip, o laistydami vynu ir krauju. Paprastai apie savaitę trunkančio bulių festivalio kiekvieną dieną čia įvyksta bent pora bėgimų gatvėmis su raguotaisiais ir lygiai tiek pat bulių kautynių arenoje. Tiesa, Siudad Rodrigas nėra taip plačiai žinomas kaip, pavyzdžiui, Pamplona, kurioje vyksta Hemingwayaus „Fiestoje“ aprašyta ir visame pasaulyje išgarsinta San Fermino šventė. Nepaisant to, čia nerasi nė vieno laisvo viešbučio kambario likus net keliems mėnesiams iki karnavalo. Žmonių tiršta siaurose ir triukšmingose gatvelėse, kur maišosi kepamų dešrų, spurgų ir vyno kvapai. Po jas vaikštinėja karnavalo persirengėliai – kunigai, vienuolės, muškietininkai ir dar bala žino kokie personažai. Šventės epicentras – rotušės aikštė. Festivalio atidarymo vakarą ji neatpažįstama – čia stūkso iš medinių lentų ir pastolių suręstos tribūnos, nusėstos žmonių. Gausybė dalyvių renkasi ir ant storu smėlio sluoksniu padengto grindinio. Po areną klajoja vietos muzikantų orkestras, aplink kurį spiečiasi būriai šokančių ir dainuojančių. Aikštė šėlsta tarytum apimta pirmykščio siautulio. Orkestrui pakeitus melodiją visi suklaupia ir tęsia dainą, kuria garbina bulių lyg kokią dievybę, po to vėl stojasi ir šoka. Suskambus varpo dūžiams besilinksminantys pasileidžia vartų link – lauk už medinės tvoros. Ant smėlio lieka tik patys drąsiausi, mat kitame aikštės gale atsidaro varteliai ir į aikštę it patrankos sviedinys įlekia juodas kaip derva *toro bravo*, puldamas visus pasitaikančius savo kelyje. Vyrukai lyg žiogai šokteli nuo smėlio ant tribūnos krašto. Žaidimo *capea* dalyviai turi vienintelę užduotį – nepakliūti ant ragų. Atsiranda tokių, kurie su savo drabužiais it su muletomis imituoja matadorų judesius, ir jeigu bent kelias akimirkas geba suvaldyti bulių, tribūnos kaipmat sugriaudi ovacijomis. Vietos narsuolių veidus papuošia savimi patenkintų herojų rimtis, kai jie, pasiėmę dalelę torero šlovės, išdidžiai nužingsniuoja pailsėti saugesniame kampe, akies krašteliu sekdami, ar smailiaragis nesitaiko jų kryptimi. Kartais atrodo, kad medinės tribūnos išgrius ne tik nuo buliaus smūgių, bet ir nuo žiūrovų, kurie susėdę taip tankiai, kad keliais remiasi į žemiau sėdinčiųjų nugaras. Dar matai, kaip vaikigaliai, nepatekę į tribūnas, pasirodymus stebi sugulę kitapus tvoros – pro vartelių apačią, o kiti užsikabaroję ant jų viršaus. Vaizdai – tarsi atgijusios Francisco de Goyos graviūros iš ciklo „Tauromachija“.

Stebėdamas adrenalino prisodrintame chaose skęstančius pasirodymus nejučiom pradedi galvoti, kad ispanai savo archetipinio gyvūno bijo tiek pat, kiek juo žavisi. Bulius, nuo seniausių laikų dalyvaudamas ritualuose ir kovose, įaugo į jų sąmonę ir pasąmonę. Su šia nepaprasta jėga ir mirtinu pavojumi reikia vėl ir vėl susiremti. Tad išaušus pavasariui netrunka ateiti sekmadienio popietė, kada trimitas nutildo minios šurmulį, dundėdami pakyla sunkūs vartai, einantis mirti išdidžiai ragais pasveikina publiką, o nepakeliamo laukimo surakinta mylimoji užsidariusi savam kambary kartoja Lorcos eiles:

Nenoriu matyti!
Pasakyk mėnuliui, kad patekėtų,
Nenoriu matyti jo kraujo...

– EVALDAS GALVANAUSKAS –

* Čia ir toliau vartojamas terminas „toreras“ (isp. *torero*), apibūdinantis asmenį, kovojantį su buliumi koridoje, kaip ir terminas „matadoras“ (isp. *matar* – žudyti); lietuvių kalbos žodyno pateikiamas „toreadoras“ šiame tekste nevartojamas, nes ispanų kalbos žodis *toreador* reiškia Ispanijos aristokratijos raitelį, kovojusį su buliais iki XVII a. (*aut. past.*).

Fragmentas iš parodos „B(l)oom“

Metrika: nuo idėjos iki įgyvendinimo

2016 m. rugsėjis. Ką pirmiausia daryti, kai sugalvojote (meninę) idėją ir norite ją įgyvendinti?

Pirmiausia: susimažinkite savo lūkesčius.

Kaip aš sugalvojau daryti freską Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime? Žinojau, kad kiti studentai darė Lukiškėse projektą ir kad yra kažkokie skliautai, kuriuos buvo siūlyta ištapyti, bet jie taip ir liko tušti. Skliautai. Skliautai kalėjime. Buvusi cerkvė. Carinė architektūra. Menininko ego *turn-on* stadijoje.

Galvoju net apie tikrą *al fresco* techniką. Mano vadovas tam pritaria ir netgi teigia, jog kitokią naudoti nebūtų prasmės.

2016 m. lapkritis. Gaunu kontaktus (žmogaus, kuris atsakingas už tokius dalykus).

2017 m. vasaris. Parašau. Nesulaukiu atsakymo. Parašau antrą kartą. Nesulaukiu atsakymo. Po kiek laiko gaunu telefono numerį. Paskambinu ir atsiliepia žmogus, visai ne tas, kuris turėtų būti. Paaiškėja, kad tas kitas, su kuriuo bandžiau susisiekti, jau čia nebedirba, todėl ir nebuvo atsakymo. Pagaliau pavyksta užmegzti kontaktą.

2017 m. kovas. Išsiunčiu elektroninį laišką reikiamam kontaktui. Po keleto laiškų ir pasikeitimo informacija susitariame dėl mano vizito apžiūrėti erdvių Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime.

2017 m. balandis. Vizitas. Apie skliautus jie nieko nėra girdėję.

Susimažinkite savo lūkesčius.

Esami kiemeliai visi užimti, tačiau bandau susitarti dėl vieno, kuriame esantis darbas – jau visiškai išblukusi ir sugadinta siaura atspausdintų ant popieriaus vaizdų juosta (gal ir nelabai etiška iš mano pusės). Dar paaiškėja, kad planuojamas laikas užtrukti čia su *al fresco* technika būtų per ilgas, niekas negalėtų tiek manęs prižiūrėti.

Susimažinkite savo lūkesčius.

Tuo pačiu apsilankymo metu jie pasiūlo *ištapyti* sieną lauko teritorijoje prie kiemelių, nes prieš tą sieną yra darbuotojų rūkymo vieta ir visai nieko būtų gražus piešinys (gal ir nelabai etiška iš jų pusės). Siena plytinė, apipelijusi, uždažyta baltais dažais, dažai atsilaupę, ta vieta ir erdvė apskritai visai netinkama. Siūlau tą sieną *ištapyti* papildomai, jeigu bus leista atlikti savo idėją kiemelyje.

Susimažinkite savo lūkesčius. Negaliu taip susimažinti savo lūkesčių, geriau jau palikti šį sumanymą neįgyvendintą.

Darbuotojai sako, kad reikia pranešti direktoriui ir viską apsvarstyti. Atsakymą praneš elektroniniu paštu. Atsakymo laukiu savaitę, nesulaukusi pati parašau ir pasiteirauju apie situaciją. Prieš tai dar pasikalbu su kolege ir ji man tiksliai nusako tų skliautų vietą. Dar kartą paklausiu tame pačiame laiške apie skliautus ir paminiu, kur jie turėtų būti *(ha ha)*. Gaunu atsakymą, kad skliautų rasti nepavyksta, kontaktas nieko apie tai nežino ir kad vadovybė sutinka leisti piešti ant tos visai netinkamos sienos ir kad įvykdymas neturėtų užtrukti daugiau negu keletą savaičių. Bandau atsakyti maloniai, jog ta siena vis dėlto netinkama kaip pagrindinė, paklausiu apie kiemelį ir kokias sąlygas turėčiau įgyvendinti, kad būtų man tenai leista *piešti*. Pasakau, kad jeigu dėl to, jog galbūt per ilgai užtrukčiau, pakeisčiau atlikimo techniką. Atsakymo nesulaukiu. Na, tai geriau nei visiškas „ne“.

Susimažinkite savo lūkesčius.
Susimažinkite savo lūkesčius.
Susimažinkite savo lūkesčius.

Nenoriu paleisti visko iš rankų, galvoju apie kitas formas. Eidama į kalėjimą neturėjau konkretaus įgyvendinimo vaizdo. Nebuvau tikra dėl leidimo, technikos, taigi, ar verta investuoti laiką jau į galutinį vaizdą. Visgi, kai atmetė mano prašymą ir nesulaukiau atsakymo, nenorėjau atsisakyti šios idėjos. Nusprendžiau per vasarą surinkti informaciją apie nuodingas gėlių rūšis, nupiešti jų skaitmenines iliustracijas, prieš tai apgalvoti, kokio stiliaus tos iliustracijos turėtų būti. Sugalvojau padaryti kortas, nuo mažiau nuodingų iki nuodingiausių gėlių, taip pat kokia technika galėčiau *atlikti freską*, pasidaryti konkretų eskizą ir vėl susisiekti su kalėjimu. Jeigu nepavyks ir manęs nepriims, turėsiu neįgyvendinto projekto projekciją ir vaizdų kolekciją. Tokiu atveju sukurčiau neįgyvendintos idėjos parodą.

2017 m. liepa–rugpjūtis. Renku medžiagą ir piešiu skaitmenines gėlių iliustracijas. Nenoriu, kad gėlės būtų tapybiškos, realistiškos ir turėtų faktūras, tačiau nenoriu, kad būtų ir visiškai plokščios. Taip pat nenoriu sukurti savo stilistikos, noriu, kad gėlės būtų tam tikra prasme atpažįstamos. Taip pat nenoriu, kad gėlės atrodytų taip, kaip ant vintažinių suknelių ar vestuvių kvietimuose. Eidama tokiu atmetimo keliu pasirenku *anime* stilistiką. Ji man tinka dėl savo atmosferiškumo ir kontekstualumo. Praktiniu požiūriu ji labai tinkama (trafaretams) dėl minimalios, tačiau paveikios tonų, šviesos ir šešėlių išraiškos. Apgalvoju, kad naudočiau trafaretus ir purškiamus dažus, tai leistų viskam pasiruošti iš anksto ir kuo trumpiau užtrukti pačiame kalėjime. Turiu keisti techniką iš *al fresco* į visai kitokią, ir ta technika turi turėti pagrįstumo, būti ne tik dažytas paviršius. Akrilas sukuria tam tikrą plėvelę ir įspūdį „virš sienos“. Purškiamų dažų dengimas ir plėvelė visai kitokie; taip pat ši technika nurodo tam tikrą gatvės meną ir chuliganizmą.

Rugpjūčio gale paskambinu į kalėjimą. Turiu apsimetinėti naivi, kad nesupratau, jog jie apskritai atsisakė mane priimti (vis dėlto tai geriau nei „ne“), ir man pavyksta susitarti dėl susitikimo. Susitiksiu su pačiu kalėjimo direktoriumi. Einu į akademiją norėdama gauti oficialų rektoriaus prašymą, kad atrodyčiau rimtesnė doktorantė, tačiau visa akademija ir rektorius atostogauja. Visgi atsitiktinai sutinku Monumentaliosios tapybos katedros vedėją ir ji sutinka pasirašyti prašymą. Žinoma, tai ne taip rimta kaip rektorius, bet vis tiek viena akademijos dalis stovi man už nugaros ir prideda oficialumo. Nutapau mažą akvarelę su rododendrais (fragmentas iš freskos) kaip simbolinę dovanėlę direktoriui. Gaila, kad užmirštu nusifotografuoti prieš įteikdama.

Direktorius priima (man labai netikėtai) labai maloniai ir su viskuo sutinka. Gėlės visada gerai ir gražu, sako jis (visiškai sutinku). Pasikalbame dar šiek tiek apie šį bei tą, jis parodo man keletą kalinių tapytų darbų su gėlėmis ir sako, kad būtų gerai kur nors ant sienos pertapyti, bandau apsimesti, kad man jie patinka, ir linksiu galva, droviai padovanoju akvarelę (sakė, įsirėmins ir pasikabins kabinete) ir einu apžiūrėti erdvių. Per laiką nuo mano apsilankymo atsirado naujų pasivaikščiojimo kiemelių (iki galo neliko aišku, ar jie buvo remontuojami, ar naujai pastatyti; tuo metu, kai lankiausi, jie jau turėjo būti planuose statyti, bet tada apie juos niekas neužsiminė; baigiamieji statybų darbai dar vyko man atvykus). Išsirenku kiemelį.

Susitikslinu eskizo matmenis pagal kiemelį, spausdinuosi linijinius gėlių eskizus, juos klijuoju ir kitas keturias dienas pjaustau trafaretus. Studijoje praleistas laikas kiekvieną dieną: 12.00–22.00. Valandų skaičius daug didesnis pjaustant, negu atliekant freską pagal juos kalėjime. Viskas pagal planą. Penkiolika trafaretų, kai kurie iš jų po kelis sluoksnius. Pirmąkart naudoju šią techniką ir patiriu, kad daug laiko ir jėgų prireikia pjaustant tokį skaičių trafaretų. Skubu, kad galėčiau kuo anksčiau pradėti.

Trečią dieną paskambina mano kontaktas ir pasako, kad laikinai (laikinai – neaišku kiek, gali būti ir metus) pasikeitė direktorius, o naujas gali viską sustabdyti, reikia su juo pasikalbėti ir gauti leidimą, ir kad kitą dieną jis eis su juo kalbėtis.

Kitą dieną toliau pjaustau ir panikuoju, skambinu jam du kartus ir abu kartus be atsako. Vėliau, vėlai vakare, jis man atskambina ir pasako, jog dar nespėjo pasikalbėti.

Kitą rytą paskambina, jog viskas gerai, važiuojam žiūrėtis dažų. Susitikus puse lūpų užsimena, kad naujas direktorius nenori naikinti ir keisti ankstesniojo nurodymų ir kad toks bendradarbiavimas yra naudingas institucijai, taip pat ir direktoriui. Čia, kaip visada, iškyla sociologinis klausimas: kiek pats kūrinys yra svarbus ir kam jis iš tiesų rūpi; kiek yra žiūrima pragmatiškai ir menas pasitelkiamas kaip įvaizdžio formavimas? Kiekvienai grandžiai rūpi savi dalykai. Taigi, Wendy Griswold knygoje „Cultures and Societes in a Changing World“ pateikta deimanto schema, kurioje galutinis kultūrinis objektas apibūdinamas kaip mažiausiai reikšmingas visame socialiniame tinkle, visai pritaikoma.

2017 m. rugsėjis. Pagaliau pradedu įgyvendinimą. Paskutinis etapas.

2017 09 04. Pasidengiu foną. Laikas kalėjime: 10.00–13.30. Negaliu tęsti darbo, nes prižiūrėtojas turi kažkur išvykti, negali pasilikti su manimi.

2017 09 05. Užpurškiu foninius lapus. Laikas kalėjime: 7.30–11.00, nes ir vėl prižiūrėtojas turi kažkur išvykti.

2017 09 06. Pradedu purkšti gėles. Laikas kalėjime: 9.30–14.30.

2017 09 07. Įpusėju. Laikas kalėjime: 12.30–16.00. Padarau daug per dieną, nors laikas ir limituotas dėl to, kad prižiūrėtojas turėjo kažkur išvykti.

2017 09 08. Paskutinė diena. Laikas kalėjime: 9.00–16.15. Dabar jau aš turiu kai kur išvykti, tai stengiuosi viską užbaigti ir suspėju.

2017 09 17. Ateinu kartu su prižiūrėtoju išsifotografuoti sienos, pažiūrėti, kaip viskas atrodo be pastolių, ir užpurkšti parašą.

Galutinis mano darbo rezultatas (nuo pirminės idėjos iki įgyvendinimo) yra fragmentas (šį pasirinkimą padiktavo erdvė ir siena, kurią gavau); ne visas nuodingas gėles iš savo katalogo panaudojau. Siekiau, kad būtų tarsi sustabdytas kadras iš *anime*, nors ta estetika dėl technikos pobūdžio šiek tiek prarasta. Niekas nepastebėjo, jog visos gėlės nuodingos.

Tai yra simbolinės galios žaidimas, kurį susigalvojau dėl to, kad įdomu ką nors susigalvoti: aš prieš juos turiu galią; aš simboliškai juos palaidoju; užnuodiju; bet padarau tai taip, kad jie patys to nepajustų. Sumanymo grožis [man] svarbiau nei moralė, kaip pasakytų apie kinų strategemas rašytoja U. R. Ir nors iki šiol neminiu, man iš tikrųjų svarbus ir tiesioginis grožis, labai slapta ir naiviai viliuosi, kad kas nors iš ten esančių jį patirs. Grožis yra emocija, kaip kad pasakytų ne rašytoja J. L. Šis santykis galioja tik man. Skaitau tekstus apie P. Bourdieu, kurie kalba apie galios žaidimus, struktūras, pozicijas. Tą pačią dieną pamatau vaizdo įrašą, kurio esmė ir vartojami raktiniai žodžiai yra „power to forgive“. Galia atleisti; P. Bourdieu tokios galios nemini ir viskas man nublanksta. Abu atvejai skirtingi, tačiau bendri: tai galia; ji grįsta tik asmeniniu santykiu; vaizdo įrašo atveju šis asmeninis santykis išprovokavo labai daug reakcijų; vadinasi, jis (vieno žmogaus asmeninis santykis) gali būti svarbus ir aktualus. Jis taip pat buvo išreikštas: nukentėjusioji viešai paskelbė savo asmeninį santykį. Čia U. Eco posakį apie skaitymą (skaitymas – tai piknikas, į kurį rašytojas (-a) atsineša žodžius, o skaitytojas (-a) – reikšmes) būtų galima laisvai pritaikyti vaizdui: dailininkas atsineša vaizdus; o žiūrėtojas į tą vaizdą – reikšmes. Taigi jiems ir nesvarbu, ko aš siekiau; svarbu man pačiai, šį aktą atliekančiai. Bet jei jie žinotų mano idėją, jų patyrimas, leidžiu sau manyti, pasikeistų. Galimybė jiems palikta; jie gali atpažinti visas gėlių rūšis.

Keli priedai iš kasdieninio gyvenimo

Lukiškių prižiūrėtojai kalinius vadina „žulikais“ (meiliu, švelniu tonu). Su manim kontaktavęs prižiūrėtojas sakė, kad toks darbuotojų žargonas. Mane visi vadindavo „dailininke“.

Bedirbant vis užeidavo skirtingi prižiūrėtojai pažiūrėti ir kartais pakalbėti. Vienas prižiūrėtojas siūlė saldainių ir teigė, jog visi įsivaizduoja, kad čia dirbti sunku, o iš tikrųjų kaliniai elgiasi kaip vaikai ir net darželyje tikriausiai dirbti būtų sunkiau. Kitas prižiūrėtojas klausė, ar nebijau čia likti viena, ar nebijau, kad mane kas nors čia išprievartaus.

Daug prisiklausiau, kaip Lukiškių kolektyvui nepatiko mano kolegų kiemelių „ištapymai“. Vadovybei patiko (visgi) mano freska, man pranešė, kad jie laiko ją „įdomia“.

Prižiūrėtojas-kontaktas manęs kaip dailininkės prašė, kad atsiųsčiau kokių nors vaizdų ar paveikslų, kuriuos kaliniai galėtų tapyti likusiuose kiemeliuose (nes jie patys siūlo tapyti tik nuogas moteris, o jis tokių vaizdų negali net vadovybei rodyti). Galvojau, kokią užslėptą žinutę sukurti kalinių rankomis, bet taip niekas į galvą dar neatėjo.

Pastaba

Rašydama šį tekstą, susidūriau su keliomis įvardijimo problemomis. Niekaip negaliu įvardyti atlikimo termino (veiksnio ir tarinio): netinka „tapyti“, „purkšti“ nors ir tiksliau, bet ir ne visai (neskamba: bepurškiant freską; piešinį). Taip pat žodis „freska“: taip įvardiju ir palieku tekste, nes studijų metu ir vėliau, iki dabar, aš ir kiti kurso draugai taip neformaliai (ir neretai ironiškai) vadindavome visas sieninės tapybos rūšis. Tačiau jis tradiciškai vartojamas *al fresco* ir *al secco* technikoms, o šiuolaikinis apibūdinimas tokiems darbams angliškai yra *mural* (tai yra labiau konceptualus, o ne techninis apibūdinimas), kas į lietuvių kalbą neišverčiama. Lietuviškas įvardijimas lieka „sieninė tapyba“ ir tai nėra tikslu, nes darbą su trafaretais ir purškiamais dažais (šiuo atveju) sunkiai galėtume įvardyti kaip tokį. Todėl vietoj „tapyti“ dažniausiai vartoju „daryti“ / „atlikti“, o „freską“ kol kas palieku.

Jeigu kam įdomu

Šis tekstas skirtas atskleisti procesą ir tam tikrą atsitiktinumų eigą nuo idėjos iki įgyvendinimo: atlikto galutinio darbo galėjo ir nebūti, man pačiai buvo įdomu atpažinti procesus, juos dokumentuoti, ne tik kiek kryptingo darbo ir komunikacijos reikia norint įgyvendinti projektą, bet ir kiek, nepaisant to, lemia atsitiktinumas ir laimė vienam ar kitam proceso

Jūratės paieškos Varšuvoje ir Helio nerijoje

Taip jau nutiko, kad pačioje vasaros pabaigoje pasitaikė proga vykti į komandiruotę Varšuvon ir reikėjo greitai susiruošti. Šalia daugybės kitų mokslinių ir socialinių tikslų ir užduočių buvo bene svarbiausia – surasti daugiau informacijos apie Jūratės ir Kastyčio legendos interpretacijas ir sklaidą. Ne kiekvienas žino, kad šis pasakojimas gimė Lietuvoje, bet atsirado aplinkoje, kuri buvo iš dalies dvikalbė, visgi lenkų kalba joje vyravo. 1839 m. lietuvių raštijos veikėjas, poetas, vertėjas ir etnologas Liudvikas Jucevičius legendą pirmą kartą išspausdino savaitraštyje „Tygodnik Petersburski“ lenkiškai, išskyrus lietuviškus jūrų nimfų dainos posmus. Apie šią istoriją ir tragišką jos herojų lemtį, siužeto interpretacijas ir iššūkius šiandienos epochoje jau teko rašyti „Rubinaityje“ (2018, Nr. 2), bet dabar renkama medžiaga kitam – kur kas išsamesniam ir platesniam darbui.

Rugpjūčio 20 dienos ankstyvą rytą Varšuva pasitiko šiltu oru, netrukus jis virto tikra kaitra, nors autobuse buvo vėsu. Koks pirmas įspūdis? Nustebino begalinis aktyvumas centre; dar nebuvo septynių, o žmonės veik miniomis su šypsenomis ar rimtais veidais traukė į savo darbus, tarsi eitų į mūšį. Atrodė, kad varšuviečiai nesidžiaugia vasara, šiluma, o skuba gyventi, miestas buvo pilnas jaunimo. Tokio spartaus judėjimo tempo neteko matyti nei Vilniuje, nei Kaune, nei Krokuvoje, nei Vroclave ar Poznanėje. Grįžęs į Lietuvos sostinę specialiai pasitikrinau – net prieš devynias Katedros aikštė pustuštė.

Negailestingas sistemos ratas sukasi greitai ir jame išsilaikyti nelengva, tą matai kasdien. Užėjęs į kokią „Żabką“ ar „Carrefour“ atpažįsti tuos pačius žmones, kurie nuo ryto iki vakaro pluša nesudėdami rankų. Pokalbiai labai panašūs kaip ir Lietuvos prekybos centruose. „Kai man reikės į tualetą, teks išvaryti visus pirkėjus ir užrakinti parduotuvę“, – skundžiasi prie „Żabkos“ kasos dirbanti stambi mergina itin trumpais šortukais, atiduodama gal puse zloto didesnę grąžą ir sakydama: „Nie mam drobnych“ („Neturiu smulkiųjų“).

Taip, mačiau žmonių, kurie, pvz., Krasinskių parke kaitinasi prieš saulutę, bet tai daugiau vyresni žmonės, o kiti tebelekia. Prisiminiau Paulinos Wilk knygą „Ypatingi ženklai“ (*Znaki szczególne*, 2014) ir jos pateiktą transformacijos kartos vertinimą: Lenkijos visuomenė jaučiasi kaip tvarkinga armija, kuriai per anksti įsakyta pailsėti.

Visgi tas ritmas ir pasiryžimas kelia susižavėjimą, juk tai daugelio žmonių būdas pasiekti geresnį gyvenimą ir pozityvūs infrastruktūros ir komunikacijos pokyčiai – jų darbo rezultatas. Nors galbūt korporacinėje sistemoje tas darbas ir neįvertinamas.

Tačiau ne visi sugebėjo prisitaikyti prie tempo, dalis varšuviečių, matyt, iškritusių iš šio gyvenimo karuselės, ramiai miegojo ant suoliukų ar tiesiog ant žemės šalia Centrinės stoties, kai kurie susidėję visą savo mantą, dažniausiai net neužsikloję.

Varšuvai netinka stereotipas „centras švarus – apylinkėse purvina“; čia greičiau atvirkščiai. Komunalininkai renka išmestą šlamštą, bet po nakties vėl iškyla kaugės. Šalia dangoraižių metrinė žolė su invazinių kanadinių rykštenių sąžalynais, smarvė, kalnai šiukšlių.

Mėgstu Varšuvą, Lenkijos sostinė man – visų pirma turtingiausių bibliotekų, archyvų ir muziejų miestas su darbuotojais, neretai biurokratais ir formalistais, bet paslaugiais ir mylinčiais savo darbą. Kai kurie jų net išvaizda panašūs į Jano Brzechwos profesorių Tiškutį ar Marios Konopnickos nykštuką istoriką metraštininką Pliurpaliuką.

Bet grįžtu prie Jūratės ir Kastyčio. Apie legendą jau nemažai radau Vilniuje, Vroclave, Krokuvoje, atėjo ir Sirenos miesto prie Vyslos eilė. Visų pirma norėjosi surasti tą Juratos gatvę, apie kurią žinojau vykdamas į Lenkijos sostinę. Taigi, *Marszałkowska* iki pat galo, pro Lazenkų parką, pro gyvenamuosius rajonus ir netgi sodininkų bendrijas pasiekiau Sadybą – vieną iš atokesnių Varšuvos dalių, joje esantį jaukų individualių namų kvartalą su sodais, katinais, kur nieko keisto sveikintis su nepažįstamaisiais. Rasti gatvę nebuvo lengva, pamatęs, kad jau einu kažkur ne ten, paklausiau moters, ji pasakė ilgus metus čia gyvenanti, bet tokios gatvės negirdėjusi. Paklausiau kavinėje sėdinčio vyro, jis paėmė išmanųjį ir panaršęs pasakė. Pasirodo, ėjau teisingai, bet nepastebėjau gatvės dėl remonto. Ji tokia maža, kad net fotografuoti ją sudėtinga. Parašiau Jūratei žinutę: „Mažutė, graži, remontuojama.“ – „Visai kaip aš“, – atėjo atsakymas iš Kauno.

Jūratės paminklas Juratoje. Autoriaus nuotrauka

Tą pačią beveik nemiegotą dieną Varšuvos universiteto bibliotekoje atradau eilinį lenkų (taip taip, lenkų) pasakų ir legendų rinkinį vaikams su L. Jucevičiaus sukurtos legendos tekstu (*Baśnie i legendy polskie*, Warszawa: Wydawnictwo Zielona Sowa, 2015), kuriame Arturo Gulewicziaus iliustracijos, kaip teko priprasti, pritaikytos vaikams – Jūratė ne tik apsirengusi, bet ir segi ilgą sijoną. Lyg ir suprantama, bet 1966 m. Pranas Lapė, o 1967 m. Valerijonas Galdikas savo iliustracijose Maironio baladei erotikos ne tik nevengė, bet ją netgi akcentavo, nors šie kūrėjai gyveno iš pažiūros kur kas konservatyvesnėje epochoje ir aplinkoje. Taip, jie kūrė iliustracijas suaugusiųjų auditorijai, bet su ilgu sijonu po vandeniu vargu ar būtų patogu. Iš visų lenkų iliustratorių darbų Jūratė kaip mamos (tiesa, nežinia, kas buvo jos mama, nes L. Jucevičius nenurodė) pagimdyta tik viename rinkinyje, pasirodžiusiame XX a. pabaigoje, nupiešta dailininko Romano Szałaso (Marian Orłoń, Jan Tyszkiewicz, *Legendy i podania polskie*, Warszawa: Kraj, 1988, p. 78). Na, tiek jau to.

Kitą dieną nukeliavau į perpildytą (*sic!*) Lenkijos nacionalinę biblioteką ir šį tą aptikau 1852 m. Poznanėje ėjusiame žurnale „Szkółka dla dzieci“ – tarp patriotinių ir religinių eilėraščių, choleros epidemijos ar Žemaitijos gyvenimo aprašymų buvo ši istorija, perimta iš L. Jucevičiaus.

Nors komandiruotė buvo trumpa, apsisprendžiau vykti prie Baltijos jūros ir aplankyti Juratos kurortą, apie kurį sužinojau ne taip seniai. Vėl įsitikinau, kad varšuviečiai ne(be)atostogauja. Vienintelis tiesioginis traukinys į Helį buvo pustuštis. Anksti ryte išvykęs jau popietę buvau Juratoje. Kurortas niekuo neypatingas – pliažai, restoranai, kempingai, suvenyrų parduotuvės. Labai greitai pamačiau skulptoriaus Stanisławo Szwechowicziaus sukurtą paminklą Jūratei su fontanu ir stendu, kuriame nė žodžio apie baltišką legendos kilmę, Kastytis neminimas, o deivės tėvas įvardintas kaip jūrų valdovas, išaiškėjus dukros meilei mirtingajam, sugriovęs rūmus. Aplink paminklą jauni poilsiautojai užkandžiavo ir gėrė alų, visgi kelias nuotraukas pavyko padaryti. Vis dėlto, mano požiūriu, interneto nuotraukose jis atrodė geriau, auksinė spalva ne itin tiko, buvo pretenzinga, o pati deivė pasirodė kiek keisto žvilgsnio. Nijolės Gaigalaitės skulptūra „Jūratė ir Kastytis“, stovinti Palangoje, neabejotinai aukštesnio meninio lygio.

Pucko įlankoje ant molo veikė lenkų fotografės Katarzynos Paskudos fotografijų paroda „Jurata yra moteris“ apie vyresnes kurorto gyventojas, dauguma jų buvo slaugės arba viešbučių darbuotojos, savininkės. Pasivaikščiojau pliaže prie Baltijos kitoje nerijos pusėje. Vargu ar būtų galima teigti, kad šiandieninė Jurata – intelektualų kurortas; tarp poilsiautojų daugiausia gyvenimo išvargintų vyresniosios kartos lenkų ir tėvelių su vaikučiais. Nors buvo nešalta (+ 26), mažai kas maudėsi, ir išvis pliažas atrodė pustuštis. Laikas bėgo. Pamažu nukeliavau iki stoties ir pajudėjome į Varšuvos pusę jau gerokai pilnesniu traukiniu.

Vėliau, kitomis dienomis, aptikau dar kelias legendos interpretacijas lenkiškuose rinkiniuose, nors ypatingų atradimų jau nebuvo. Tačiau svarbu ir tai, kad teko pamatyti ir kitą Varšuvą – ne centrinę su įvairiakalbiu žmonių skruzdėlynu ir didmiesčio tempu, o tą, kurioje tebesitęsia vasara ir yra gana švaru. Pakeliavęs po miestą pasiekiau *Marymoncka* gatvę ir Belianų mišką, Kardinolo Stefano Wyszyńskio universitetą. Pamačiau ramų bibliotekininkų darbą, kai nėra skaitytojų jūros, išgirdau Ugdymo skyriaus vedėjos ponios Beatos frazes, kurios skambėjo maždaug taip: „Varšuvoje gyvenu nuo gimimo, bet visados gyvenamuosiuose rajonuose. Centre jaučiuosi nevietinė.“ Tai juk elementaru, bet smagu gauti atsakymą į rūpimą klausimą.

Komandiruotės laikas artėjo į pabaigą. Palikau Lenkijos sostinę, laukė darbai, Rugsėjo pirmoji ant nosies. Prisiminiau gražų tekstą (beje, taip pat parašytą Jūratės) ir dar sykį pabandžiau atsakyti į ten iškeltą klausimą: ar galima susidraugauti su Varšuva, ir jei taip, tai kaip? (Jūratė Čerškutė, „Kaip aš susidraugavau su Varšuva“, www.moteris.lt) Kažkaip man pavykę, tai tarsi ilgą laiką trunkantis bendravimas su iš esmės skirtingu žmogumi, su kuriuo gali kalbėtis valandų valandas įvairiomis temomis ir netgi turint visai kitokią nuomonę likti gerais draugais. Tikiuosi greito pasimatymo su Varšuva, kurios intelektualinėse jūrose tebenardo Jūratė, tiesiog jos reikia išlaukti.

– DOMININKAS BURBA –

---

taške. Kita priežastis, kodėl rašiau, yra ta, kad man buvo įdomu, kiek baigtas darbas atspindi procesą; kiek pats įgyvendintas kūrinys yra tik proceso ledkalnio viršūnė ir kokie apskritai yra jų saitai. Ar perskaičius tekstą galutinio vaizdo poveikis pasikeičia ar ne, kitaip sakant, ar jis daugiau jo įgyja ar ne? O gal visa tai – tik manipuliacija silpnam vaizdui pagrįsti ir sustiprinti.

Dažniausiai pirminė kūrinio idėja skiriasi nuo galutinio vaizdo. Mano siekis taip pat užfiksuoti etapus nuo įsivaizdavimo iki įgyvendinimo (šiame procese tai labai gerai matosi, nes šiuo atveju dažniausiai viską lemia išorinės, o ne vidinės priežastys); kaip / ar prisitaiko vaizduotėje turima idėja prie sąlygų diktuojamos redukcijos. Galbūt paveikesnė yra neįgyvendinta idėja, kai yra tik tekstas, kuriame ji surašyta; ji perskaitoma, įsivaizduojama ir to užtenka.

Pati freska yra uždaroje, neprieinamoje erdvėje (šiuo metu ją ruošiamasi keisti ir griauti), taigi, originalas nepamatomas. Tekstas reikalingas kurti, skleisti ir formuoti kalbą ir legendą apie ją, nes viskas, kas bus matoma, – sumažintos vaizdo ir erdvės reprodukcijos nuotraukose.

Pagrindinė mintis, kurią naudoju čia ir kitur, yra iš menotyrininko Johno Bergerio 1979 metų vaizdo paskaitų „Ways of Seeing“: „Viskas, kas supa vaizdą, yra jo reikšmės dalis. Jo unikalumas yra dalis tos vietos unikalumo, kurioje jis yra. Viskas, kas yra aplink vaizdą, patvirtina ir sustiprina jo reikšmę“, – pastarąjį sakinį galima pritaikyti kalbant ne tik apie geografinę, bet ir apie diskursyvią erdvę. Ją ir noriu čia sukurti.

Šaknis

Idėja: „ištapyti skliautus Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime gėlėmis“.

Nepraktiška: niekas nepamatys šios freskos, tik kaliniai (ir kalėjimo prižiūrėtojai, nors aš jiems neskiriu).

Būtina sąlyga: visos gėlės freskoje bus nuodingos. Prieš tai atliksiu tyrimą ir sudarysiu jų katalogą. Bet nežinantis to nesužinos. O aš ir nesakysiu. Tai iš pirmo žvilgsnio atrodys tiesiog graži freska su gražiomis gėlėmis. Tačiau iš tiesų jos bus per laidotuves ant karsto metamos gėlės. Karstas – tai kalėjimas; skliautas – tai iš duobės matomas dangus su sklandančiomis gėlėmis. (Dovile, čia jau truputį sviestuotas sviestas – *vad. past.*) Aš juos palaidosiu. Šitai nutylėsiu kalėjimo prižiūrėtojui. Visos pusės liks patenkintos. Menininkas įsiuva tik sau pačiam žinomą prasmę.

Padarysiu nusikaltimą? Simbolinį grafitį.

Bijau ten tapyti ir būti. Kartu ta kvaila baimė ir uždarumas mane ten traukia.

Galbūt mano freska ir aš, ją tapydama, jiems padėtume tapti geresniems, rodytume pavyzdį? Tačiau nesu A. ir R. Gataveckai ir to nesiekiu, anaiptol, aš netikiu tuo, kad galiu padaryti jiems teigiamą įtaką ar kad nešu kažkokį gėrį.

– DOVILĖ BAGDONAITĖ –

Sambar

Disociacija – cheminis procesas, kai molekulės, radikalai ar jonai skyla į mažesnes molekules, radikalus ar jonus. Paprastai tokia reakcija yra grįžtamoji.

Daug kartų pakartotas žodis praranda prasmę ir primena, kaip per kelias akimirkas viskas pasaulyje išsikraipo ir persiverčia. Taip persiverčia širdys ir plaučiai esant nesvarumo būsenos. Veidai pralekiančių traukinių stikluose ir prieskonių sluoksniai iki beprotybės įkaitusiuose puodų dugnuose.

Tada jis sako „Sambar“, o aplink įsiplieskia tik jai matomi geltoni ir oranžiniai laukiniai paplūdimiai, sūkuriai šiukšlių pakyla lūšnynuose.

Tabakas smilksta, plastikas lydosi. Traukiniai sucypia ir išlaipina kelias dešimtis keleivių. Šimtus skirtingų odos atspalvių ir iškleiptų sandalų odiniais dirželiais, pritrynusių pūsles pėdose.

Jis sako, kad „Sambar masala“ yra intensyvaus skonio ir kvapo pietinės Indijos prieskonių mišinys, kurį nešiojasi savo kūne.

Ji atsako, jog Indijoje tokia betvarkė ir tiek purvo, kad ten net šaukšto į burną nedėtų.

Jis sako, kad yra daug skirtingų „Sambar“ prieskonių mišinio variantų, tačiau džiovintos paprikos, murėjų lapeliai, ožragių sėklos, juodieji pipirai, ciberžolė, kalendra ir kokosų drožlės yra būtini.

Ji galvoja, kad apskritai verčiau šoks parašiutu iš nesuvokiamo aukščio, nei išsilaipins Indijoje.

Nepaisant erdvių, kuriose dar įmanoma kvėpuoti, net Himalajai ir kas rytą iššluojamos mečetės atrodo mirtinai pavojingos. Ką ir kalbėti apie Delį, kurio ore esančios medžiagos gali sukelti infarktą, kosulio priepuolius, plaučių vėžį ir visas kitas įmanomas kvėpavimo takų ligas.

Jis sako, kad „Sambar masalos“ prieskonių mišinio dulkės yra nusėdusios visuose kūnuose, arterijose ir kiekviename laše prakaito.

Iš esmės jis turbūt nori pasakyt, kad net užterščiausiomis Indijos upėmis plaukia burtažodžiai, o ji nuperka jam apsauginę kvėpavimo kaukę. Baltas respiratorius, vakare keliaudamas iš rankų į rankas, iškart susitepa nuo prakaito.

Ji sako, kad vien Indijos traukinių stotys sukeltų nesuvokiamo vėjo pojūtį, kuris įtrauktų ir nusineštų, iškratytų kišenėse likusius centus, auskarų užsegimus ir kruopščiai sudarytus lankytinų objektų sąrašus.

Menkiausią galimybę grįžti švariomis panagėmis, švariomis rankomis. Švariu veidu.

Švaria galva.

Jis sako, kad „Sambar“ yra toks odos kvapas, pagal kurį renkamės meilužius, ir išsilaipina apšnerkštoje Indijos traukinių stotyje.

Kyla vėjas, taksistai, vairuojantys glotnius „Ambassador“ markės automobilius, siūlosi pavėžėti iki pigiausio viešbučio rajone su geriamu vandeniu, moterimis ir masažu.

Sambar, sambar, sambar, sambar.

Tiek kartų pakartotas žodis tampa nebe prieskonio pavadinimu, bet burtažodžiu.

Dabar ji stovi pravirame lėktuve ir ruošiasi pirmajam šuoliui parašiutu. Apibrėžtas iki keturių kilometrų, aukštis nebėra toks nesuvokiamas ir abstraktus.

Jos kūnas, stovėdamas prie atvirų lėktuvo durų, meta sunkų šešėlį lubose, kuriose nebeįmanoma atpažinti savo linijų.

Ilgai kartojamas tas pats žodis netenka prasmės. Lygiai taip prasmės netenka ir kūno linijos, kurios tampa viena nesibaigiančia tiese, prisitaikančia prie ją liečiančių pirštų pagalvėlių.

„Sambar“ tėra ožragės sėkla, „Sambar“ tėra garstyčios. Raudona aitriosios paprikos dulkė, žemė iš aukštai, sudaryta iš smilčių, jų kvapo ir skonio, kuris išsiskiria kartu su seilėmis ir prakaitu šokant.

Ji sako, kad Indijoje visos šokių aikštelės nuklotos pūvančių bananų žievėmis, ir iššoka iš lėktuvo.

Jis važiuoja lėtai. Taksi automobilyje oras pildosi vis daugiau ir daugiau karščio, kuris gali atvėsti tik praradus sąmonę.

Tokiose amžinybėse, kurios įkaista iki virimo temperatūros ir staiga atvėsta, žodžio prasmės netektis yra vaikiško naivumo ir nekaltumo pabaiga, o „Sambar masalos“ jai nuo šiol teks ieškoti visose mieste veikiančiose indiškose virtuvėse ir vegetariškose lauko kavinėse po išskleistais skėčiais.

Jis sako „Sambar“ ir tuo pačiu metu taksistas sustoja, jo paklusniausias tarnas „Ambassador“ įsuka į viešbučio kiemą.

Viena po kitos indės moja kalendra kvepiančiais delnais.

Ji šoka parašiutu ir apsvaigsta nuo deguonies kiekio kraujyje.

Jis gulasi, ilgaplaukės indės plauna jam kojas. „Krishna Balaram“ smilkalų dūmai gėlėmis margintuose tapetuose piešia debesis, mandalas ir gyvūnų uodegas, o jis pastebi savo nuogumą ir prisimena respiratorių pačiame kuprinės dugne.

Ji krenta veidu į žemę, nagais kabinasi į žoles ir susipjausto pirštus.

Ji sako, kad net ir gryno oro gali būti per daug, bet ne todėl, kad bijotų neaprėpiamų erdvių.

Kritimo greityje tiesiog per daug atsisveikinimų ir dangaus, kuris lieka po visko.

Iš esmės ji meluoja, nes po visko dar lieka dulkės.

Garstyčių sėklos, kalendros milteliai, juodųjų pipirų nuosėdos.

Meilužiai, kuriuos renkamės pagal odoje ištirpusius prieskonių mišinius, ir apsauginė kvėpavimo kaukė, su kuria jis užmiega pirmą kartą, nustojęs kartoti burtažodį.

– LINA SIMUTYTĖ –

Du pasauliai

►Atkelta iš p. 9

Ji įsivaizdavo, kaip Kasablankos ventiliatorius čežančiais sparnais išsklaido jos ašaras nuo veido po visą kambarį. Kad tik dėl to tame kambaryje – tikriausia tropinė drėgmė, neleidžianti kvėpuoti. Ji turėjo krūvą tamsiausių vaizdinių. Tikriausiai dėl baisaus karščio, dėl kurio visame kūne pajuto baimę, jog iki grįžimo namo liko dar kiauros aštuonios dienos. Drėgmės tankis ore didėjo kiekvieną dieną. Ji galvojo apie filmą „Arbata Sacharoje“ ir apie Malkovičių, vaidinantį mirštantį keliauninką, kuris nyksta karštyje tarp musių ir žino, kad mirs, nes jau filmo viduryje sunkiai susirgo. Ji negalėjo galvoti apie tai, dėl ko dabar verkia, todėl pradėjo verkti dėl kažko, kas nutiko prieš dešimtmečius. Prisiminė mažąją Mariną ir neįtikėtiną faktą, kad gerus dvidešimt metų nepagalvojo apie ją ilgiau nei penkiasdešimt sekundžių. Nuo tada, kai prieš daugelį metų tą naktį mažo miestelio parke ji pakilo nuo suolo ir nuėjo, Marinos gyvenime jos beveik neliko. Amžiams. Tada ji tikriausiai negalėjo įsivaizduoti, kad jos daugiau niekada nesusitiks. Ir neaišku, ar dabar kas būtų kitaip. Bet ji niekada nepasakė, kad jai visai nerūpi nei ji, nei jų draugystė. Nebuvo laiko, nes jos girtaudavo ir visas dienas intensyviai užsiiminėjo užmarštimi. Kalbėti buvo beprasmiška. Mėgstami erotiniai filmai tikriausiai visada ją sies su mažąja Marina. Ir mintis apie tai, kad su ja norėjo dar kartą. Taip kaip ir ta, kita, esanti oranžinėje terasoje, nenori su ja po Kasablankos ventiliatorium, o ji nebegali visko viena pati. Tik tas jausmas, lyg tavęs pačios būtų per daug, senuosius pasaulius nepertraukiamom grandinėm sieja su naujaisiais. Tada pasigirdo beldimas į duris. Ta jos draugė iš terasos atvėrė duris, be jokios išraiškos pažiūrėjo į ventiliatorių ant lubų ir pasakė: „Čia drėgmė dar stipresnė.“ Ir nuėjo prie savo kuprinės, įniko ją kratyti. Nenorėjo per ilgai būti kambaryje šalia Marinos, todėl išspaudė dar kelis žodžius apie karštį, nes terasoje, kur slapta flirtavo su trečiąja bendrakeleive, pritrūko cigarečių.

– Aš jau eisiu namo, – pasakė Marina. Ir sudrebėjo nuo savo žodžių. Juk tai buvo dar tik filmo vidurys.

Vertė Kristina Tamulevičiūtė

► Atkelta iš p. 12

JULIO C. LLAMAS RODRÍGUEZ

Visados tik žmogus

Žiūrovai jomis nepasitikėjo. Atlikimas rodėsi labai jau mechaniškas, šaltas ir sterilus. Dar iki galo nepasibaigus Bramso Koncertui smuikui ir orkestrui, iš smuikininkės ausies pradėjo sklisti kažkoks juodas dūmelis, neilgai trukus jis pasirodė ir iš kitos ausies. Sparčiai plito svylančio plastiko kvapas. Staiga muzikantė tarsi alpdama krito ant scenos, tampoma traukulių ir konvulsijų, o tuo pačiu metu aplink jos skalpą pradėjo šokčioti mėlynos liepsnelės ir kilti vis tamsesnis dūmas. Laimei, darbuotojai, pribėgę su gesintuvais, suskubo užgesinti visą tą ugnies kamuolį, kuriuo palaipsniui pavirto atlikėjos galva. Žiūrovai, stebėdami šią sceną, jautėsi nepatenkinti, pasipiktinę, nusivylę. Šį mėnesį tai buvo jau trečias kartas. Visa auditorija vienu metu pakilo įpykusi, svaidydama keiksmus į stovinčiuosius ant scenos (kuri buvo sumontuota šventyklos apsidėje). Priekaištų kliuvo ir XI romantizmo muzikos ciklo organizatoriams, atsidūrusiems tarp žiūrovų. Įžeidinėjimai aidėjo po visą bažnyčią. Mašinos neabejotinai atrodė kaip žmonės ir savo sugebėjimais visokeriopai lenkė gyvuosius muzikantus. Visokeriopai... Išskyrus tai, kad buvo nejautrios ir neperteikė jokių jausmų, gimstančių grojant. Muzikinis kūrinys, atliktas roboto, niekuomet negalės prilygti kūriniui, kurį sugroja žmogus. Labai dažnai mechanizmai nukentėdavo nuo trumpųjų jungimų, įvykstančių jų „smegeninėse“, – tai buvo trūkumas, kurio pašalinti „bioinžinieriams“ iki šiol niekaip nepavyko. Taigi, daugybę kartų klausytojai susidurdavo su tokia apgavyste. Visa laimė, kad dažniausiai būdavo aišku, kas yra kas, jau vien iš paties atlikimo.

Žiūrovai reikalavo, kad kriterijai samdant muzikantus solistus ar simfoninius orkestrus gerokai sugriežtėtų. Daugiau nebenorėjo nei apgavysčių, nei painiavos. Kiekvienas turėjo savo vietą po saule, bet jei buvo sumokėta už gyvo solisto pasirodymą, tai ir norėjosi mėgautis gyvo žmogaus, o ne mašinos atlikimu. Suprogramuoti tuos robotus buvo vieni juokai, pernelyg paprasta, jokių stebuklų tam nereikėjo. Tai, kas iš tiesų vertė žavėtis ir stebėtis, buvo gyvi muzikantai, nes juk norint tapti tikru virtuozu tekdavo įveikti nežemiškus sunkumus. Reikėjo jau nuo gimimo atsineštas duotybes sujungti su varginančiu ir sunkiu darbu, neretai trunkančiu dešimtmečius. Ne itin gabiam muzikantui prireikdavo ištisų metų, kol galop pasiekdavo vidutinioko lygį, ką jau kalbėti apie tapimą profesionalu. Neįmanoma ta pačia suma įvertinti koncerto, atliekamo mašinos, ir koncerto, kurį atlieka žmogus. Bilieto kaina skyrėsi daugiau nei tris kartus. Dalyvauti gyvo muzikanto koncerte būdavo gerokai brangiau, o jei pasitaikydavo virtuozas, kaina dar labiau šokteldavo, kartais padidėdavo net penkiagubai. Muzikantų atstovai visuomet būdavo įtarinėjami. Kai kurie iš tų *managers* taip pat pasirodydavo besą robotai, o tai labai apsunkindavo visus reikalus. Reikėjo kartą ir visiems laikams nustatyti jų profesijai aiškias ribas. Žmonės ilgiau nebegalėjo tverti tų apgavysčių. 2149 metų visuomenėje jau dėl nieko nebegalėjai būti tikras. Vis dėlto mašinos neišmoko skleisti tų emocijų, to *feeling*, kuris būdingas visiems žmonių paliestiems dalykams.

Vertė Augustė Čebelytė

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(gkazlauskaite@gmail.com).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko.
Redakcijos adresas Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius.
Telefonas (8 5) 261 37 70.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*
Spausdino UAB Valdo leidykla,
P. Cvirkos g. 4-2, 20131 Ukmergė.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1 413 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 32 000 Eur paramą projektui „Šiaurės Atėnai“: lyderiai, stalkeriai ir atskalūnai“ (p. 2, 4, 6, 7, 10–16), 4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3), 10 000 Eur projektui „Kultūros eskizai“; Lietuvos kultūros taryba – 7 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros akiračiai“, 2 600 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5“.

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA
9 771392 776033